

Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain sekä ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:n muuttamisesta

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksessä ehdotetaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettua lakia muutettavaksi siten, että lakiin otettaisiin kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset Suomen viranomaisten toimivallasta, sovellettavasta laista ja vieraassa valtiossa annettujen päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Tämän lisäksi lakiin ehdotetaan otettavaksi kansainvälisiä lapsikaappauksia koskevat säännökset luvattomasti poisviedyn tai palauttamatta jääneen lapsen määräämisestä palautettavaksi.

Viranomaisten toimivalta ehdotetaan säänneltäväksi siten, että Suomen tuomioistuimilla ja sosiaalilautakunnilla olisi pääsäännön mukaan valta tutkia lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia silloin, kun lapsella on asuinpaikka Suomessa. Asiaa ratkaistaessa ja sopimusta vahvistettaessa sovellettaisiin Suomen lakia. Lapsen huolto määräytyisi välittömästi lain nojalla sen valtion lain mukaisesti, missä lapsella on asuinpaikka. Vieraassa valtiossa lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annettu ratkaisu tunnustettaisiin Suomessa ja voitaisiin täällä panna täytäntöön, jos päätös täyttää laissa säädetty edellytykset, jotka vastaavat Luxemburgissa 20 päivänä toukokuuta 1980 tehdyn, aihetta koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen määräyksiä. Jos päätös on annettu valtiossa, joka ei ole sopimuksen osapuoli, edellytyksenä olisi lisäksi, että lapsella oli asuinpaikka sanotussa valtiossa tai muu sellainen liittymä tähän valtioon, että sanotun val-

tion tuomioistuimella oli riittävä aihe tutkia asia.

Luvattomasti maasta poisviedyn tai palauttamatta jätetyn lapsen palautettavaksi määräämistä koskevat lakiehdotuksen säännökset vastaavat Haagissa 25 päivänä lokakuuta vuonna 1980 kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehdyn yleissopimuksen määräyksiä.

Ehdotettujen säännösten tultua hyväksytyiksi ja vahvistetuiksi Suomi voisi ratifioida molemmat yleissopimukset.

Lisäksi ehdotetaan muutettavaksi ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:ää siten, että ulkomaisen viranomaisen perintävaltuus elatusavun osalta tunnustetaan myös silloin, kun sanottu viranomainen ei ole suorittanut elatusavun ennakkoa elatusapuun oikeutetulle. Tämän muutoksen tarkoituksena on tehdä mahdolliseksi elatusapujen perinnän järjestäminen vastavuoroisuusperiaatteen pohjalta Yhdysvaltojen, Kanadan sekä Australian ja toisaalta Suomen välillä.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta on tarkoitettu tulemaan voimaan asetuksella säädettävänä ajankohtana. Voimaantuloajankohta olisi sama kuin eurooppalaisen yleissopimuksen ja Haagin yleissopimuksen. Toinen ehdotetuista laeista on tarkoitettu tulemaan voimaan mahdollisimman pian sen jälkeen, kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

SISÄLLYSLUETTELO

	Sivu		Sivu
YLEISPERUSTELUT	4	21 §. Toimivalta antaa väliaikaisia määrä-	
1. Nykytila	4	yksiä	29
1.1. Yleistä	4	22 §. Sovellettava laki	29
1.2. Nykytilan arviointi	5	23 §. Päätösten tunnustaminen ja täytän-	
1.2.1. Laki eräistä kansainvälisluontoisista		töönpano	29
perheoikeudellisista suhteista	5	24 §. Pohjoismaisten päätösten tunnustami-	
1.2.2. Pohjoismaiset erityissäännökset ..	8	nen ja täytäntöönpano	30
2. Kansainväliset lapsikaappaukset	8	25 §. Muussa vieraassa valtiossa annetun	
2.1. Yleistä	8	päättöksen tunnustaminen ja täytän-	
2.2. Lapsikaappausten kansainvälinen sääntely	10	töönpano	30
3. Euroopan neuvoston sopimus ja Haagin sopimus	11	26 §. Lapsen poisviemisen luvattomuuden	
3.1. Sopimusten vertailua	11	vahvistavan päätöksen täytäntöönpa-	
3.2. Sopimusten arviointi kansainvälisten lapsi-		no	31
kaappausten kannalta	13	27 §. Tunnustamisesta ja täytäntöönpanos-	
3.3. Sopimusten arviointi lapsen huoltoa kos-		ta kieltäytymisen perusteet	32
kevien päätösten tunnustamisen kannalta ..	14	28 §. Vastapuolen poissaolon vaikutus tun-	
4. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset ..	15	nustamiseen ja täytäntöönpanoon ...	33
4.1. Yleistä	15	29 §. Tunnustamista tai täytäntöönpanoa	
4.2. Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan		koskevan asian lykkääminen	33
kuuluvat säännökset	16	5 luku. Lapsen palauttaminen Haagin sopi-	
4.3. Lapsen palauttaminen Haagin sopimuksen		muksen nojalla	34
nojalla	19	Yleistä	
5. Esityksen vaikutukset	20	30 §. Määräys lapsen palauttamisesta ...	34
5.1. Esityksen organisatoriset vaikutukset ...	20	31 §. Toimivaltainen tuomioistuin	35
5.2. Esityksen taloudelliset vaikutukset	21	32 §. Luvaton poisvieminen ja palauttamis-	
6. Esityksen valmistelu	21	jättäminen	35
7. Esityksen suhde kansainvälisiin sopimuksiin ...	22	33 §. Huoltoa koskevat oikeudet	37
7.1. Pohjoismaisen avioliittokontventio	22	34 §. Palauttamismääräyksen antamisesta	
7.2. Euroopan neuvoston sopimus	22	kieltäytymisen perusteet	37
7.3. Haagin sopimus	22	6 luku. Vieraassa valtiossa annetun päätök-	
7.4. Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus ..	23	sen vahvistamista ja lapsen palaut-	
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	23	tamista koskeva menettely	37
1. Lakiehdotusten perustelut	23	35 §. Keskusviranomaisen	37
1.1. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudes-		36 §. Hakemus	38
ta	23	37 §. Päätöksen vahvistamista ja lapsen pa-	
8 §. Sopimuksen vahvistaminen	23	lauttamista koskevan asian käsittely ..	38
13 §. Oikeuspaikka	23	38 §. Asiaan osallisen kuuleminen	39
16 §. Selvityksen hankkiminen sosiaalilau-		39 §. Lapsen kuuleminen	39
takunnalta	24	40 §. Väliaikainen määräys	39
4 luku. Kansainvälisen yksityisoikeuden		41 §. Maksuton oikeusapu ja lapsen palaut-	
alaa kuuluvat säännökset	24	tamisesta aiheutuvat kustannukset ..	40
18 §. Lapsen huolto välittömästi lain nojal-		42 §. Muutoksenhaku vieraassa valtiossa	
la	24	annetun päätöksen täytäntöönpanoa	
19 §. Toimivalta lapsen asuinpaikan perus-		tai lapsen palauttamista koskevassa	
teella	27	asiassa	41
20 §. Toimivalta muissa tapauksissa	28	7 luku. Erinäiset säännökset	41
		43 §. Lainvoimaa vaille olevan päätöksen	
		täytäntöönpanokelpoisuus	41
		44 §. Päätöksen lähettäminen ulosoton hal-	
		tijalle	42

	Sivu		Sivu
45 §. Vieraassa valtiossa annetun päätök- sen täytäntöönpano	42	2. Tarkemmat säännökset ja määräykset	44
46 §. Lapsen palauttamisesta annetun mää- räyksen täytäntöönpano	42	3. Voimaantulo	44
47 §. Poisviemisen tai palauttamatta jättä- misen luvattomuuden vahvistaminen .	43	LAKITEKSTIT	
48 §. Luvattomasti poisviedyn tai palautta- matta jätetyn lapsen huoltoa koske- van asian käsittely	43	1. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta an- netun lain muuttamisesta	45
49 §. Asetuksenantovaltuus	43	2. Laki ulkomailla annetun elatusapua koskevan päättöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta	52
Voimaantulo ja soveltamissäännös	44	LIITE	
1.2. Laki ulkomailla annetun elatusapua kos- kevan päätöksen tunnustamisesta ja täy- täntöönpanosta	44	Rinnakkaistekstit	53

YLEISPERUSTELUT

1. Nykytila

1.1. Yleistä

Suomen voimassa olevassa lainsäädännössä ei ole kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia yleisiä säännöksiä, jotka nimenomaisesti koskisivat lapsen huoltoa ja tapaamisoi-
keutta. Tosin eräistä kansainvälistuontoisista perheoikeudellisista suhteista annettuun lakiin (379/29) on otettu säännöksiä, jotka koskevat eräitä lapsen ja vanhempien välisiin oikeussuh-
teisiin liittyviä kysymyksiä.

Lain 19 §:n mukaan vanhempien ja heidän avioliitosta syntyneen lapsensa väliset oikeus-
suhteet määräytyvät sen valtion lain mukaan, johon he kuuluvat. Jos vanhemmat tai toinen heistä ja lapsi ovat eri valtioiden kansalaisia, on noudatettava lapsen kotimaan lakia. Avio-
liiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja äidin väliset oikeussuhteet määräytyvät lain 20 §:n nojalla sen valtion lain mukaan, johon he kuuluvat. Jos äiti ja lapsi ovat eri valtioiden kansalaisia, on noudatettava lapsen kotimaan lakia. Lain 21 §:n mukaan avioliiton ulkopuo-
lella syntyneen lapsen ja hänen isänsä väliset oikeussuhteet määräytyvät lapsen kotimaan lain mukaan. Kuitenkin ratkaistaessa avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen elatusapuvaati-
musta, joka lapsen puolesta tehdään isää tai elatusvelvollista miestä vastaan, on sovellettava Suomen lakia. Suomen lakia on samoin sovel-
lettava silloin, kun mies on Suomen kansalai-
nen ja häneen kohdistetaan avioliiton ulkopuo-
lella syntyneen lapsen puolesta jokin muu vaatimus.

Yhteistä näille säännöksille on se, että sovel-
lettavana lakina on sen valtion laki, jonka kansalainen asianomainen henkilö on. Kansai-
laisuusperiaatteen soveltamista rajoittaa kui-
tenkin lain 53 §:ssä omaksuttu niin sanottu palauttamisperiaate (*renvoi*): Jos sen valtion oikeusjärjestyksen mukaan, jonka lakia olisi asianomaisen henkilön kotimaan (kansalaisuuden) lakina sovellettava, sen sijasta on käytet-
tävä toisen valtion lakia, on tätä lakia noudatettava.

Suomen tuomioistuimen toimivalta lapsen ja hänen vanhempiensa välisiä oikeussuhteita kos-
kevassa asiassa on laissa säännelty ainoastaan avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osal-
ta. Lain 23 §:ssä olevan pääsäännön mukaan

tällaista oikeussuhdetta koskeva kanne voidaan ottaa Suomessa käsiteltäväksi, jos vastaajalla on täällä kotipaikka tai jos lapsi on Suomen kansalainen tai pysyväisesti oleskelee täällä.

Pohjoismaiden välisissä suhteissa on sen si-
jaan voimassa eräitä nimenomaan lapsen huol-
toa koskevia kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia säännöksiä. Näistä varhaisim-
mat sisältyvät Suomen, Islannin, Norjan, Ruot-
sin ja Tanskan kesken Tukholmassa 6 päivänä helmikuuta 1931 tehtyyn avioliittoa, lapseksiot-
tamista ja holhousa koskevia kansainvälisyk-
sityisoikeudellisia määräyksiä sisältävään sopi-
mukseen (SopS 20/31), joka on tullut voimaan 1 päivänä tammikuuta 1932 (*avioliittokonven-
tio*).

Avioliittokonvention 7 artiklan 1 kappaleen pääsäännön mukaan vaatimus asumus- tai avioeron myöntämisestä sopimusvaltioiden kansalaisille otetaan tutkittavaksi siinä sopi-
musvaltiossa, jossa kumpaisellakin puolisoilla on kotipaikka tai jossa heillä viimeksi on samaan aikaan ollut kotipaikka ja jossa toinen heistä edelleen asuu. Avioliittokonvention 8 artiklan 1 kappaleen mukaan asumusero- tai avioero-
vaatimuksen yhteydessä voi sama tai muu viranomainen tutkia myös lasten huoltoa koskevia kysymyksiä. Jos vaatimus lasten huol-
lost tehdään myöhemmin, voidaan vaatimus 8 artiklan 2 kappaleen mukaan tutkia ainoastaan sen Pohjoismaan tuomioistuimessa, missä sillä, johon kanne kohdistetaan, on kotipaikka.

Lapsen huoltoa koskevaa asiaa ratkaistaessa on avioliittokonvention 9 artiklan 1 kappaleen mukaan sovellettava tuomioistuinaan omaa lakia.

Lopuksi on avioliittokonvention 22 artiklas-
sa määrätty, että 8 artiklassa tarkoitetut lapsen huoltoa koskevat päätökset ovat "erityisettä vahvistuksesta" voimassa muissa Pohjoismais-
sa siten, että näiden viranomaiset eivät saa tutkia, onko ratkaisu oikea tai onko päätöksen antaneella viranomaisella ollut valta tutkia asia kotipaikan tai kansalaisuuden perusteella.

Edellä mainitut avioliittokonvention määrä-
ykset koskevat ainoastaan lapsia, joiden van-
hemmat ovat Pohjoismaiden kansalaisia. Mää-
räykset eivät koske avioliiton ulkopuolella synty-
neiden lasten huoltoa koskevia kysymyksiä, vaikka sekä vanhemmat että lapsi olisivat Pohjoismaiden kansalaisia. Määräykset eivät myöskään ulotu tapauksiin, joissa lapsen huol-

toa koskeva asia pannaan vireille vanhempien avioliiton ollessa voimassa joko erillisenä asianä taikka yhteiselämän lopettamista koskevan asian yhteydessä. Avioliittokonventioon ei ole otettu määräyksiä lapsen huollosta annettujen ratkaisujen täytäntöönpanokelpoisuudesta toisessa Pohjoismaassa. Tätä kysymystä koskevat määräykset otettiin Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta Kööpenhaminassa 16 päivänä maaliskuuta 1932 tehtyyn sopimukseen. Sopimuksen 10 artiklan 1 kappaleen mukaan lapsen huollosta annettu tuomio, joka on pätevä avioliittokonvention 22 artiklan nojalla, on myös pantava täytäntöön vuoden 1932 sopimuksen 4—9 artiklan mukaisesti.

Vuoden 1932 pohjoismaisen sopimuksen sijaan on kuitenkin tullut Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken Kööpenhaminassa 11 päivänä lokakuuta 1977 tehty yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien tuomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa tarkoittava sopimus (*tuomiokonventio*, SopS 56/77) sekä yksityisoikeudellista vaatimusta koskevien pohjoismaisten tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annettu laki (*tuomiolaki*; 588/77), jotka Suomen, Norjan, Ruotsin ja Tanskan osalta ovat tulleet voimaan 1 päivänä tammikuuta 1978 (938/77). Tuomiokonventio ja tuomiolaki eivät sen sijaan ole Islannin osalta tulleet voimaan, joten Islannin viranomaisen antamaan, lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoon Suomessa on edelleenkin sovellettava vuoden 1932 pohjoismaisen sopimuksen 10 artiklan 1 kappaleen määräyksiä.

Lapsen huoltoa koskevien, Norjassa, Ruotsissa ja Tanskassa annettujen päätösten täytäntöönpanokelpoisuus Suomessa on säännelty tuomiokonventioon perustuvan tuomiolain 8 §:ssä. Tämän säännöksen mukaan mainittujen valtioiden tuomioistuimen tai hallintoviranomaisen antama väliaikainen tai lopullinen lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva päätös on pyydettyessä pantava Suomessa täytäntöön, vaikka päätös ei olisikaan lainvoimainen, jos se voi olla täytäntöönpanon perusteena päätöksen antaneessa valtiossa. Tuomioistuimen ja hallintoviranomaisen päätöksen veroiseksi katsotaan myös tuomioistuimen edessä tehty sovinto tai toimivaltaisen viranomaisen hyväksymä sopimus.

Täytäntöönpanoa koskeva hakemus on Suo-

nessa tehtävä ulosotonhaltijalle eikä täytäntöönpanokelpoisuuden edellytyksenä siis ole, että tuomioistuin tai muu viranomainen olisi erityisessä menettelyssä (*eksekvatuurimenettely*) vahvistanut päätöksen täytäntöönpanokelpoiseksi Suomessa.

Tuomiolain 8 §:n säännökset lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta eroavat vuoden 1932 sopimuksen 10 artiklan määräyksistä varsinkin siinä, että tuomiolain nojalla voidaan panna täytäntöön myös avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huoltoa koskeva päätös. Lisäksi tuomiolain nojalla voidaan panna täytäntöön myös päätös, joka koskee lapsen tapaamisoikeutta. Vuoden 1932 sopimuksen soveltamisalaan kuuluu sen sijaan ainoastaan avioliitosta syntyneen lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpano. Tämän lisäksi tuomiolain säännökset ulottuvat varsinaisten tuomioistuinten päätösten ohella myös tuomioistuimen edessä tehdyn sovinnon sekä viranomaisen vahvistaman sopimuksen täytäntöönpanoon. Toisaalta myöskään tuomiolaissa ei ole säännelty avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huollosta annettujen päätösten tunnustamista, vaan ainoastaan tällaisten päätösten täytäntöönpano. Lopuksi vuoden 1932 konventio edellyttää avioliittokonvention 22 artiklan mukaisesti sitä, että avioliitosta syntyneen lapsen huollosta annettu päätös on saanut lainvoiman päätöksen antaneessa valtiossa. Tällaista vaatimusta ei ole asetettu tuomiolain 8 §:ssä, vaan säännöksen mukaan toisessa Pohjoismaassa annettu päätös on Suomessa lainvoimaa vailla olevanakin täytäntöönpanokelpoinen, kunhan se vain voi olla täytäntöönpanon perusteena päätöksen antaneessa valtiossa.

Lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpano tapahtuu tuomiolain 12 §:n nimenomaisen säännöksen mukaan siten kuin Suomen tuomioistuimen antaman päätöksen täytäntöönpanosta on säädetty. Täytäntöönpanossa on siten sovellettava lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annettua lakia (523/75).

1.2. Nykytilan arviointi

1.2.1. Laki eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeudellisista suhteista

Eräistä kansainvälisluontoisista perheoikeu-

dellisista suhteista annetun lain (KPL) mukaan lapsen ja vanhempien välisiin oikeussuhteisiin sovellettavaksi laiksi tulee yleensä sen valtion laki, jonka kansalainen lapsi on (19 ja 20 §). Vakiintuneen käsityksen mukaan myös lapsen huolto ja tapaamisoikeus ovat lapsen ja vanhemman välisiä oikeussuhteita koskevia kysymyksiä mainitussa laissa tarkoitettussa merkityksessä. Lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen olisi siten sovellettava sen valtion lakia, jonka kansalainen lapsi on. Näin olisi asia sekä silloin, kun kysymys on siitä, keille henkilöille lapsen huolto kuuluu välittömästi lain nojalla, että myös silloin, kun kysymys lapsen huollon tai tapaamisoikeuden järjestämisestä on saatettu suomalaisen tuomioistuimen ratkaistavaksi.

Laki on säädetty jo vuonna 1929. Lakia säädettäessä Suomen oikeudessa oli vain yksittäisiä, hajanaisia säännöksiä, jotka koskivat lapsen ja hänen vanhempiansa välisiä henkilökohtaisia suhteita. Näiden säännösten lähtökohtana oli lisäksi käsitys, että lapsi nähtiin suhteessa vanhempiinsa epäitsenäisenä vanhempainvallan kohteena. Lapsen edut, lapsen oma tahto ja toivomukset voitiin ottaa huomioon ainoastaan rajoitetusti. Lapsen huolto ja tapaamisoikeus omaksuttiin Suomen lainsäädännössä itsenäisenä, erillisenä säännöstonä vasta vuonna 1983, jolloin säädettiin laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/83). Laki tuli voimaan 1 päivänä tammikuuta 1984. Aikaisempaan oikeuteen verrattuna laki perustuu lähes täysin vastakkaisille periaatteille. Lain mukaan lapsen ja hänen vanhempiansa väliset henkilökohtaiset suhteet, lapsen huolto ja tapaamisoikeus on säännelty lähtien siitä, että lapsi on myös suhteessa vanhempiinsa nähtävä itsenäisenä oikeussubjektina ja että lapsen edulle sekä lapsen omille toivomuksille on kaikissa tilanteissa annettava tärkeä merkitys.

Oikeuskäytännössä on tullut esiin useita tapauksia, joissa kansainvälisluontoinen avioliiton huoltoon koskeva asia on saatettu Suomen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Näissä tapauksissa on poikkeuksetta katsottu, että KPL:n 19 §:n säännös vanhempien ja avioliitosta syntyneiden lasten välisiin oikeussuhteisiin sovellettavasta laista koskee myös lapsen huoltoon. Nämä ratkaisut on kuitenkin annettu ennen kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu laki tuli voimaan, eikä tämän oikeuskäytännön pohjalta siten voida varmuudella saada johtoa sille, miten kysymystä sovelletta-

vasta laista olisi arvioitava uuden lainsäädännön voimaantulon jälkeen.

Oikeuskäytännössä ei myöskään näytä esiintyneen tapauksia, joissa olisi saatettu suomalaisen tuomioistuimen ratkaistavaksi kysymys siitä, minkä valtion lakia on sovellettava avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huoltoon tai tapaamisoikeuteen. Lisäksi niissäkin tapauksissa, joissa mainittua 19 §:ää on sovellettu avioliitosta syntyneen lapsen huoltoon koskevasa asiassa, tuloksena on kuitenkin poikkeuksetta ollut se, että asiassa on sovellettu Suomen lakia sen vieraan valtion lain sijasta, jonka 19 § lähtökohtaisesti olisi osoittanut sovellettavaksi laiksi. Useasti tähän lopputulokseen on päädytty vetoamalla siihen, että vieraan valtion lain soveltaminen johtaisi tulokseen, jota olisi pidettävä Suomen oikeusjärjestyksen peruseräperiaatteiden vastaisena (*ordre public*).

Voidaan perustellusti sanoa, että 19 §:n merkitys on oikeuskäytännössä jäänyt varsin vähäiseksi, koska tästä säännöksestä riippumatta Suomen tuomioistuimet eivät käytännössä sovelle vieraan valtion lakia ratkaistessaan lapsen huoltoon koskevaa asiaa. Kansainvälisiä huoltoriitoja koskevat selvitykset osoittavatkin, että varsinkin alioikeuskäytännössä huoltoriitaa ratkaistaessa lähes poikkeuksetta sovelletaan suoraan Suomen lakia ilman, että 19 §:n säännökseen olisi päätöksessä tai sen perusteluissa edes viitattu.

Vieraan valtion lain soveltamatta jättäminen johtuu useista syistä. Lähes säännönmukaisesti ratkaistavana olevassa asiassa on kysymys tapauksesta, jossa lapsi on vieraan valtion kansalainen, mutta asuu Suomessa äitinsä kanssa, joka on Suomen kansalainen, kun taas lapsen isä on vieraan valtion kansalainen. Näissä tapauksissa lapsella on siinä määrin kiinteä ja läheinen yhteys Suomeen, että vieraan valtion lain soveltaminen ei tuomioistuimen näkökulmasta näytä asiallisesti perustellulta vain sen johdosta, että lapsi on vieraan valtion kansalainen. Useasti Suomen lain soveltaminen saattaa lisäksi johtua vain siitä, että asiassa pyritään antamaan edullinen ratkaisu sille vanhemmista, joka on Suomen kansalainen, ja että vieraan valtion lain soveltaminen on tämän lopputuloksen saavuttamiseksi jo lähtökohtaisesti pyrittävä torjumaan. Torjuva suhtautuminen vieraan valtion lain soveltamiseen saattaa johtua myös siitä, että sen sisällön selvittäminen muodostuisi työlääksi ja aikaa vaativaksi

ja että vieraan valtion lain virheetön soveltaminen olisi suomalaiselle tuomioistuimelle vaikeata.

Vieraan valtion lain sisällön selvittäminen ja sen soveltaminen lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistaessa saattaa tuomioistuimen kannalta näyttää tarkoituksettomalta myös silmällä pitäen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia Suomen oikeuden perusperiaatteita. Suomen kansainvälisen yksityisoikeuden vakiintuneena yleisenä periaatteena on, että vieraan valtion lakia ei ole sovellettava, jos soveltaminen johtaisi tulokseen, joka ilmeisesti olisi vastoin Suomen oikeuden perusperiaatteita (KPL 57 §). Tästä on vuorostaan seurauksena, että lapsen huoltoa koskevassa asiassa vieraan valtion laki olisi joka tapauksessa jätettävä soveltamatta aina silloin, kun sen soveltaminen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa riidassa johtaisi tulokseen, joka olisi selvästi ristiriidassa lapsen edun kanssa. Jos vieraan valtion laki noudattaisi Suomen lain periaatetta, että lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on ratkaistava kussakin yksittäistapauksessa siten, että ratkaisu parhaiten vastaa lapsen etua, ei näyttäisi olevan mitään järkevää syytä sille, että Suomen lain sijasta olisi välttämättä sovellettava saman sisältöistä vieraan valtion lain säännöstä.

Oikeuskäytännössä esiintyneet tapaukset, joissa kysymykset lapsen huoltoon sovellettavasta laista ovat tulleet esiin, ovat koskeneet yksinomaan tilanteita, joissa kysymys lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta on saatettu tuomioistuimen ratkaistavaksi. Sen sijaan tapauksia, joissa tuomioistuimen tai hallinnollisen viranomaisen ratkaistavaksi olisi saatettu kysymys, kuka tai ketkä on välittömästi lain nojalla katsottava lapsen huoltajiksi, ei käytännössä näytä esiintyneen lainkaan. Kokonaisuudessaan näyttääkin siltä, että KPL:n säännökset lapsen ja vanhempien välisiin oikeussuhteisiin sovellettavasta laista (19 ja 20 §) ovat tosiasiallisesti jääneet lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien kysymysten osalta käytännölle varsin vieraiksi.

KPL:ssa ei ole säännöksiä Suomen tuomioistuimen toimivallasta tutkia avioliitosta syntyneen lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia. Laissa ei myöskään ole säännöksiä siitä, että Suomen tuomioistuin voisi tutkia lapsen huoltoa koskevan asian avioliiton purkamista koskevan asian yhteydessä, jos sillä on toimivalta tutkia avioliiton purkamista koskeva

asia. Aikaisemmassa oikeuskäytännössä katsottiin tosin, että Suomen tuomioistuimella oli toimivalta tutkia avioliiton purkamista ja asumuseroa koskevassa asiassa myös kysymys lapsen huollosta sen perusteella, että avioliittolain 80 §:n 1 momentin (681/48) mukaan tuomioistuimen oli tuomitessaan avioliiton purkautumaan tai myöntäessään asumuseron aina omasta aloitteestaan uskottava lapsen huolto yksin jommalle kummalle vanhemmista. Tämä järjestely kumottiin kuitenkin vuonna 1983 annetulla lailla (362/83). Sanotun lain tultua voimaan tuomioistuin ei ole enää velvollinen eikä edes oikeutettu antamaan omasta aloitteestaan ratkaisua lapsen huollosta, jos tällaista vaatimusta ei ole oikeudenkäynnissä esitetty. Tämän perusteella voitaneenkin katsoa, että suomalaisella tuomioistuimella ei ole valtaa tutkia lapsen huoltoa koskevaa asiaa Suomessa vain sillä perusteella, että tuomioistuimella on valta tutkia täällä vireillä oleva vanhempien avioeroa koskeva asia, jos lapsella ei ole mitään asiallista yhteyttä Suomeen. Kysymys Suomen tuomioistuimen toimivallasta avioliiton purkamista ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on siten jäänyt lainsäädännössä avoimeksi. Oikeuskäytännöstä on tosin saatavissa viitteitä siitä, että Suomen tuomioistuinta olisi pidettävä toimivaltaisena ainakin silloin, kun lapsella on Suomessa pysyvä asuinpaikka tai tähän verrattava suhteellisen voimakas yhteys Suomeen.

Avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten osalta on KPL:n 23 §:ssä sen sijaan yleinen toimivaltasäännös, joka koskee Suomen tuomioistuimen toimivaltaa lapsen ja vanhempien välisiä oikeussuhteita koskevassa asiassa. Säännöksen mukaan Suomen tuomioistuimella on toimivalta, jos vastaajalla on täällä kotipaikka ja jos lapsi on Suomen kansalainen tai jos lapsi pysyvästi oleskelee Suomessa. Näin määritelty toimivalta on siten erittäin laaja ja sääntelyn tarkoituksenmukaisuutta voidaankin tältä osin perustellusti epäillä. Ennen muuta näyttäisi vaikealta löytää asiallisia perusteluja sille, että Suomen tuomioistuimen tulee toisinaan tutkia lapsen huoltoa koskeva asia, vaikka lapsella ei kansalaisuutta lukuun ottamatta ole mitään yhteyttä Suomeen.

Suomen lainsäädännössä ei pohjoismaisia sopimuksia lukuunottamatta ole säännöksiä siitä, mikä merkitys Suomessa on annettava vieraassa valtiossa lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annetulle päätökselle. Oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, että

vieraassa valtiossa annettua päätöstä ei tunnusteta eikä panna täytäntöön, jollei siihen ole nimenomaista säännöstukea, kuten pohjoismaisten päätösten osalta on laita. Näin ollen muussa vieraassa valtiossa huollosta tai tapaa-misoikeudesta annettu päätös on jätettävä Suomessa huomiotta. Sille voidaan ainoastaan antaa mahdollisesti merkitystä todisteena Suomessa vireillä olevassa asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä.

Oikeuskäytännössä vakiintunutta jyrkän kielteistä kantaa vieraassa valtiossa lapsen huollosta annettuihin päätöksiin nähden voidaan pitää epätarkoituksenmukaisena, kun otetaan huomioon lisääntynyt kansainvälinen liikkuvuus, kansainvälisluontoisten avioliittojen yleisyys sekä perheiden ja perheenjäsenten maastamuutto perheen muodostamisen ja perheiden hajoamisen yhteydessä. Vieraassa valtiossa annetun päätöksen huomiotta jättäminen saattaa useissa tapauksissa vaarantaa erityisesti lapsen aseman. Jos vieraan valtion antamalla päätöksellä moitteettomasti syntynyttä huoltajan asemaa ei tunnusteta päteväksi siinäkään tapauksessa, että päätös aivan ilmeisesti on lapsen edun mukainen, tämä merkitsee sitä, että tunnustamisesta kieltäytyvä valtio epää lapsen ja hänen huoltajansa tai huoltajiensa väliseltä suhteelta oikeudellisen suojan ilman että tähän on mitään asiallista perustetta.

1.2.2. Pohjoismaiset erityissäännökset

Pohjoismaisissa erityissäännöksissä on vain rajoitetusti säännelty kysymystä lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen sovellettavasta laista. Sääntely koskee ainoastaan avioliitosta syntyneitä lapsia. Tällöinkin sääntelyn kohteena on vain kysymys siitä, minkä valtion lakia on sovellettava silloin, kun lapsen huoltoa koskeva asia saatetaan jossakin pohjoismaassa tuomioistuimen ratkaistavaksi. Sen sijaan kysymyksestä, minkä valtion lakia on sovellettava lapsen huollon määräytymiseen välittömästi lain nojalla, ei ole olemassa pohjoismaisia erityissäännöksiä. Näitä kysymyksiä joudutaan myös pohjoismaisten suhteiden osalta Suomessa arvioimaan KPL:n mukaan (19 ja 20 §).

Avioliittokonvention 9 artiklan 1 kappaleen mukaan on lapsen huoltoa koskevassa asiassa tuomioistuimen sovellettava omaa lakiaan silloin, kun huoltoa koskeva asia tutkitaan asu-

moin on tuomioistuimen sovellettava omaa lakiaan silloin, kun lapsen huoltoa koskeva vaatimus tutkitaan asumus- tai avioeron jälkeen. Näin ollen kysymys siitä, minkä valtion laki tulee sovellettavaksi, jää riippumaan siitä, miten toimivalta asumuseroa tai avioeroa koskevien asioiden osalta on säännelty ja vastavasti miten toimivalta on määritelty silloin, kun kysymys lapsen huollosta saatetaan ratkaistavaksi asumuseron tai avioeron jälkeen.

Avioliittokonventiossa tuomioistuimen toimivalta ja siten myös lapsen huoltokysymykseen sovellettava laki määräytyy yksinomaan vanhempien kotipaikan tai toissijaisesti vanhempien kansalaisuuden perusteella (7 ja 8 artikla). Sillä seikalla, onko lapsella koskaan ollut mitään yhteyttä siihen valtioon, jolla omaa lakiaan soveltaen on valta tutkia myös lapsen huoltoa koskeva asia, ei ole merkitystä. Kysymys lapsen huollosta saatetaan siten avioliittokonvention mukaan joutua ratkaisemaan sellaisen pohjoismaisen valtion oikeusjärjestyksen mukaan, johon lapsella ei ole mitään yhteyttä.

Kerrotuista ongelmista huolimatta avioliittokonventiota ei voida muuttaa Suomen yksipuolisin toimenpitein, vaan se edellyttää pohjoismaista yhteistyötä.

2. Kansainväliset lapsikaappaukset

2.1. Yleistä

Lapsen huoltoa koskevien kansainvälisten kysymysten piirissä ovat viime vuosien aikana käytännössä tärkeimmiksi ja yleisimmiksi ongelmiksi muodostuneet kansainväliset lapsikaappaukset. Kansainvälisellä lapsikaappauksella tarkoitetaan sekä lapsen luvaton poistamista lapsen asuinpaikkavaltiosta lapsen laillisen huoltajan huollosta toiseen valtioon että lapsen luvaton palauttamatta jättämistä lapsen lailliselle huoltajalle asuinpaikkavaltioon toisesta vieraasta valtiosta, jossa lapsi tilapäisesti oleskelee esimerkiksi tavatessaan toista vanhempansa.

Tavanmukaisesti kansainvälisiä lapsikaappauksia esiintyy silloin, kun vanhemmat ovat eri valtioiden kansalaisia, jolloin lapsella useasti on kumpaisenkin vanhempansa kotimaan kansalaisuus. Lapsikaappaus tapahtuu yleensä siten, että se vanhemmista, joka ei ole lapsen asuinpaikkavaltion kansalainen, vie lapsen

omaan maahansa tai jättää lapsen sieltä palauttamatta. Tyypillisesti lapsikaappaus liittyy vanhempien välisiin ristiriitoihin perheen hajoamisen yhteydessä.

Käytännössä on osoittautunut erittäin yleiseksi, että se vanhemmista, joka lapsen asuinpaikkavaltiossa on vieraan valtion kansalainen, vie lapsen omaan maahansa joko ennen kuin avioeroa ja lapsen huoltoa koskeva asia on tullut vireille taikka avioeroasian ollessa vireillä, ennen kuin kysymystä lapsen huollosta on lopullisesti ratkaistu. Lapsikaappauksen motiivina on tavallisesti ”kaappaajavanhemman” käsitys siitä, että hän ei voi vieraan valtion kansalaisena saada huoltokysymystä tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti ratkaistuksi lapsen asuinmaassa, vaan että lapsen asuinmaan viranomaiset ja tuomioistuimet tulevat huoltoasiaa ratkaistessaan suosimaan vanhempaa, joka on tuomioistuinmaan oma kansalainen. Vastaavasti lapsen kaappaamista suunnitteleva vanhempi uskoo, että hän tulee huoltoasiaa ratkaistaessa olemaan edullisemmassa asemassa, jos hän vie lapsen omaan maahansa ja saattaa lapsen huoltoasian siellä tuomioistuimen käsiteltäväksi. Nämä lapsikaappauksen motiivit ovat sitä voimakkaammat, mitä suuremmat taloudelliset, kulttuuri-, sosiaaliset, poliittiset ja uskonnolliset erot vanhempien kotimaiden ja lapsen alkuperäisen sosiaalisen ympäristön välillä vallitsevat.

Avioeron jälkeisessä tilanteessa lapsikaappauksen laukaisevana tekijänä on vuorostaan usein lapsen huollosta annettu päätös, jonka lapsen kaappaaja kokee epäoikeudenmukaiseksi ja lapsen edun vastaiseksi. Lisäksi myötavittavana tekijänä saattaa olla se, että lapsen kaappanneelle vanhemmalle ei ole lainkaan myönnetty tapaamisoikeutta lapseen nähden, että tapaamisoikeus on myönnetty kaappaajan mielestä kohtuuttoman rajoitettuna tai että tapaamisoikeuden toteuttamisessa on ollut vaikeuksia. Viimeksi mainittu tilanne tulee erityisesti esiin silloin, kun lapsen huollosta erotettu vanhempi on avioeron jälkeen muuttanut perheen asuinpaikkavaltiota takaisin omaan maahansa. Näissä tapauksissa tapaamisoikeuden toteuttaminen erityisesti sillä tavoin, että omaan maahansa takaisin muuttanut vanhempi saisi pitää lasta luonaan omassa kotiympäristössään, osoittautuu säännönmukaisesti vaikeaksi. Syynä tähän on se, että lapsen huoltajana toimiva vanhempi ei suostu siihen, että lapsi tapaisi toista vanhempaansa tämän omassa

maassa, koska hän — useasti täydestä syystä — pelkää, että lasta ei tapaamisajan päätyttyä saada palautetuksi takaisin.

Lapsikaappausten yleistyminen viime vuosien aikana johtuu useista tekijöistä. Tähän ovat vaikuttaneet erityisesti nopeat kansainväliset kulkuyhteydet sekä se, että kansainvälisissä avioliitoissa lapset ovat yleensä kummankin vanhempansa valtion kansalaisia, mikä takaa lapsen esteettömän pääsyn kummankin vanhempansa kotimaahan. Lisäksi lapsikaappauksia ovat viime vuosiin saakka suosineet myös lainsäädännöstä ja oikeuskäytännöstä johtuvat seikat. Useasti tuomioistuimen yleistöimivalta on valtion sisäisessä lainsäädännössä säännelty erittäin laajaksi. Varsin tavallista on, että tuomioistuimella valtion sisäisen lainsäädännön mukaan on valta tutkia lapsen huoltoa koskeva asia paitsi sillä perusteella, että lapsella on asuinpaikka tuomioistuinvaltiossa, myös sillä perusteella, että lapsi on tuomioistuinvaltion kansalainen. Viimeksi mainittu seikka tekee mahdolliseksi sen, että lapsen kaappaukseen syylistynyt vanhempi voi välittömästi kaappauksen jälkeen saattaa lapsen huoltoa koskevan asian oman maansa tuomioistuimen tutkittavaksi, koska lapsi on myös tämän valtion kansalainen. Tämän lisäksi on varsin tavallista, että huoltoriidassa tuomioistuimet käytännössä suosivat oman valtionsa kansalaista tai ainakin katsovat, että tuomioistuinmaa voi tarjota lapselle paremman kasvuympäristön kuin se valtio, josta lapsi on kaapattu.

Toisaalta lapsen huoltajalla, jolta lapsi on kaapattu, on useasti ylivoimaisia vaikeuksia saada lapsi palautetuksi takaisin. Lapsen huoltaja, useimmiten äiti, on säännönmukaisesti taloudellisesti verrattain turvattomassa asemassa oleva yksinhuoltaja, jolle kansainvälisiin oikeudellisiin toimenpiteisiin ryhtyminen tulisi muodostumaan kustannuksiltaan ylivoimaiseksi. Lisäksi useasti se valtio, johon lapsi on kaapattu, ei tunnusta tai pane täytäntöön lapsen alkuperäisessä asuinpaikkavaltiossa lapsen huollosta mahdollisesti annettuja päätöksiä. Näin on laita erityisesti silloin, kun lapsen huoltoa koskeva asia on jo ehditty tuossa valtiossa saattaa vireille tai siitä on annettu jo päätös. Oikeudenkäynnit tai mahdollinen täytäntöönpanomenettely siinä valtiossa, johon lapsi on kaapattu, muodostuvat asian kansainvälisen luonteen johdosta pitkällisiksi, ja säännönmukaisesti lapsen kaapannut vanhempi pyrkii turvautumaan asian käsittelyn lykkäämi-

seen ja muutoksenhakukeinoin viivästyttääkseen asian käsittelyä. Asian tullessa lopullisesti ratkaistavaksi on useasti kulunut jo niin kauan aikaa, että lapsen katsotaan sopeutuneen uuteen ympäristöönsä, minkä johdosta lapsen palauttaminen jää toteutumatta. Näistä seikoista saattaa vuorostaan olla tuloksena se, että huoltajavanhempi, muiden keinojen puuttuessa, pyrkii vuorostaan omatoimisesti kaappaamaan lapsen takaisin luokseen lapsen alkupeiräiseen asuinpaikkavaltioon. Useasti tällainen vastakaappaus lisäksi toteutetaan lasta syvästi järkyttävällä tavalla.

Viimeaikaiset tutkimukset osoittavat selvästi, että lapsen aseman kannalta on perheen hajotessa ratkaiseva merkitys sillä, miten lapsen tosiasiallinen suhde kumpaankin vanhempaan järjestetään. Näissä tutkimuksissa on saatu varsin selviä viitteitä siitä, että lapsi selviytyy perheen hajotessa sitä vähemmin vaurioin mitä läheisemmät suhteet lapsi pystyy säilyttämään kumpaankin vanhempaansa, myös siihen vanhempaansa, jonka luona lapsi ei asu. Tämän vuoksi uusimmassa perhelainsäädännössä onkin useissa valtioissa pyritty erityisesti suojaamaan lapsen suhdetta kumpaiseenkin vanhempaansa silloin, kun perhe hajoaa vanhempain keskinäisten suhteiden rikkoutuessa. On luonnollisesti selvää, että kansainväliset lapsikaappaukset ovat jyrkästi ristiriidassa näiden pyrkimysten kanssa. Kansainvälinen lapsikaappaus merkitsee sitä, että lapsi äkillisesti ja mieltävaltaisesti erotetaan hänelle tutusta ympäristöstään ja samalla katkaistaan lapselle läheiset ja tärkeät ihmissuhteet.

2.2. Lapsikaappausten kansainvälinen sääntely

Vaikka kansainväliset lapsikaappaukset ovat vasta viime vuosina tulleet merkittäväksi ongelmaksi, on kansainvälisiä lapsikaappauksia ja niihin liittyviä oikeudellisia ongelmia käsitelty kansainvälisellä tasolla jo 1950-luvulta alkaen. Tuolloin kysymys saatettiin Haagin kansainvälisen tuomioistuimen harkittavaksi Alankomaiden ja Ruotsin välisessä riidassa, joka koski vuonna 1902 alaikäisten holhouksesta tehdyn Haagin sopimuksen tulkintaa (Boll-tapaus 28.11.1958; ICJ Reports 1958 s. 55—72). Tuossa ratkaisussaan Haagin kansainvälinen tuomioistuin katsoi, että Ruotsi ei ollut rikkonut alaikäisten holhouksesta tehtyä sopimusta jätettäessään palauttamatta Ruotsissa äidin kuole-

man jälkeen huostaanotetun lapsen Alankomaihin, jonka kansalainen lapsi oli ja jossa lapsen huolto oli järjestetty.

Tämän jälkeen lapsikaappausten synnyttämille ongelmille etsittiin ratkaisua vuonna 1960 pidetyssä Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin 9. istunnossa. Konferenssin valmisteleva vuoden 1961 alaikäisten suojelua koskeva Haagin yleissopimus ei kuitenkaan kyennyt tarjoamaan aukotonta ratkaisua kansainvälisten lapsikaappausten synnyttämiin ongelmiin. Ratkaisua pyrittiin tuolloin etsimään erityisesti järjestelystä, jonka mukaan sopimusvaltioiden tuomioistuinten toimivaltaa huoltoa koskevissa asioissa olisi ollut rajoitettava siten, että lapsen huoltoa koskevaa asiaa ei olisi voitu tutkia sen valtion tuomioistuimessa, jonne lapsi oli kaapattu. Tällaista järjestelyä ei kuitenkaan konferenssin valtuuskuntien enemmistö voinut hyväksyä ennen muuta sen vuoksi, että kansalaisuusperiaatetta noudattavat valtiot eivät katsoneet mahdolliseksi luopua lapsen kansalaisuusvaltion toimivallasta siinäkin tapauksessa, että lapsi oli kaapattu sanottuun valtioon.

Kansainvälisten lapsikaappausten ongelma otettiin tämän jälkeen 1970-luvulla käsiteltäväksi kahdessa kansainvälisessä järjestössä, Euroopan neuvostossa ja Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssissa.

Euroopan neuvoston piirissä asiaa koskevan sopimuksen valmistelu aloitettiin vuonna 1972 pidetyn eurooppalaisen oikeusministerikokouksen jälkeen vuonna 1973. Valmistelutyön alkuvaiheessa tavoitteena oli laatia kansainvälinen yleissopimus, joka tulisi koskemaan yleensä lasten huollosta vieraassa valtiossa annettujen päätösten tunnustamista ja täytäntöönpanoa käyttäen mallina perinteisiä siviilituomioiden tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevia sopimuksia. Vasta työskentelyn myöhäisemmässä vaiheessa otettiin näiden yleisten kysymysten ohella tarkasteltaviksi ne erityiset ongelmat, joita kansainvälisten lapsikaappausten yhteydessä esiintyy. Valmistelutyön tuloksena syntyi lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä lasten huollon palauttamisesta tehty eurooppalainen yleissopimus (*Euroopan neuvoston sopimus*), joka allekirjoitettiin Luxemburgissa 20 päivänä toukokuuta 1980.

Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssi aloitti kansainvälisiä lapsikaappauksia koskevan yleissopimuksen valmistelun vuonna 1976. Toisin kuin Euroopan neuvoston sopi-

muksen valmistelussa oli laita, Haagin konferenssin tarkoituksena oli alusta alkaen valmistella sopimus, joka tulisi koskemaan yksinomaan kansainvälisiä lapsikaappauksia ja niihin liittyviä erityisongelmia. Valmistelutyön perimmäisenä tarkoituksena oli laatia tehokkaasti toimiva sopimus, jonka nojalla kaikissa lapsikaappaustilanteissa lapsi voitaisiin nopeasti ja turvallisesti saada fyysisesti palautetuksi alkuperämaahansa ja tämän valtion tuomiovallan alaiseksi. Sopimukseen ei sen sijaan haluttu ottaa lapsen huollosta annettujen päätösten tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevia määräyksiä eikä myöskään määräyksiä, jotka suoranaisesti olisivat koskeneet tuomioistuimen toimivaltaa lapsen huoltoon koskevista asioista. Konferenssin työn tuloksena valmistui Haagissa 25 päivänä lokakuuta 1980 yksityisoikeuden alaa koskeva kansainvälinen lapsikaappauksesta tehty yleissopimus (*Haagin sopimus*).

3. Euroopan neuvoston sopimus ja Haagin sopimus

3.1. Sopimusten vertailua

Euroopan neuvoston sopimuksella ja Haagin sopimuksella on useita samankaltaisia piirteitä. Ennen muuta sopimusten perustavoitteet ovat olennaisesti yhteneväiset: kansainvälisten lapsikaappausten ennalta ehkäiseminen, lapsen aseman suojaaminen ja kaapatun lapsen turvallinen ja nopea palauttaminen, tehokkaan maksuttoman kansainvälisen oikeusavun antaminen lapsen huoltajalle sekä sopimusvaltiossa laillisesti syntyneen huoltosuhteen kunnioittaminen. Tämän lisäksi molemmat sopimukset tähtäävät siihen, että lapselle turvattaisiin myös lapsikaappausten tapahtuessa oikeus pitää yhteyttä tapaamisoikeuden muodossa siihen vanhempaansa, jonka luona lapsi ei asu. Sopimusten välillä on kuitenkin myös huomattavia eroja ja sopimusten oikeudellinen perusrakenne on erilainen.

Euroopan neuvoston sopimus on laadittu vieraassa valtiossa lapsen huollosta annettujen päätösten tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskeväksi sopimukseksi. Paitsi lapsen huollos- ta annetut päätökset, pannaan Euroopan neuvoston sopimuksen nojalla täytäntöön myös tapaamisoikeutta koskevat päätökset.

Lapsen palauttaminen takaisin huoltajalleen

tapahtuu Euroopan neuvoston sopimuksen mukaan vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanona. Lapsen palauttaminen takaisin edellyttää siten aina sitä, että jossakin sopimusvaltiossa on annettu lapsen huoltoon koskeva päätös (8—10 ja 12 artikla). Jos lapsi on kaapattu lailliselta huoltajaltaan, jonka asema perustuu välittömästi lain säännökseen, ei Euroopan neuvoston sopimuksen mukaan tässä tapauksessa voida ryhtyä mihinkään toimenpiteeseen ennen kuin huoltaja on hankkinut päätöksen, jossa lapsen poistaminen on lapsikaappausten jälkeen julistettu luvattomaksi (12 artikla). Tällainen päätös on siten jälkikäteen hankittava esimerkiksi siinä varsin yleisessä tapauksessa, että lapsen huolto kuuluu vanhemmille yhteisesti ja toinen vanhemmista avioeron tultua vireille vie omavaltaisesti lapsen vieraaseen valtioon.

Haagin sopimus ei sitä vastoin ole vieraassa valtiossa annettujen päätösten täytäntöönpanoa koskeva sopimus. Siinä on säännelty vain lapsen tosiasiallinen palauttaminen lapsikaappausten jälkeen. Haagin sopimuksen kannalta ei ole merkitystä sillä seikalla, mihin huoltajan asema on lapsen asuinmaassa perustunut (3 artikla). Myös silloin, kun huoltajan asema on perustunut välittömästi lakiin, voi huoltaja, jolta lapsi on kaapattu, vaatia lapsen palauttamista huoltajan asemansa perusteella tarvitsematta hankkia tämän lisäksi päätöstä siitä, että lapsikaappaus on tapahtunut. Haagin sopimuksen mukaan huoltajan asema, jota suojataan lapsikaappaukselta, saattaa kuitenkin perustua myös tuomioistuimen tai muun viranomaisen antamaan päätökseen. Näissä tapauksissa ei ole merkitystä sillä, onko päätös annettu jossakin sopimusvaltiossa tai muussa valtiossa. Olennaista on, että huoltajan asema tunnustetaan oikeudellisesti päteväksi siinä valtiossa, jossa lapsella välittömästi ennen kaappausta oli asuinpaikka.

Koska Euroopan neuvoston sopimus on suunniteltu vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanosopimukseksi, se antaa ensisijassa suojaa oikeudelliselle huoltajan asemalle, joka on vahvistettu tuomioistuimen tai muun viranomaisen päätöksellä. Täytäntöönpanosta huolehtivan valtion tehtäväksi jää lähinnä vain sen tutkiminen, onko päätös täytäntöönpanokelpoinen siinä valtiossa, jossa se on annettu ja onko se syntynyt moitteettomassa menettelyssä. Siinä tapauksessa, että asianomainen valtio on tehnyt 17 artiklassa maini-

tun varauman, voidaan kuitenkin tutkia, onko päätöksen täytäntöönpano ilmeisesti lapsen edun vastainen.

Haagin sopimuksen antama suoja on sen sijaan pyritty kohdentamaan sellaiseen oikeudellisesti pätevään huoltajan asemaan, jossa huoltaja on myös tosiasiallisesti pitänyt lasta luonaan ja huolehtinut lapsesta. Haagin sopimuksen mukaan lapsen palauttaminen tulee kysymykseen vain silloin, kun lapsen ja hänen oikeudellisen huoltajansa välillä on myös tosiasiallisesti vallinnut huoltosuhde tai jos tällainen tosiasiallinen huoltosuhde olisi syntynyt, jollei kaappausta olisi tapahtunut (3 artiklan 1 kappaleen b kohta ja 13 artiklan 1 kappaleen a kohta). Euroopan neuvoston sopimuksen mukaan päätöksen täytäntöönpanosta ei sen sijaan voida kieltäytyä pelkästään sillä perusteella, että lapsi ei tosiasiallisesti ole ollut huoltajansa hoidettavana.

Lapsikaappausten osalta Euroopan neuvoston sopimuksessa on omaksuttu järjestelmä, jonka mukaan vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanosta ei voida joko lainkaan kieltäytyä (8 artikla) tai siitä voidaan kieltäytyä vain hyvin rajoitetuilla perusteilla. Näiden perusteiden tulee lisäksi liittyä vain siihen menettelyyn, jossa täytäntöönpanon perustana oleva päätös on annettu (9 artikla).

Lapsikaappauksen tapahduttua Euroopan neuvoston sopimuksen 8 ja 9 artiklassa säännelty tiukka täytäntöönpanovelvoite tulee sovellettavaksi, jos täytäntöönpanoa tarkoittava hakemus tehdään 6 kuukauden kuluessa siitä lukien, kun lapsi on luvattomasti viety kansainvälisen rajan yli tai jätetty luvattomasti palauttamatta. Sanotun määräajan kuluessa on lapsi 8 artiklan mukaan aina määrättävä välittömästi palautettavaksi, jos täytäntöönpanon perusteena olevaan päätökseen johtaneen oikeudenkäynnin vireille tullessa tai tätä myöhäisempänä lapsikaappauksen ajankohtana lapsi ja hänen vanhempiensa olivat yksinomaan päätöksen antaneen valtion kansalaisia ja lapsella oli asuinpaikka sanotussa valtiossa. Näissä tapauksissa täytäntöönpanosta ja lapsen palauttamisesta ei Euroopan neuvoston sopimuksen mukaan voitaisi kieltäytyä millään perusteella.

Jos lapsella ja hänen vanhemmillaan ei olisi edellä mainittua 8 artiklan ehdottoman palauttamisvelvollisuuden vaatimaa läheistä liittymää tuomiovaltion, olisi täytäntöönpanoon sovellettava 9 artiklan määräyksiä, jotka sallivat täytäntöönpanosta kieltäytymisen tietyillä puh-

taasti muodollis-prosessuaalisilla perusteilla. Sen sijaan 9 artikla ei salli kieltäytyä lapsen palauttamisesta esimerkiksi sillä perusteella, että olosuhteet täytäntöönpanon perusteena olevan päätöksen antamisen jälkeen ovat muuttuneet niin olennaisesti, että päätöksen täytäntöönpano selvästi olisi vastoin lapsen etua. Täytäntöönpanosta ei myöskään voida kieltäytyä sillä perusteella, että riittävän kehitysasteen saavuttanut lapsi itse vastustaisi päätöksen täytäntöönpanoa taikka sillä perusteella, että päätöksen täytäntöönpano muutoin johtaisi tulokseen, joka ilmeisesti olisi ristiriidassa lapsen edun kanssa.

Tapauksissa, jotka jäävät Euroopan neuvoston sopimuksen 8 ja 9 artiklan soveltamisalan ulkopuolelle, voidaan soveltaa jossakin määrin väljempiä 10 artiklassa säänneltyjä kieltäytymisperusteita. Tällöin täytäntöönpanosta voidaan kieltäytyä muun muassa, jos katsotaan, että päätöksen vaikutukset ovat ilmeisesti ristiriidassa pyynnön vastaanottaneen valtion perhe- ja lapsilainsäädännön perusperiaatteiden kanssa.

Tämän lisäksi täytäntöönpanomenettelyä voidaan näissä tapauksissa lykätä muun muassa, jos täytäntöönpanomenettelyn perusteena olevaan päätökseen on haettu muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin.

Euroopan neuvoston sopimus sallii kuitenkin varauman siitä, että myös 8 ja 9 artiklassa tarkoitetuissa tapauksissa voidaan vedota 10 artiklassa määriteltyihin kieltäytymisperusteisiin. Muiden muassa Ruotsi, Norja ja Tanska ovat sopimuksen ratifioidessaan tehneet mainitun varauman. Pohjoismaissa vallitsevan kannan mukaisesti voidaan lapsen etu ainoastaan siten ottaa riittävän hyvin huomioon tunnistettaessa ja pantaessa täytäntöön vieraassa valtiossa annettuja päätöksiä.

Haagin sopimuksen mukainen järjestelmä kaapatun lapsen palauttamisesta on Euroopan neuvoston sopimuksessa omaksuttuun järjestelmään verrattuna jossain määrin yksinkertaisempi ja selväpiirteisempi. Haagin sopimuksen mukaan on kaapattu lapsi palautettava, jos hakemus tästä tehdään vuoden kuluessa kaappauksesta ja mitään sopimuksessa suoraan määriteltyä kieltäytymisperusteita ei ole olemassa. Nämä kieltäytymisperusteet on Haagin sopimuksessa määritelty siten, että kieltäytymisen perusteena tulevat kysymykseen yksinomaan sellaiset seikat, jotka liittyvät palauttamisen vaikutusten arviointiin lapsen aseman

kannalta (13 artikla). Haagin sopimuksen mukaan palauttamisesta voidaan kieltäytyä:

— jos lapsen palauttamista vaatinut huoltaja ei ollut tosiasiallisesti toiminut lapsen huoltajana;

— jos on vakavasti pelättävissä, että palauttaminen aiheuttaisi lapselle fyysisiä tai psyykkisiä vaurioita tai lapsi muutoin joutuisi sietämättömiin olosuhteisiin; tai

— jos lapsen katsotaan vastustavan palauttamista ja lapsi on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyysasteen, että hänen mielipiteeseensä on kiinnitettävä huomiota.

Lapsen palauttamismahdollisuus ei Haagin sopimuksen mukaan ole täysin pois suljettu silloinkaan, kun hakemus lapsen palauttamisesta tehdään vasta vuoden määräajan jälkeen. Hakemuksen myöhästymisen seurauksena on kuitenkin se, että lapsen etu voidaan ottaa huomioon selvästi laajemmalti kuin silloin, jos hakemus olisi tehty säädettyssä määräajassa. Haagin sopimuksen mukaan lapsen palauttamisesta voidaan tällöin kieltäytyä, jos lapsi "on sopeutunut uuteen ympäristöönsä" (12 artiklan 2 kappale).

Sekä Euroopan neuvoston sopimuksessa että Haagin sopimuksessa on omaksuttu keskusviranomaisjärjestelmä. Euroopan neuvoston sopimuksen mukaan keskusviranomaisen perustehtävänä on huolehtia lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta. Haagin sopimuksen mukaan keskusviranomaisen tehtävänä on vastaavasti antaa hakijalle kansainvälistä oikeusapua lapsen palauttamiseksi huoltajalleen sekä tapaamisoikeuden järjestämiseksi. Kumpaisenkin sopimuksen mukaan keskusviranomaisten palvelukset ovat hakijalle maksuttomia. Sopimusvaltiot eivät myöskään peri toisiltaan keskusviranomaisten toiminnasta aiheutuneita kustannuksia.

Kumpikin sopimus perustuu oikeudenkäynnin ja oikeusavun maksuttomuuden periaatteelle. Poikkeukseton maksuton oikeudenkäynti ja maksuton oikeusapu on Haagin sopimuksessa kuitenkin omaksuttu vain pääsääntönä. Sopimusvaltio voi sopimukseen liittyessään tehdä varauksen siitä, että hakijalle turvataan maksuton oikeudenkäynti ja maksuton oikeusapu vain asianomaisen sopimusvaltion maksutonta oikeudenkäyntiä koskevan lainsäädännön mukaisissa rajoissa.

Kumpaisenkaan sopimuksen mukaan täytäntöönpanosta tai vastaavasti lapsen palauttami-

sesta huolehtiva valtio ei ole velvollinen vastaamaan lapsen matkakuluista tai muista tähän verrattavista lapsen palauttamiseen liittyvistä kustannuksista.

Haagin sopimuksen osapuoleksi voi tulla jokainen valtio, joka on ollut Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin jäsen konferenssin 14. istunnossa vuonna 1980. Muun valtion liittyminen sopimukseen tulee voimaan sopimusvaltioon nähden, jos tämä hyväksyy sen.

Euroopan neuvoston sopimukseen voivat liittyä Euroopan neuvoston jäsenvaltiot. Tämän lisäksi Euroopan neuvoston ministerikomitea voi kutsua valtion, joka ei ole Euroopan neuvoston jäsen, liittymään konventioon, jos Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevien valtioiden edustajat yksimielisesti hyväksyvät liittymisen.

3.2. Sopimusten arviointi kansainvälisten lapsikaappausten kannalta

Euroopan neuvoston sopimuksen ja Haagin sopimuksen soveltamisalat peittävät osaksi toisensa. Haagin sopimuksen lapsen palauttamista koskevien määräysten soveltamisalan piiriin kuuluvat yksinomaan ne tilanteet, joissa on kysymys kansainvälisestä lapsikaappauksesta. Tämän lisäksi Haagin sopimukseen sisältyy määräyksiä keskusviranomaisten velvollisuudesta antaa kansainvälistä oikeusapua tapaamisoikeuden järjestämiseksi sekä tapaamisoikeuden tehokkaaksi toteuttamiseksi. Euroopan neuvoston sopimuksen määräyksiä vieraassa valtiossa annetun lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanosta sovelletaan siitä riippumatta, onko kysymyksessä ollut kansainvälinen lapsikaappaus vaiko ei. Tämän lisäksi Euroopan neuvoston sopimusta sovelletaan myös tapaamisoikeudesta annettujen päätösten täytäntöönpanoon.

Kansainvälisten lapsikaappausten osalta sekä Euroopan neuvoston sopimus että Haagin sopimus perustuvat vastavuoroisuusperiaatteelle. Vastavuoroisuusperiaatteella on näissä sopimuksissa kuitenkin toisistaan eroava sisältö. Euroopan neuvoston sopimusta voidaan soveltaa ainoastaan silloin, kun sopimuksen edellyttämä päätös lapsen huollosta taikka päätös, jolla lapsen poisvieminen on jälkeensä julistettu luvattomaksi, on sopimusvaltion tuomioistuinten tai muun viranomaisen antama. Haa-

gin sopimuksen määräyksiä lapsen palauttamisesta sovelletaan vuorostaan vain silloin, kun lapsella kaappauksen tapahtuessa oli asuinpaikka valtiossa, joka on sopimuksen osapuoli. Vastavuoroisuusperiaate merkitsee sitä, että Suomessa esille tulevia kansainvälisiä lapsikaappauksia — lapsen palauttaminen Suomeen tai lapsen palauttaminen Suomesta — ei voida riittävän tehokkaasti ja lapsen edut turvaavin tavoin ratkaista, jos Suomi ei liity kumpaankaan sopimukseen.

Euroopan neuvoston sopimuksen ovat ratifioineet Alankomaat, Belgia, Espanja, Irlanti, Iso-Britannia, Itävalta, Kypros, Luxemburg, Norja, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksan liittotasavalta, Sveitsi ja Tanska. Lisäksi sopimuksen ovat allekirjoittaneet Italia, Kreikka ja Liechtenstein.

Haagin sopimuksen ovat ratifioineet Alankomaat, Amerikan yhdysvallat, Argentiina, Australia, Espanja, Iso-Britannia mukaanlukien Pohjois-Irlanti ja Man-saari, Irlanti, Israel, Itävalta, Jugoslavia, Kanada, Luxemburg, Norja, Portugali, Ranska, Ruotsi, Saksan liittotasavalta, Sveitsi ja Tanska. Maista, jotka eivät olleet Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssin jäsenvaltioita sen 14. istunnossa, ovat sopimukseen liittyneet Belize, Burkina Faso, Ekvador, Meksiko, Monaco, Puola, Romania, Unkari ja Uusi Seelanti.

Haagin sopimus soveltuu ilmeisesti paremmin lapsikaappaustilanteiden ratkaisemiseen. Tätä tukevat myös muualla sopimusten käytöstä saadut kokemukset, joiden mukaan lapsen palauttamista kaappaustilanteessa haetaan useimmin juuri Haagin sopimuksen perusteella. Euroopan neuvoston sopimuksen edut liittyvät kansainvälisesti yhtenäisen huoltopäätösten tunnustamissäännösten luomiseen. Euroopan neuvoston sopimus on kuitenkin periaatteessa käytettävissä myös lapsikaappaustilanteissa. Molempien vaihtoehtojen ollessa tarjolla tehokkaamman sopimuksen valinta jää kussakin tapauksessa huoltajan tehtäväksi.

3.3. Sopimusten arviointi lapsen huoltoa koskevien päätösten tunnustamisen kannalta

Haagin sopimuksen tavoitteena on palauttaa lapsi mahdollisimman nopeasti asuinpaikkavaltionsa riippumatta huollosta mahdollisesti viireilläolevista oikeudenkäynneistä. Luonteensa vuoksi Haagin sopimus ei lainkaan koske

huoltoa koskevien päätösten tunnustamista. Euroopan neuvoston sopimus on sitä vastoin nimenomaisesti tunnustamissopimus. Sen ratifiointi parantaa lapsen huoltoa koskevien ratkaisujen kansainvälistä tunnustettavuutta ja täytäntöönpanokelpoisuutta. Sen nojalla voidaan lisäksi tunnustaa ja panna täytäntöön tapamisoikeutta koskevat ratkaisut.

Suomesta puuttuvat tällä hetkellä säännökset lapsen huoltoa koskevien ulkomaisten ratkaisujen tunnustamisesta lukuunottamatta niitä pohjoismaisia tapauksia, jotka kuuluvat avioliittokonvention soveltamisalaan. Vieraassa valtiossa annettujen huoltoratkaisujen tunnustaminen ei välttämättä edellytä liittymistä Euroopan neuvoston sopimukseen. Tätä koskevat säännökset on mahdollista saattaa voimaan myös puhtaasti valtion sisäisellä lainsäädännöllä.

Euroopan neuvoston sopimukseen liittymisen etuna on kuitenkin suomalaisten huoltoratkaisujen tunnustettavuuden ja täytäntöönpantavuuden parantuminen Euroopan neuvoston jäsenmaissa. Koska Euroopan neuvoston sopimus perustuu vastavuoroisuuteen, sen vaikutus voi ulottua Suomessa tehtäviin huoltoratkaisuihin vain, jos Suomi liittyy sopimuksen jäsenvaltioksi. Nämä ratkaisut kuuluvat tällöin sopimuksen soveltamisalaan, ja ne tunnustetaan jäsenvaltioissa sopimuksessa mainituin edellytyksin. Vaikka monissa Euroopan neuvoston jäsenvaltioissa on ulkomaisten huoltopäätösten tunnustaminen mahdollista myös maan sisäisten tunnustamissäännösten nojalla, sopimuksen voidaan katsoa parantavan suomalaisten huoltoratkaisujen kansainvälistä asemaa. Erityisen tärkeää Suomen kannalta on, että Euroopan neuvoston sopimus kattaa tuomioistuimien antamien huoltopäätösten lisäksi myös huoltoa koskevat sopimukset, joiden kansainvälisen tunnustettavuuden on nykyisin voitu arvioida olevan tuomioistuinpäätöksiäkin heikompi.

Pohjoismaista Ruotsi, Norja ja Tanska ovat jo sopimuksen jäsenmaita. Euroopan neuvoston sopimus parantaisi näiden maiden osalta pohjoismaisten huoltoratkaisujen tunnustettavuutta ja täytäntöönpanokelpoisuutta tapauksissa, joihin pohjoismainen avioliittokonventio ei sovellu.

Euroopan neuvoston sopimuksen haittoja punnittaessa on nostettu esiin kysymys siitä, ottaako sopimus riittävästi huomioon lapsen edun. Sopimuksen 10 artiklan 1 kappaleen a kohdan mukaan huoltoa koskevan päätöksen

tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta voidaan kieltäytyä, jos päätös on ilmeisessä ristiriidassa kohdevaltion perhettä ja lapsia koskevan lainsäädännön peruseriaatteiden kanssa. Tämän ns. perheoikeudellisen *ordre publicin* on katsottu sisältävän myös lapsen etua koskevan periaatteen. Ilmeinen ristiriita lapsen edun kanssa estää tunnustamisen ja täytäntöönpanon myös 10 artiklan 1 kappaleen b kohdan perusteella, kun olosuhteet ovat alkuperäisen päätöksen antamisen jälkeen muuttuneet. Nämä sopimuskohtat tekevät mahdolliseksi lapsen edun riittävän huomioon ottamisen myös niissä tilanteissa, joissa lapsen huoltaja hakee lapsikaappauksen vuoksi lapsen palauttamista Euroopan neuvoston sopimuksen perusteella.

4. Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

4.1. Yleistä

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan aineellisen lainsäädännön kokonaisuudistus toteutettiin 8 päivänä huhtikuuta 1983 lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetulla lailla ja tähän lakiin liittyvällä muulla lainsäädännöllä. Tuossa yhteydessä ei kuitenkaan ollut mahdollista toteuttaa kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvan lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön kokonaisuudistusta, vaikka voimassa olevan lainsäädännön puutteet olivat ilmeiset.

Lainsäädännön puutteellisuus ja tulkinnanvaraisuus on aiheuttanut vaikeuksia sekä tuomioistuimien että muiden viranomaisten toiminnassa. Vielä tärkeämpinä on kuitenkin pidettävä lainsäädännön puutteiden vaikutuksia kansainvälisluontoisissa tilanteissa lapsen aseman kannalta. Käytännössä on esiintynyt useita tapauksia, joissa on ollut vaikeata ratkaista kysymystä, kuka tai ketkä on katsottava lapsen lailliseksi huoltajiksi taikka millaisin edellytyksin Suomen tuomioistuin voi tutkia lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian. Lapsen aseman turvattuus kansainvälisluontoisissa tilanteissa on erityisen selvästi tullut esiin kansainvälisten lapsikaappauksen yhteydessä. Suomesta vieraaseen valtioon luvattomasti viedyn lapsen saaminen takaisin Suomeen — erityisesti pohjoismaiden ulkopuolelta — on osoittautunut lähes mahdottomaksi toteuttaa oikeudellisin keinoin, koska Suomi ei

ole liittynyt näitä kysymyksiä koskeviin kansainvälisiin sopimuksiin. Toisaalta Suomeen kaapatun lapsen palauttaminen alkuperäiseen ympäristöönsä on osoittautunut puutteellisen lainsäädännön johdosta ongelmalliseksi jopa silloin, kun lapsen palauttamista voitaisiin lapsen oman edun kannalta pitää välttämättömänä.

Tämän esityksen tarkoituksena on poistaa edellä mainitut lainsäädännön puutteet ja saatata voimaan yhtenäinen kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluva lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva lainsäädäntö. Uudistuksen perustavoitteena on pyrkiä antamaan kansainvälisissä tapauksissa tehokasta suojaa lapsen ja hänen huoltajiensa väliselle suhteelle sekä suojata ja tukea lapselle tärkeitä ihmissuhteita. Tämän mukaisesti ehdotettu lainsäädäntö pyrkii ennalta estämään lapsen mielivaltaisen siirtämisen omasta kasvuympäristöstään vieraaseen valtioon ja sen, että lapsen ja hänen huoltajansa välinen suhde äkillisesti katkaistaisiin. Oikeudenloukkausten varalta ehdotettu lainsäädäntö pyrkii saattamaan voimaan järjestelmän, jonka avulla lapsi voidaan mahdollisimman nopeasti ja turvallisesti palauttaa alkuperäiseen ympäristöönsä.

Esitys koskee lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvien yksityisoikeudellisten kysymysten järjestämistä. Sen tarkoituksena ei ole säännellä niitä perusteita, joilla lastensuojeluviranomaiset voivat ryhtyä toimenpiteisiin lastensuojelulain (683/83) tai lastensuojelua koskevien kansainvälisten sopimusten perusteella.

Uudistus ehdotetaan toteutettavaksi siten, että lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 4 lukuun otetaan uudet kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat yleiset säännökset. Näihin säännöksiin kuuluvat oikeusohjeet siitä, minkä valtioon laki tulee sovellettavaksi harkittaessa, kuka on lapsen huoltajana välittömästi lain nojalla (18 §), millaisin edellytyksin suomalainen tuomioistuin voi tutkia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ja milloin suomalaisella sosiaalilautakunnalla on valta vahvistaa näitä koskeva sopimus (19—21 §) sekä mitä lakia Suomen viranomaisen on huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistessaan sovellettava (22 §).

Lain 4 lukuun otettaisiin myös säännökset lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta. Nämä säännökset ehdotetaan sisällytettäväksi pääosin Euroopan neuvoston sopimusta

vastaaviksi. Suomi voisi lain voimaantullessa liittyä Euroopan neuvoston sopimukseen edellyttäen kuitenkin, että Suomi tekee sopimuksen 17 artiklassa tarkoitetun varauman 8 ja 9 artiklan soveltamisen osalta. Euroopan neuvoston sopimuksen tunnustamisedellytyksistä poikettaisiin kuitenkin eräiltä osin silloin, kun kysymyksessä on päätös, joka on annettu toisessa Pohjoismaassa tai Euroopan neuvoston sopimukseen kuulumattomassa valtiossa.

Lakiin ehdotetaan vielä lisättäväksi uusi 5 luku, joka koskee Suomeen kaapatun lapsen palauttamista Haagin sopimuksen nojalla. Näiden säännösten voimaan saattaminen tekee mahdolliseksi sen, että Suomi voi ratifioida Haagin sopimuksen. Uuteen 6 lukuun otettaisiin säännökset vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista ja lapsen palauttamista koskevasta menettelystä. Erinäisiä säännöksiä sisältävä 4 luku siirtyisi sisällöltään täydennettynä lain 7 luvuksi.

4.2. Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset

Lapsen asuinpaikka läheisimpänä liittymänä. Harkittaessa, mille liittymälle olisi annettava ratkaiseva merkitys lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskevissa kysymyksissä, on lakiehdotuksessa lähdetty siitä, että nämä kysymykset liittyvät ennen muuta lapsen tosiasialliseen elinympäristöön ja lapsen tosiasiallisiin siteisiin. Tämä peruslähtökohta on tunnustettu myös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain aineellisissa säännöksissä. Lain perusperiaatteena on, että huolto ja tapaamisoikeutta koskevia kysymyksiä on aina arvioitava lapsen näkökulmasta käsin, pitäen silmällä lapsen etua ja ottamalla huomioon lapsen elinympäristö sekä lapsen suhde vanhempiin ja muihin lapselle läheisiin henkilöihin.

Lakiehdotuksen 4 luvun säännöksissä on tämän johdosta annettu määräävä merkitys lapsen asuinpaikalle. Kysymys siitä, miten lapsen huolto välittömästi lain nojalla määräytyy, on lakiehdotuksen 18 §:n mukaan ratkaistava sen vieraan valtion lain mukaisesti, missä lapsella on huollon määräytymisen kannalta ratkaisevana ajankohtana asuinpaikka. Jos lapsella on asuinpaikka Suomessa, on sovellettava Suomen lakia eli lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain säännöksiä. Vastaavasti Suomen tuomioistuimella on valta tutkia

lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskeva asia ensisijassa vain silloin, kun lapsella on Suomessa asuinpaikka (19 §). Asiaa ratkaistaessa sovelletaan Suomen lakia, joka samalla on myös lapsen asuinpaikan laki (22 §).

Henkilöllä katsotaan olevan asuinpaikka siinä valtiossa, jossa hän asuu ja jossa hänellä on tosiasiallisesti keskeinen elinympäristönsä. Asuinpaikka määräytyy siten tosiasiallisesti vallitsevien, ulkonaisesti havaittavien seikkojen pohjalta. Asuinpaikka ei tämän vuoksi ole esimerkiksi sillä tavoin sidottu asianomaisen henkilön oikeudelliseen asemaan, että ulkomaalaisella voitaisiin katsoa olevan asuinpaikka jossakin valtiossa vain hänen asuessaan siellä luvallisesti. Myös sellaisella vieraan valtion kansalaisella, jolla ei ole asuinvaltionsa edellyttämää oleskelulupaa, saattaa olla siellä asuinpaikka.

Asuinpaikka määräytyy myös lapsen osalta tosiasiallisten seikkojen eikä perhesuhteiden perusteella. Lapsen asuinpaikka ei siten määräydy esimerkiksi hänen vanhempiensa tai muiden huoltajiensa asuinpaikan perusteella. Asuinpaikan edellytyksenä ei ole välttämättä sekään, että henkilö on vapaaehtoisesti valinnut asuinpaikkansa. Tämän vuoksi lapsen voidaan esimerkiksi kansainvälisen lapsikaappauksen jälkeen katsoa saavuttavan asuinpaikan siinä valtiossa, johon hänet on luvattomasti tuotu, jos hänen oleskelunsa siellä on muodostunut niin pysyväksi, että tämä valtio on katsottava lapsen tosiasialliseksi elinympäristöksi.

Asuinpaikan muodostuminen johonkin valtioon ei edellytä sitä, että asianomaisella henkilöllä tai — alaikäisen lapsen osalta — lasta luonaan pitävillä vanhemmilla on tarkoitus jäädä tosiasialliseen asuinmaavaltioon joko pysyvästi taikka toistaiseksi, vaan asuinpaikka voidaan katsoa saaduksi myös silloin, kun asuminen tietyssä valtiossa jo ennalta on tarkoitettu vain määräajan kestäväksi. Siten esimerkiksi vieraassa valtiossa olevan yrityksen palveluksessa olevien ulkomaalaisten tai kansainvälisten järjestöjen virkamiesten sekä heidän lastensa voidaan katsoa saavan asuinpaikan asemamaassaan, vaikkakin tehtävä on tarkoitettu kestäväksi vain määräajan, esimerkiksi 3—5 vuotta.

Asuinpaikkaa ratkaistaessa otetaan ennen muuta huomioon asumisen kesto aika ja yhtäjaksoisuus sekä muut vastaavat henkilöön liittyvät tosiseikat, jotka ovat osoituksena tosiasiallisista siteistä siihen valtioon, jossa henkilö

asuu. Pelkkä tilapäinen oleskelu tietyssä valtiossa esimerkiksi lomanvieron, yksittäisen työtehtävän suorittamisen tai lyhytaikaisen opiskelun yhteydessä ei sen sijaan riitä perustamaan asuinpaikkaa oleskeluvaltiossa.

Asuinpaikan käsitteelle on siten tunnusomaista tietynasteinen epämääräisyys. Asuinpaikkaa ei voida yksiselitteisesti määritellä joidenkin kiinteiden tunnusmerkkien tai kriteerien mukaisesti. Lisäksi edellä on selostettu asuinpaikan käsitteen sisältöä vain nyt esillä olevaa lainsäädäntöä sovellettaessa. Jossakin muussa laissa olevaa asuinpaikan käsitettä saatetaan tulkita jossain määrin eri tavoin siitä riippuen, minkä sisältöisen säännösten soveltamisesta on kysymys ja mitkä ovat tuon säännösten oikeuspoliittiset tavoitteet ja keskeiset periaatteet.

Ottamalla asuinpaikka tässä yhteydessä kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvien säännösten perustaksi voidaan päästä joustaviin ja käytännön vaatimuksia vastaaviin tuloksiin.

Asuinpaikan asettaminen ratkaisevaksi liittymäksi on luontevaa myös sen johdosta, että kansainvälisiä lapsikaappauksia koskevassa Haagin sopimuksessa asuinpaikalle on annettu keskeinen merkitys. Asuinpaikka on ratkaisevana kriteerinä harkittaessa minkä valtion lakia sovelletaan kysymykseen, ketä tai keitä on pidettävä lapsen huoltajina lapsikaappauksen tapahtuessa. Lisäksi sopimuksessa on, tosin epäsuorasti, edellytetty, että toimivalta lapsen huoltoa koskevissa asioissa kuuluu ensi sijassa sen valtion viranomaisille, missä lapsella on asuinpaikka. Vastaava edellytys sisältyy myös Euroopan neuvoston sopimukseen.

Huollon määräytyminen välittömästi lain nojalla. Lakiehdotuksen mukaan lapsen huollon määräytymiseen välittömästi lain nojalla sovelletaan lähtökohtaisesti sen valtion lakia, missä lapsella on asuinpaikka (18 §). Huollon määräytymisen piiriin kuuluu kysymys, tulevatko vanhemmat yhdessä lapsen syntymähetkellä lapsen huoltajiksi vai onko huoltajana esimerkiksi yksin lapsen äiti. Huollon määräytymisen piiriin kuuluu vastaavasti myös kysymys siitä, tulevatko lapsen vanhemmat sovellettavan lain nojalla yhdessä lapsensa huoltajiksi, jos he solmivat keskenään avioliiton ja huolto ennen avioliiton solmimista on kuulunut yksin toiselle vanhemmista. Tämän lisäksi huollon määräytyminen välittömästi lain nojalla käsittää ne tapaukset, joissa lapsen huolto lain mukaan lakkaa silloin, kun alaikäinen solmii avioliiton

tai saavuttaa alaikäisenä tietyn ikärajan, esimerkiksi 16 vuotta, jolloin lapsen huolto sovellettavan lain nojalla lakkaisi.

Huollon määräytymiseen sovelletaan ehdotuksen mukaan Suomen lakia, kun lapsella on huollon määräytymisen kannalta ratkaisevan tapahtuman aikaan täällä asuinpaikka. Kun lapsen asuinpaikka sanottuna ajankohtana on muussa valtiossa, sovelletaan sitä lakia, jota asianomaisen valtion toimivaltaisen viranomaisen olisi sovellettava huollon määräytymiseen. Ehdotettu ratkaisu noudattaa samoja periaatteita, jotka on omaksuttu nimilain (694/85) sukunimen määräytymiseen sovellettavaa lakia koskevissa säännöksissä sekä Haagin sopimuksen 3 artiklan 1 kappaleen a kohdan lapsikaappauksia koskevassa määritelmässä.

Huollon määräytymisen osalta lakiehdotus ei kuitenkaan ehdottomasti velvoittaisi noudattamaan vieraan valtion oikeutta. Vieraan valtion laki voidaan jättää soveltamatta tavanomaisen *ordre public* -säännön perusteella tai sillä perusteella, että vieraan valtion lain soveltaminen johtaisi ilmeisesti lapsen edun vastaiseen tulokseen.

Toimivalta. Toimivaltaa koskevassa perussäännöksessä (19 §) on säännelty sekä Suomen tuomioistuimen toimivalta tutkia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia että myös sosiaalilautakunnan toimivalta päättää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tehdyn sopimuksen vahvistamisesta. Ehdotetun säännöksen mukaan Suomen tuomioistuimella ja vastaavasti suomalaisella sosiaalilautakunnalla olisi toimivalta, jos lapsella on asuinpaikka Suomessa. Sosiaalilautakunnan osalta lapsen asuinpaikka Suomessa olisi myös yksinomainen toimivallan peruste.

Toimivallan määräytymistä lapsen asuinpaikan perusteella voidaan puolustaa ennen muuta käytännöllisillä syillä. Koska lapsen huollos- ja tapaamisoikeudesta päätettäessä ratkaiseva merkitys on lapsen lähimpään elinympäristöön liittyvillä seikoilla ja niistä hankituilla selvityksillä, on tarkoituksenmukaista, että asia tutkitaan siinä valtiossa, jossa lapsi asuu ja jossa tarvittavat selvitykset nopeimmin ja luotettavimmin sekä vähäisimmin kustannuksin ovat saatavissa. Lapsen asuinpaikka on myös kansainvälisesti yleisesti hyväksytty ensisijaiseksi toimivallan perusteeksi. Tämän vuoksi päätöksillä, jotka on antanut lapsen asuinpaikan viranomainen, on myös suurin kansainvälinen tehokkuus.

Jos lapsella ei asian tullessa vireille ole asuinpaikkaa Suomessa, tuomioistuin voisi tutkia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian vain poikkeustapauksissa (20 §). Tällöin edellytetään, että lapsella on vireillepanoa edeltäneen vuoden aikana ollut Suomessa asuinpaikka tai että lapsella on muu läheinen yhteys Suomeen sekä lisäksi, että lapsi joko oleskelee Suomessa taikka että asian tutkimista täällä voidaan muusta syystä pitää aiheellisenä. Viimeksi mainittu vaatimus merkitsee muun ohessa sitä, että asian tutkiminen Suomen tuomioistuimessa voi tapahtua vain silloin, kun Suomen tuomioistuimen antamalla päätöksellä voidaan vastaisuudessa olettaa olevan jonkinasteinen tehokkuus. Jos sen sijaan päätös tulee ilmeisesti jäämään tosiasiaa merkityksellömäksi, ei asian tutkiminen Suomessa ole aiheellista.

Varsinaisen toimivaltansa ohella Suomen tuomioistuimella olisi valta antaa lastensuojelluslailla perusteilla väliaikaisia määräyksiä siitä, kenen luona lapsen tulee asua, tapaamisoikeudesta tai lapsen huollosta (21 §). Tällaisten väliaikaisten määräysten antaminen saattaa olla aiheellista erityisesti silloin, kun kysymyksessä on lapsi, joka on kaapattu Suomeen ja väliaikainen määräys on tarpeen lapsen suojaamiseksi silloin, kun menettelyä lapsen palauttamiseksi ei ole vielä pantu vireille.

Tuomioistuimen toimivaltaa koskevat säännökset on tarkoitettu tyhjentäviksi. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevana erityissäännöksiin uudet säännökset syrjäyttävät aikaisemman lain, KPL:n 23 §:n säännökset Suomen tuomioistuimen toimivallasta avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen ja hänen vanhempiansa välistä oikeussuhdetta koskevassa asiassa, sikäli kuin sanottua säännöstä voitaisiin muutoin soveltaa lapsen huoltoa koskevassa asiassa. Uudet säännökset syrjäyttävät Suomen osalta myös avioliittokonvention 8 artiklan 1 kappaleen määräyksen. Tämän määräyksen mukaan sopimusvaltion tuomioistuimella on valta tutkia lapsen huoltoa koskeva asia avioeron yhteydessä siitä riippumatta, onko lapsella mitään asiallista yhteyttä tuomioistuintalioon. Avioliittokonvention 8 artiklan 1 kappaleen syrjäytymisen johdosta Suomen tuomioistuimella ei siten ole myöskään pohjoismaisissa tapauksissa valtaa tutkia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevaa asiaa vain sillä perusteella, että lapsen vanhempien välinen avioero on vireillä Suomessa, jos lapsella ei

asuinpaikkansa tai tähän verrattavan seikan perusteella ole yhteyttä Suomeen.

Sitä vastoin ehdotetut uudet säännökset jättävät voimaan avioliittokonvention 8 artiklan 2 kappaleen määräyksen, jossa sopimusvaltiot ovat sitoutuneet siihen, että avioliapsen huoltoa koskevassa avioeron jälkeen vireille pannussa asiassa yksinomainen toimivalta kuuluu sen pohjoismaan tuomioistuimelle, missä vastaajalla on kotipaikka. Koska kysymys on kansainväliseen velvoitteeseen perustuvasta oikeussäännöstä, ei Suomi voi sisäisellä lainsäädännöllään yksipuolisesti kumota tätä sinänsä ilmeisen vanhentunutta ja asiallisesti epätydyttävää määräystä.

Lapsikaappauksia koskevassa Haagin sopimuksessa ei ole suoranaisia toimivaltasäännöksiä. Tästä huolimatta Haagin sopimuksessa on selkeästi omaksuttu periaate, jonka mukaan toimivallan tulee kuulua ensisijassa lapsen asuinpaikkavaltion tuomioistuimelle tai muulle viranomaiselle. Periaate käy ilmi erityisesti sopimuksen 16 artiklasta, jota vastaava valtiosisäinen säännös on otettu lakiehdotuksen 7 luvun säännöksiin (48 §).

Päätösten tunnustaminen ja täytäntöönpano. Vieraassa valtiossa annettujen päätösten tunnustamista koskevien säännösten yleisenä periaatteena on, että vieraassa valtiossa annettu päätös tunnustetaan Suomessa ja voidaan panna Suomessa täytäntöön, jos päätös on annettu asianmukaisessa menettelyssä ja se ei ole ilmeisessä ristiriidassa lapsen edun kanssa.

Vieraassa valtiossa annetulla päätöksellä tarkoitetaan lakiehdotuksessa samaa kuin Euroopan neuvoston sopimuksen 1 artiklan c kohdassa. Tämän kohdan mukaan lapsen huoltoa koskevalla päätöksellä tarkoitetaan viranomaisen päätöstä, joka koskee lapsen henkilökohdasta hoivaa, mihin sisältyy oikeus päättää lapsen asuinpaikasta. Myös lapsen huoltoa koskeva sopimus, jonka viranomainen on hyväksynyt, voi olla tällainen päätös. Huoltajana voi tulla kysymykseen myös oikeushenkilö. Näin ollen myös lastensuojelullinen päätös, esimerkiksi huostaanottoa koskeva päätös, voidaan tunnustaa Euroopan neuvoston sopimuksen perusteella. Huollon lisäksi sopimus koskee myös tapaamisoikeudesta annettuja päätöksiä (1 artiklan c kohta ja 11 artikla).

Sen lisäksi ehdotetaan, että Suomessa voitaisiin tunnustaa vieraassa valtiossa tehtyjä lapsen huoltoa koskevia oikeudellisia järjestelyjä laajemminkin kuin Euroopan neuvoston sopimus

edellyttää. Ehdotuksen 23 §:n 3 momentin mukaisesti voitaisiin tunnustaa esimerkiksi rekisteröinnillä syntyneitä huoltojärjestelyjä. Tämän lisäksi päätöksinä, jotka voidaan tunnustaa Suomessa, voidaan tämän lainkohdan mukaan käsitellä myös puhtaasti yksityiseen tahdonilmaisuuksiin tai sopimukseen perustuvia huolto- ja tapaamisoikeusjärjestelyjä, jos ne lapsen asuinpaikkavaltiossa tunnustetaan oikeudellisesti sitoviksi ja täytäntöönpanokelpoisiksi. Tällaisina voivat tulla kysymykseen esimerkiksi lapsen vanhempien väliset sopimukset lapsen huollosta taikka testamentissa lapsen huollosta annetut määräykset.

Lapsen huoltoa koskevat päätökset tunnustetaan lakiehdotuksen mukaan ilman eri vahvistusta (25 §:n 1 momentti). Sen sijaan vieraassa valtiossa annettu päätös huollosta tai tapaamisoikeudesta voidaan panna Suomessa täytäntöön vain, jos Helsingin hovioikeus on sen vahvistanut (25 §:n 2 momentti). Vieraassa valtiossa annetun päätöksen perusteella ei myöskään voida antaa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:n mukaista virka-apua lapsen luovuttamiseksi lailliselle huoltajalleen, jollei Helsingin hovioikeus ole vahvistanut päätöstä (45 §:n 2 momentti). Tämä vahvistusmenettely (*eksekvatuurimenettely*) on yksityiskohteisesti säännelty lakiehdotuksen 4 ja 6 luvussa.

Tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta kieltäytymisen perusteet on säännelty ehdotuksen 27 ja 28 §:ssä. Ne vastaavat pääosin Euroopan neuvoston sopimuksen 9 ja 10 artiklassa vahvistettuja kieltäytymisperusteita. Siltä osin kuin lakiehdotus eroaa Euroopan neuvoston sopimuksen 8 ja 9 artiklasta, ehdotetaan tehtäväksi 17 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu varauma.

Muussa kuin Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta voitaisiin ehdotuksen mukaan kieltäytyä myös 27 §:n 2 momentissa mainitulla yleistöimivallan puutetta koskevalla perusteella. Tällaisissa tapauksissa päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta voidaan kieltäytyä myös, jos sen antaneen viranomaisen toimivalta ei ole perustunut lapsen asuinpaikkaan tai siihen verrattavaan läheiseen liittymään tai jos päätöstä ei tämän vuoksi tunnusteta tai panna täytäntöön siinä vieraassa valtiossa, jossa lapsella on asuinpaikka.

Lakiehdotuksen säännökset vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamisesta täytäntöönpanokelpoiseksi eivät koske toisissa

Pohjoismaissa annettuja päätöksiä, jotka ovat välittömästi täytäntöönpanokelpoisia siten kuin niistä on erikseen säädetty tuomiolain 8 §:ssä ja Islannin osalta vuoden 1932 pohjoismaisen sopimuksen 4 artiklassa (24 §). Tunnustamisen osalta lakiehdotuksen tunnustamista koskevat säännökset tulevat sitä vastoin sovellettaviksi niissä tapauksissa, joihin ei ole sovellettava avioliittokonvention tai Islannin osalta lisäksi edellä mainitun vuoden 1932 sopimuksen säännöksiä.

4.3. Lapsen palauttaminen Haagin sopimuksen nojalla

Yleistä. Lakiehdotuksen 5 lukuun on otettu Haagin sopimusta vastaavat säännökset Suomeen kaapatun lapsen palauttamista koskevasta määräyksestä (30 §) ja palauttamismääräyksen antavasta viranomaisesta (31 §). Luvussa määritellään lapsikaappauksen käsite (32 ja 33 §) ja perusteet, joilla palauttamismääräyksen antamisesta voidaan kieltäytyä (34 §). Menettelystä palauttamismääräystä haettaessa sekä määräyksen täytäntöönpanosta ehdotetaan säädettäväksi 6 ja 7 luvussa.

Soveltamisala. Lapsen palauttamista koskevia säännöksiä voidaan soveltaa Suomessa olevaan lapseen, joka on luvottomasti viety pois siitä valtiosta, jossa lapsella on asuinpaikka tai luvottomasti jätetty Suomesta palauttamatta sanottuun valtioon, esimerkiksi luonapito-oikeuden päättyessä (30 §). Säännöksiä sovelletaan lapseen, jolla luvottoman poisviemisen tai palauttamatta jättämisen hetkellä oli asuinpaikka sellaisessa vieraassa valtiossa, joka on Haagin sopimuksen osapuoli, ja joka ei ollut täyttänyt 16 vuotta (30 §, 34 §:n 2 momentti ja 46 §:n 3 momentti). Asetuksella voidaan kuitenkin säätää, että lapsen palauttamista koskevia säännöksiä on sovellettava myös lapseen, jolla on asuinpaikka sellaisessa vieraassa valtiossa, joka ei ole Haagin sopimuksen osapuoli (49 §).

Palauttamismääräyksen antava viranomainen. Asian, joka koskee Suomessa olevan lapsen palauttamista, tutkisi ensimmäisenä oikeusasteena Helsingin hovioikeus (31 §). Asian tutkimisen uskomista Helsingin hovioikeudelle voidaan perustella useilla näkökohdilla. On pidettävä tärkeänä, että kansainväliseen sopimukseen perustuvan lainsäädännön tulkinta Suomessa muodostuu yhdenmukaiseksi. Sen vuok-

si ratkaisuvallalta on aiheellista keskittää sellaiselle tuomioistuimelle, jolla on aikaisempaa kokemusta ja asiantuntemusta kansainvälisluontoisissa asioissa. Helsingin hovioikeus toimii voimassa olevien säännösten mukaan ensimmäisenä oikeusasteena silloin, kun kysymys on vieraassa valtiossa annetun avioeropäätöksen tai lapseksiottamista koskevan päätöksen vahvistamisesta. Helsingin hovioikeus vahvistaa myös vieraassa valtiossa annetut lapsen elatusapua koskevat päätökset. Tässä lakiehdotuksessa ehdotetaan, että Helsingin hovioikeus vahvistaisi myös lapsen huollosta tai tapaamis-oikeudesta vieraassa valtiossa annetut päätökset.

Kansainväliset kokemukset osoittavat, että lapsen palauttamista koskevien oikeudenkäyntien määrä muodostuu vuosittain suhteellisen vähäiseksi. Lapsen palauttamista koskevat asiat eivät näin ollen ollen merkittävästi lisäisi Helsingin hovioikeuden työtehtäviä.

Lapsikaappauksen käsite. Lapsen luvaton poisvieminen ja luvaton palauttamatta jättäminen on määritelty lakiehdotuksen 32 ja 33 §:ssä. Näiden säännösten mukaan luvaton menettely on kysymyksessä silloin, kun lapsen poisvieminen tai palauttamatta jättäminen loukkaa huolta koskevia oikeuksia (32 §). Huolta koskevien oikeuksien piiriin kuuluvat sekä tapaukset, joissa on kysymys lapsen yksityisoikeudellisesta huollosta että myös tapaukset, joissa lapsi on lastensuojelutoimenpiteen seurauksena julkisen viranomaisen huolenpidon kohteena.

Lapsen palauttamisesta kieltäytyminen. Haagin sopimuksen mukaan lapsen palauttamisesta voidaan kieltäytyä perusteilla, jotka on sopimuksessa yksityiskohtaisesti lueteltu.

Oikeudenkäyntimenettelyssä hovioikeus voi hylätä hakemuksen seuraavilla (34 § 1 momentissa mainituilla) perusteilla:

1) Hakemus on tehty hovioikeudelle vasta vuoden kuluttua lapsikaappauksesta ja palauttaminen olisi vastoin lapsen etua.

2) Lapsen palauttaminen voisi saattaa lapsen ruumiillisille tai henkille vaurioille alttiiksi tai lapsi voisi muutoin joutua sietämättömiin olosuhteisiin.

3) Riittävän kypsyyden saavuttanut lapsi vastustaa palauttamistaan.

Hovioikeuden antama palauttamismääräys pannaan tavallisesti täytäntöön määräämällä lapsi noudettavaksi siten kuin lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa säädetään.

Ulosotonhaltija voi tuolloin soveltaa myös mainitussa laissa olevia kieltäytymisperusteita. Jos lapsi on määrätty palautettavaksi hakemuksesta, joka on tehty ennenkuin vuosi oli kulunut lapsikaappauksesta, määräys voidaan kuitenkin jättää täytäntöönpanematta ainoastaan ehdotetun lain 46 §:n 2 momentissa säädettyillä perusteilla.

Varsinaisena kieltäytymisperusteena ei voida pitää tilannetta, jossa lapsi täyttää joko oikeudenkäynnin aikana tai täytäntöönpanon vireillä ollessa 16 vuotta. Hakemus lapsen palauttamisesta on oikeudenkäynnissä hylättävä, jos lapsi ennen päätöksen antamista täyttää 16 vuotta (34 §:n 2 momentti). Jos lapsi täytäntöönpanon aikana saavuttaa 16 vuoden iän, täytäntöönpano raukeaa välittömästi lain nojalla (46 §:n 3 momentti) siitä riippumatta, missä täytäntöönpanon vaiheessa sanottu ikäraja saavutetaan.

Edellä lueteltujen kieltäytymisperusteiden lisäksi Haagin sopimuksen 20 artikla sallii lapsen palauttamisesta kieltäytymisen myös, jos lapsen palauttaminen ei olisi sallittua palauttamisesta päättävän valtion ihmisoikeuksia ja perusvapauksia koskevien perusperiaatteiden mukaan. Tämä sopimusmääräys on tarkoitettu tulkittavaksi erittäin tiukasti siten, että siihen voitaisiin vedota vain hyvin poikkeuksellisissa tapauksissa. Määräyksen sanamuoto on kuitenkin siinä määrin epäselvä, että sen soveltaminen tulisi olemaan ilmeisen vaikeata. Koska tämän lisäksi jo muut edellä mainitut kolme kieltäytymisperustetta näyttäisivät riittävästi ottavan huomioon lapsen edut, ei lakiehdotukseen ole katsottu tarkoituksenmukaiseksi sisällyttää Haagin sopimuksen 20 artiklaa vastavaa säännöstä.

5. Esityksen vaikutukset

5.1. Esityksen organisatoriset vaikutukset

Esityksen mukaan oikeusministeriö tulisi toimimaan Euroopan neuvoston sopimuksen ja Haagin sopimuksen edellyttämänä keskusviranomaisena. Keskusviranomaisen tehtävät eivät vaadi organisatorisia uudelleen järjestelyjä, vaan niistä voidaan huolehtia oikeusministeriön sisäisin tehtävien järjestelyin.

Euroopan neuvoston sopimuksen ja Haagin sopimuksen mukaisiin velvoitteisiin kuuluu myös se, että keskusviranomaisen huolehtii tarvittaessa lapsen palauttamista koskevien oi-

keudenkäyntien vireille saattamisesta Suomessa ja siitä, että asiaan osallisella on käytettävissä asiantunteva oikeusavustaja. Oikeudenkäyntien toimeenpano oikeusministeriön avustamana voidaan tarkoituksenmukaisimmin järjestää siten, että oikeusministeriö käyttää hyväkseen kansainvälisiin perheoikeudellisiin kysymyksiin perehtyneiden asianajajien palveluksia.

5.2. Esityksen taloudelliset vaikutukset

Lakiehdotuksen voimaan saattamisesta aiheutuisi suoranaisia taloudellisia kustannuksia yhteydenpidosta muiden sopimusvaltioiden keskusviranomaisiin, Suomesta ulkomaille toimitettavien hakemusten ja niihin liittyvien asiakirjojen kääntämisestä ja vastaavasti ulkomailta Suomeen toimitettujen asiakirjojen kääntämisestä sekä oikeudenkäyntiavustajien palkkioista Suomessa vireille tulleissa oikeudenkäynneissä. Viimeksi mainitut kustannukset tulisivat suoritettaviksi maksuttoman oikeudenkäynnin kustannuksina.

Lakiehdotuksen alaan kuuluvien asioiden lukumäärän voidaan olettaa lähivuosina jäävän verrattain vähäiseksi. Voitanee arvioida, että tapauksia, joissa lapsi on kaapattu Suomesta, ja tapauksia, joissa lapsi on kaapattu Suomeen, tulee olemaan ehkä yhteensä 10–20 vuosittain. Kutakin tapausta kohden kustannusten, käännöskulut, yhteydenpito ulkomaille sekä oikeusavustajan palkkiot mukaan luettuina, arvioidaan nousevan noin 20 000 markkaan. Vuositain kustannukset tulisivat siten tämän arvion mukaan olemaan noin 200 000 — 400 000 markkaa.

6. Esityksen valmistelu

Esityksen perusvalmistelu suoritettiin oikeusministeriön asettamassa työryhmässä, joka valmisti kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännösehdotukset sekä säännösehdotukset, jotka tarvitaan Haagin sopimukseen liittymiseksi. Oikeusministeriön edustajat ovat lisäksi osallistuneet Haagin sopimuksen valmisteluun Suomen valtuuskunnan jäsenenä Haagin kansainvälisen yksityisoikeuden konferenssissa sekä Euroopan neuvoston sopimuksen valmisteluun Suomen lähettäminä tarkkailijoina.

Tämän lisäksi oikeusministeriön edustajat

ovat osallistuneet yhteispohjoismaisiin virkamiestason neuvotteluihin, joissa esityksen alaan kuuluvia kysymyksiä on käsitelty.

Esitystä valmistellessaan työryhmä kuuli ulkoasiainministeriön, sisäasiainministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä Helsingin hovioikeuden edustajia. Lisäksi työryhmä kuuli Lastensuojelun Keskusliiton, Mannerheimin Lastensuojeluliiton sekä Pelastakaa Lapset ry:n edustajia. Edellä mainitut viranomaiset ja järjestöt pitivät työryhmän ehdottamia kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvia lapsen huoltoa koskevia säännöksiä onnistuneina ja katsoivat olevan tärkeää, että kansainväliset lapsikaappaukset säännellään työryhmän ehdottamin tavoin.

Valtioneuvosto pyysi 21 päivänä syyskuuta 1989 laintarkastuskunnan lausunnon ehdotuksesta hallituksen esitykseksi Eduskunnalle laeiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain sekä ulkomailta annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:n muuttamisesta ja avioliittolain 32 §:n 1 ja 2 momentin kumoamisesta. Laintarkastuskunta katsoi 15 päivänä joulukuuta 1989 antamassaan lausunnossa, että kansainvälisen yksityisoikeuden alaa koskevalta osalta lainsäädäntöhanke on tarpeellinen sekä että ilmoitetut tavoitteet näytävät olevan saavutettavissa valituilla keinoilla.

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamista koskevan lakiehdotuksen osalta laintarkastuskunta esitti useita huomautuksia. Nämä huomautukset on otettu esitystä valmisteltaessa huomioon.

Laintarkastuskunnalla ei ollut huomautettavaa lakiehdotuksesta ulkomailta annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:n muuttamisesta.

Laintarkastuskunnan annettua lausuntonsa valmistelua jatkettiin oikeusministeriön asettamassa toisessa työryhmässä, jonka tehtävänä oli säännösehdotusten laatiminen sellaiseen muotoon, että Suomi voisi ratifioida myös Euroopan neuvoston sopimuksen. Työryhmän suoritettua tehtävänsä järjestettiin kuulemistilaisuus, johon kutsuttiin ulkoasiainministeriön, Helsingin hovioikeuden, sosiaali- ja terveyshallituksen, Lastensuojelun Keskusliiton, Mannerheimin Lastensuojeluliiton ja Pelastakaa Lapset ry:n edustajat. Tilaisuuteen saapuneet pitivät säännösehdotuksia valtaosin onnistuneina ja

Euroopan neuvoston sopimukseen liittymistä toivottavana.

7. Esityksen suhde kansainvälisiin sopimuksiin

7.1. Pohjoismainen avioliittokonventio

Tuomioistuimen toimivalta. Avioliittokonvention 8 artiklassa on määräyksiä tuomioistuimen toimivallasta avioliitosta syntyneen lapsen huoltoa koskevassa asiassa, kun kysymys lapsen huollosta tulee esiin avioeron yhteydessä tai avioeron jälkeen. Avioliittokonvention 8 artiklan 1 kappaleen mukaan sopimusvaltion tuomioistuin voi avioeron yhteydessä tutkia myös lapsen huoltoa koskevan asian. Tämä määräys ei kuitenkaan velvoita sopimusvaltiota antamaan oman valtionsa tuomioistuimelle toimivaltaa tutkia lapsen huoltoa koskevaa asiaa sillä perusteella, että vanhempien avioeroa koskeva asia on vireillä sanotussa tuomioistuimessa. Tämän vuoksi sanottu avioliittokonvention määräys ei estä Suomea rajoittamasta Suomen tuomioistuimen toimivaltaa lakiehdotuksen 19 ja 20 §:ssä tarkoitettuun tavoin. Näiden säännösten mukaan Suomen tuomioistuimella on valta tutkia avioliitosta syntyneen lapsen huoltoa koskeva asia myös avioeron yhteydessä vain silloin, kun lapsella on asuinpaikka tai tähän verrattava läheinen yhteys Suomeen.

Avioliittokonvention 8 artiklan 2 kappale sisältää sen sijaan velvoittavan määräyksen, joka Suomen osalta merkitsee sitä, että Suomen tuomioistuimilla on avioeron jälkeen oikeus tutkia avioliitossa syntyneen lapsen huolto vain silloin, kun vastaajalla on Suomessa avioliittokonvention tarkoitetu kotipaikka. Kysymyksessä on siten kansainväliseen veloitteeseen perustuva toimivaltasääntö, josta Suomi ei yksipuolisesti voi poiketa sisäisellä lainsäädännöllään. Tämän vuoksi lakiehdotuksen 20 §:n 2 momenttiin on otettu nimenomainen säännös, jonka mukaan lakiehdotuksen toimivaltasäännöksestä huolimatta avioliittokonvention 8 artiklan 2 kappale jää edelleen voimaan siten, että sitä on sovellettava pohjoismaisessa suhteessa lakiehdotuksen 19 ja 20 §:n sijasta.

Päätösten tunnustaminen. Pohjoismaisen avioliittokonvention 22 artikla velvoittaa tunnustamaan 8 artiklan mukaisesti toisessa pohjoismaassa annetut päätökset. Tuomiolain 8 §:n mukaan toisessa pohjoismaassa annettu päätös

lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta on pantava pyydettyä täytäntöön Suomessa, jos päätös voi olla täytäntöönpanon perusteena päätöksen antaneessa valtiossa. Nämä sopimusmääräykset ja lain säännökset tulisivat lakiehdotuksen 24 §:n nojalla jäämään edelleenkin voimaan pohjoismaisiin päätöksiin nähden sovellettavina erityissäännöstinä.

7.2. Euroopan neuvoston sopimus

Lakiehdotuksen 4, 6 ja 7 luvun säännökset vieraassa valtiossa annetun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta on laadittu siten, että ehdotetun lain tultua hyväksytyksi ja vahvistetuksi Suomi voi ratifioida Euroopan neuvoston sopimuksen.

Ehdotukseen ei kuitenkaan sisälly sopimuksen 8 ja 9 artiklaa vastaavia säännöksiä, joiden nojalla lapsi on välittömästi palautettava, ilman että viranomaisella on valtaa harkita palauttamisen asianmukaisuutta lapsen edun kannalta. Tällaiset säännökset eivät olisi sopusoinnussa lapsilainsäädäntömme keskeisen periaatteen kanssa, jonka mukaan kaikissa lasta koskevissa toimenpiteissä tulee ottaa huomioon lapsen etu. Tämän vuoksi Suomen tulee tehdä sanotun sopimuksen 17 artiklan 1 kappaleessa tarkoitettu varaus sen sisältönsä, että sopimuksen 8 ja 9 artiklan alaan kuuluvissa tapauksissa päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta voidaan kieltäytyä kaikilla 10 artiklassa mainituilla perusteilla. Lisäksi on tarkoituksenmukaista, että Suomi tekee 6 artiklan 3 kappaleessa tarkoitettua varauksen saman artiklan 1 kappaleen b kohdan soveltamisesta ranskan kielen osalta. Siten Suomen keskusviranomaisella olisi suomen ja ruotsin kielen ohella velvollisuus ottaa vastaan vain englannin kielellä laadittuja tai sille käännettyjä hakemuksia ja tiedonantoja.

7.3. Haagin sopimus

Lakiehdotuksen 5, 6 ja 7 lukuun on otettu ne säännökset kansainvälisistä lapsikaappauksista, joita Haagin sopimuksen ratifiointi Suomen osalta edellyttää. Hakemuksessa ja tiedonannossa käytettävän kielen osalta Suomen on tarkoituksenmukaista tehdä sopimuksen 42 artiklassa ja 24 artiklan 2 kappaleessa tarkoitettu

varauma, jolla suljetaan pois ranskan kielen käyttäminen. Keskusviranomaiselle osoitettuihin asiakirjoihin olisi siten liitettävä asiakirjojen käännökset suomen tai ruotsin kielelle tai, jos niiden toimittaminen aiheuttaa vaikeuksia, englannin kielelle.

7.4. Lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus

Esitystä valmisteltaessa on otettu huomioon myös lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus, joka on hyväksytty Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa 20 päivänä marraskuuta 1989. Suomi on allekirjoittanut yleissopimuksen 26 päivänä tammikuuta 1990 ja saattanut sen valtiosisäisesti voimaan 21 päivästä elokuuta 1991 lukien (SopS 60/91).

Yleissopimuksen 3 artiklan mukaan on kaikissa lasta kosketavissa toimenpiteissä otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Yleissopimukseen sisältyy useita määräyksiä, joissa sopimuspuolelle asetetaan velvollisuus kunnioittaa lapsen ja hänen vanhempiansa tai muiden laillisten huoltajiensa välistä suhdetta. Pe-

riaatetta toteuttavat omalta osaltaan lakiehdotuksen 4 luvun kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset. Näiden säännösten eräänä peruseriaatteena on, että lapsen asuinpaikkavaltiossa laillisesti syntynyt lapsen ja hänen huoltajiensa välinen oikeudellinen suhde tunnustetaan Suomessa päteväksi, jos huoltosuhde on syntynyt moitteettomassa järjestyksessä eikä se ole yksittäistapauksessa ristiriidassa lapsen edun kanssa.

Lapsen oikeuksia koskevaan yleissopimukseen on lisäksi otettu määräykset kansainvälisistä lapsikaappauksista. Sopimuksen 11 artikla velvoittaa sopimuspuolia ryhtymään toimenpiteisiin kansainvälisten lapsikaappausten torjumiseksi. Tässä tarkoituksessa sopimuspuolten tulee edistää asiaa koskevien kansainvälisten sopimusten aikaansaamista sekä liittymistä jo olemassa oleviin kansainvälisiin sopimuksiin. Lakiehdotuksen voimaan saattaminen tekisi mahdolliseksi Suomen liittymisen Euroopan neuvoston sopimukseen ja Haagin sopimukseen, mikä osaltaan toteuttaisi lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 11 artiklan periaatteita.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1. Lakiehdotusten perustelut

1.1. Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

8 §. *Sopimuksen vahvistaminen.* Pykälän 1 momenttia ehdotetaan muutettavaksi ainoastaan siten, että ensimmäisen virkkeen lopussa oleva sana "kotipaikka" ehdotetaan korvattavaksi sanalla "asuinpaikka", joka ehdotetaan otettavaksi käyttöön myös tämän luvun 13 §:ssä ja 16 §:n 1 momentissa. Ehdotettu muutos selventää myös säännöksen tulkintaa, koska nimitys "asuinpaikka" osoittaa, että kysymys on lapsen tosiasiallisesta asuinpaikasta eikä väestökirjalain (141/69) 9 §:ssä tarkoitusta kotipaikasta, jota on käytetty sosiaalihuoltolaissa (710/82) säänneltäessä kunnan velvollisuuksia sosiaalihuollon järjestämisessä.

13 §. *Oikeuspaikka.* Pykälän 1 momentti ehdotetaan muutettavaksi ainoastaan siten, että sana "kotipaikka" ehdotetaan korvattavaksi sanalla "asuinpaikka".

Tämän lisäksi pykälään ehdotetaan otettavaksi uusi 2 momentti, joka on tarpeen ehdotettujen 20 ja 21 §:n johdosta. Näiden säännösten mukaan Suomen tuomioistuimella on eräissä tapauksissa toimivalta tutkia lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia (20 §) ja valta antaa näistä kysymyksistä väliaikaisia määräyksiä (21 §), vaikka lapsella asiaa vireille pantaessa ei olekaan asuinpaikkaa Suomessa. Tämän vuoksi on lain 13 §:ään tarpeellista ottaa säännökset siitä, mikä tuomioistuin on Suomessa alueellisesti toimivaltainen käsittelemään huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian, jos lapsella ei ole asuinpaikkaa Suomessa. Näiden oikeuspaikkasäännösten mukaan ensisijainen toimivalta kuuluu sen paikkakunnan tuomioistuimelle, missä lapsella viimeksi on Suomessa ollut asuinpaikka. Jos lapsella ei ole milloinkaan ollut Suomessa asuinpaikkaa, voidaan asia tutkia joko jommankumman vanhemman tai huoltajaksi esitetyn henkilön asuinpaikan tuomioistuimessa. Jollei mikään

tuomioistuin olisi edellä sanotun mukaan alueellisesti toimivaltainen, asia tutkitaan Helsingin raastuvanoikeudessa.

Edellä mainittuja oikeuspaikkasäännöksiä on sovellettava sekä silloin, kun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia tutkitaan Suomessa ehdotetun 20 §:n 1 momentin nojalla, että myös silloin, kun kysymys on lapsen huoltoa koskevasta vaatimuksesta, joka esitetään avioeron jälkeen suomalaisessa tuomioistuimessa ja johon on sovellettava pohjoismaisen avioliittokonvention 8 artiklan 2 kappaleen määräyksiä (20 §:n 2 momentti). Ehdotettuja 2 momentin oikeuspaikkasäännöksiä on sovellettava silloinkin, kun Suomen tuomioistuin lakiehdotuksen 21 §:n nojalla tutkii väliaikaisen määräyksen antamista koskevan asian.

16 §. *Selvityksen hankkiminen sosiaalilautakunnalta.* Pykälän 1 momentti ehdotetaan muutettavaksi siten, että 1 virkkeessä olevan sanan ”kotipaikka” tilalle tulee sana ”asuinpaikka”. Niiden tapausten varalta, joissa kuultavalla ei ole asuinpaikkaa Suomessa ehdotetaan 16 §:n 1 momenttiin lisättäväksi säännös selvityksen hankkimisesta sen kunnan sosiaalilautakunnalta, missä lapsi, lapsen vanhempi, huoltaja ja huoltajaksi esitetty oleskelee.

Pykälään ehdotetaan lisättäväksi uusi 3 momentti. Sen mukaan selvitykseen voidaan tiettyin edellytyksin sisällyttää myös sellaista tietoa, joka sosiaalihuoltolain (710/82) 57 §:n 1 momentin mukaan olisi muuten pidettävä salassa. Näin voitaisiin menetellä, jos lapsen edun kannalta on pidettävä välttämättömänä, että tuomioistuin lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa ratkaisua tehdessään tietää mainitun salaisuuden.

Lisäyksen tarkoituksena ei ole muuttaa nykyistä käytäntöä, jonka mukaan selvitys pääasiallisesti perustetaan niihin myönteisiin seikoihin, joilla on merkitystä asiaa ratkaistaessa. Pyrkimyksenä on ainoastaan varmistaa se, että tuomioistuin saa tiedon myös ratkaisun kannalta olennaisista kielteisistä seikoista, esimerkiksi vakavan perheväkivallan esiintymisestä, ja voi siten perustaa ratkaisunsa oikeaan tietoon. Nykyisin tästä ei ole takeita, sillä salassapidon murtamiseen oikeuttavan nimenomaisen säännöksen puuttumisen on yleisesti katsottu merkitsevän sitä, että salaisuudesta voidaan antaa tieto vain asianomaisen suostumuksella.

Saatuaan selvityksen, jossa on ilmaistu yksityisen tai perheen salaisuus, tuomioistuimen

tulisi oikeudenkäynnin julkisuudesta annetun lain 5 ja 9 §:n nojalla harkita, onko aiheellista, että asian käsittely toimitetaan kokonaan tai osittain suljettuna ja että oikeudenkäyntiaineisto pidetään joltakin osin salassa.

4 luku. Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset

18 §. *Lapsen huolto välittömästi lain nojalla.* Pykälässä on säännelty, minkä valtion lakia on sovellettava kysymykseen, joka koskee huollon määräytymistä välittömästi lain nojalla. Tämä pykälä ei koske sitä, minkä valtion lakia on sovellettava, kun Suomen tuomioistuimen ratkaistavaksi on saatettu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia. Viimeksi mainittua kysymystä koskeva oikeusohje on otettu lakiehdotuksen 22 §:ään. Samoin säännöksen soveltamisalan ulkopuolelle jäävät lakiehdotuksen 23 §:n 3 momentissa tarkoitettut tapaukset, joissa lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta on ilman viranomaisen myötävaikutusta tehty sopimus tai siitä on annettu määräys esimerkiksi testamentissa ja lapsella oli asuinpaikka vieraassa valtiossa. Näitä tapauksia on lakiehdotuksessa käsitelty niiden säännösten mukaisesti, jotka tulevat sovellettaviksi harkittaessa vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanokelpoisuutta Suomessa.

Lapsen huollon määräytymisellä tarkoitetaan 18 §:ssä ensiksikin kysymystä siitä, kuka tai ketkä on katsottava välittömästi lain nojalla lapsen huoltajiksi. Tyypillisesti säännöksen soveltamisalaan kuuluvat esimerkiksi kysymykset siitä, kuuluuko lapsen huolto välittömästi lapsen syntymän perusteella yhteisesti lapsen vanhemmille vai kuuluuko se yksin lapsen äidille esimerkiksi silloin, kun lapsi on syntynyt avioeron jälkeen tai jos lapsen vanhemmat muutoin eivät lapsen syntymän hetkellä ole keskenään avioliitossa. Tämän lisäksi huollon määräytymisen piiriin kuuluvat tilanteet, joissa tulee harkittavaksi, onko lapsen huolto päättynyt ja huoltajan asema lakannut olemasta voimassa esimerkiksi silloin, kun lapsi saavuttaa tietyn iän, joka sovellettavan lain sisällöstä riippuen saattaa olla joko sama kuin yleinen täysivaltaisuusikä tai tätä ikärajaa alhaisempi tai korkeampi ikäraja. Edelleen huollon määräytymistä koskevien kysymysten piiriin kuuluu kysymys siitä, onko lapsen huolto sovellettavaksi tule-

van lain nojalla päättynyt silloin, kun esimerkiksi alaikäinen lapsi menee avioliittoon.

Huollon määräytymistä koskevien kysymysten piiriin ei sen sijaan kuulu kysymys siitä, onko henkilöä pidettävä alaikäisyyden johdosta vajaavaltaisena, eivätkä myöskään kysymykset, jotka koskevat alaikäisyyden johdosta vajaavaltaisen henkilön omaisuuden hoidon eli holhouksen järjestämistä. Nämä kysymykset on erikseen säännelty yhtäältä KPL:n 28—31 §:ssä sekä toisaalta avioliittokonvention 14—18 artiklassa ja sen loppupöytäkirjan 2 kohdassa.

Pykälän 1 momentti osoittaa, milloin lapsen huolto määräytyy välittömästi lain nojalla Suomen lain mukaan. Suomen lakia sovellettaisiin aina kun lapsella on asuinpaikka Suomessa huollon määräytymisen kannalta ratkaisevan tapahtuman aikaan, kuten lapsen syntymän hetkellä tai lapsen vanhempien taikka lapsen oman avioliiton solmimishetkellä. Asuinpaikan käsitettä on selvitelty seikkaperäisesti jaksossa 4.2. Kun kyseessä on vastasyntynyt lapsi, voidaan lapsella katsoa olevan täällä asuinpaikka, jos lapsen tosiasiallisesti läheisin elämänpiiri on kaikki asiaan vaikuttavat seikat huomioon ottaen Suomessa. Pelkkä syntymä Suomessa ei sinänsä perusta lapselle lakiehdotuksessa tarkoitettua asuinpaikkaa.

Pykälän 2 momentissa säädetään niistä tilanteista, joissa lapsen asuinpaikka huollon määräytymisen kannalta ratkaisevan tapahtuman aikaan on muualla kuin Suomessa. Tällöinkin lähtökohtana on, että huolto määräytyy välittömästi lain nojalla asuinmaan lain mukaan. Asuinmaaperiaatteesta poiketaan kuitenkin silloin, kun lapsen asuinpaikkavaltion toimivaltainen viranomainen soveltaa muuta lakia. Toimivaltainen viranomainen voi olla esimerkiksi väestörekisteriviranomainen tai tuomioistu-in, joka joutuu ottamaan kantaa lakimääräiseen huoltoon esille tulevan asian yhteydessä. Muun kuin asuinpaikkavaltion aineellinen lainsäädäntö voi tulla sovellettavaksi esimerkiksi silloin, kun lapsen asuinpaikkavaltion kansainvälisen yksityisoikeuden mukaan huoltosuhteet määräytyvät lapsen kansalaisuusvaltion lain perusteella. Omaksutusta ratkaisusta on se myönteinen seuraus, että lapsen asuinpaikan siirtyminen Suomeen ei mainitun kaltaisessa tilanteessa välittömästi ja suoraan lain nojalla aiheuttaisi muutosta huoltosuhteissa, vaan huoltajina voitaisiin edelleen pitää lapsen kansalaisuusvaltion lain mukaisia huoltajia. Tämä

huoltosuhteitten pysyvyyttä korostava kansainvälisyksityisoikeudellinen ratkaisu on samanlainen kuin nimilain 26 §:n 2 momentissa. Se on myös sovellettavaa lakia koskevan periaatteen osalta yhtenevä 32 §:ssä olevan lapsikaappausta koskevan määritelmän kanssa.

Huollon määräytymiseen sovellettavaan vieraan valtion lakiin saattaa toisinaan sisältyä järjestelyjä, jotka ovat vieraita Suomen oikeusjärjestyksen perusperiaatteille ja joiden soveltaminen yksittäistapauksessa saattaisi olla selvästi ristiriidassa lapsen edun kanssa. Siten vieraan valtion lakiin voi sisältyä säännös siitä, että avioliitossa syntyneen lapsen huolto kuuluu yksin lapsen isälle taikka että avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen huolto siirtyy lain nojalla isälle isyyden tunnustamisen perusteella. Samoin tunnetaan järjestelmiä, joiden mukaan esimerkiksi poikalapsen huolto siirtyy lapsen äidiltä yksin lapsen isälle, kun lapsi saavuttaa määrätyn, esimerkiksi 10 vuoden iän, tai järjestelmiä, joiden mukaan yksin lapsensa huoltajana olevan vanhemman kuollessa lapsen huolto siirtyy välittömästi lain nojalla toiselle vanhemmalle.

Yhteistä tällaisille järjestelyille on se, että lapsen huollossa saattaa tapahtua automaattisesti lain nojalla varsin olennaisia muutoksia, ilman että yksittäistapauksissa varmistuttaisiin siitä, onko tällainen muutos lapsen edun mukainen. Näitä tilanteita silmällä pitäen on 18 §:n 3 momenttiin ehdotettu otettavaksi säännökset niistä perusteista, joiden vallitessa huollon määräytymiseen muutoin sovellettavan vieraan valtion lain säännökset voidaan jättää huomioon ottamatta.

Ehdotetun 3 momentin mukaan vieraan valtion laki voitaisiin jättää huomiotta, jos sen soveltaminen johtaisi ilmeisesti Suomen oikeusjärjestyksen perusperiaatteiden kanssa ristiriidassa olevaan tulokseen (ordre public) tai tulokseen, joka olisi ilmeisessä ristiriidassa lapsen edun kanssa. Lapsen asemaa koskevien Suomen oikeuden perusperiaatteiden kannalta tarkasteltuna nämä vieraan valtion lain syrjäyttämisen perusteet tosiasiallisesti peittävät toinen toisensa. Suomen oikeusjärjestyksen perusperiaatteena on näet pidettävä sitä, ettei Suomen oikeusjärjestys hyväksy mitään sellaista lapsen huoltoon liittyvää järjestelyä, joka ilmeisesti syrjäyttäisi lapsen edun. Näin ollen ehdotetun 3 momentin 2 kohdassa oleva säännös vieraan valtion lain syrjäyttämisestä lapsen edun perusteella onkin asiallisesti ymmärrettä-

vä säännöksen 1 kohdassa ilmaistun *ordre public* -säännön täsmennyksenä huoltoa koskevia asioissa.

Harkittaessa kysymystä, olisiko vieraan valtion laki jätettävä huomiotta, on tilannetta 3 momentin nimenomaisen sanonnan mukaisesti arvioitava pitäen silmällä sitä tosiasiallista tulosta, johon vieraan valtion lain soveltaminen kussakin yksittäistapauksessa tulisi johtamaan. Vieraan valtion lain säännöstä ei siten ole lupa syrjäyttää vain sillä perusteella, että säännös näyttäisi meidän oikeusjärjestyksemme kannalta oudolta ja lapsen etua vaarantavalta, jos tuon säännöksen soveltaminen esillä olevassa tapauksessa ei näyttäisi poikkeavan siitä lopputuloksesta, johon Suomen oikeusjärjestyksenkin pohjalta olisi päädyttävä. Suomen lainsäädännön kannalta ei esimerkiksi hyväksyttävänä voida pitää sääntöä, jonka mukaan avioliiton ulkopuolella syntyneen lapsen tunnustamisen kautta lapsen huolto siirtyy yksin lapsen isälle. Jos tämän säännön arviointi kuitenkin tulee esiin tilanteessa, jossa äiti välittömästi lapsensa syntymän jälkeen on jättänyt lapsensa tosiasiallisesti lapsen isän hoidettavaksi ja isä on tämän jälkeen sekä oikeudellisesti että tosiasiallisesti toiminut lapsen huoltajana, ei vieraan valtion lain huomiotta jättäminen ole sallittua sillä perusteella, että laki sinänsä olisi vieras meidän oikeusjärjestyksemme perusperiaatteiden kannalta.

Pykälässä ei säännellä sitä, minkä valtion lain mukaan tilanne tulee arvioitavaksi sen jälkeen, kun 2 momentin osoittama vieraan valtion laki on päätetty 3 momentin perusteella syrjäyttää. Tilanne saattaa useasti olla ratkaistavissa vain jättämällä vieraan valtion lain säännös huomiotta. Jos esimerkiksi sovellettavan lain mukaan lapsen huolto siirtyisi välittömästi lain nojalla isälle silloin, kun yksin lapsen huoltajana oleva äiti solmii uuden avioliiton, on tilanne säännönmukaisesti parhaiten ratkaistavissa siten, että lapsen äidin huoltajan aseman katsotaan jatkuvan solmitusta avioliitosta huolimatta. Aina näin yksinkertainen ratkaisu ei kuitenkaan ole mahdollinen, vaan joudutaan uudelleen harkitsemaan kysymystä sovellettavasta laista. Tätä kysymystä ei lakiehdotuksessa ole nimenomaisesti säännelty, vaan sen ratkaiseminen on tarkoitettu jätettäväksi yksittäistapauksessa tuomioistuinten ja muiden viranomaisten harkintaan. Tällöin kuitenkin voidaan lähteä siitä, että tarkoituksenmukaisin ja lapsen etua vastaava järjestely olisi useissa

tapauksissa löydettävissä Suomen sisäisestä ai-neellisesta lainsäädännöstä.

Kysymys vieraan valtion lain soveltamisesta 18 §:n nojalla saattaa tulla tuomioistuimessa esiin, kun huoltoa tai muutoin lapsen henkilöä koskevassa asiassa joudutaan ratkaisemaan, ketä on pidettävä lapsen huoltajana. Näiden tilanteiden lisäksi huoltokysymys voi tulla arvioitavaksi silloin, kun sosiaali-, koulu- tai muut viranomaiset joutuvat ratkaisemaan sen, kuka tai ketkä ovat vieraan valtion lain nojalla lapsen huoltajia. Erityisesti huoltajuuskysymys tulee useasti harkittavaksi väestökirjanpidon yhteydessä.

Tuomioistuinmenettelyn osalta on KPL:n 56 §:ssä nimenomaiset säännökset siitä, miten vieraan valtion lain sisältö on oikeudenkäynnissä selvitettävä. Perussäännöksen mukaan tuomioistuimen tehtävänä on hankkia selvitys vieraan valtion lain sisällöstä, jos tuomioistuin ei itse sitä tunne tai jos asianosainen ei voi sen sisältöä näyttää toteen. Tämän säännöksen lisäksi on mainittu lain soveltamisesta annetun asetuksen (419/29) 13 §:ssä yksityiskohtaiset säännökset siitä, miten tuomioistuimen tai muun viranomaisen on hankittava selvitys vieraan valtion lain sisällöstä. Tämän säännöksen mukaan selvitystä tulisi pyytää lähinnä ylemmältä viranomaiselta ja, jos tämä viranomainen ei voisi asiaa selvittää, sen tulisi hankkia selvitys ulkoasiainministeriön oikeudelliselta osastolta. Jos tätäkään tietä selvitystä ei voitaisi saada, olisi lain 56 §:n mukaan sovellettava Suomen lakia.

Näiden säännösten soveltaminen on käytännössä aiheuttanut varsin suuria vaikeuksia. Selvitysten hankkiminen vaatii yleensä runsaasti aikaa, ja useinkaan vieraan valtion lain sisällön selvittäminen ei ole osoittautunut mahdolliseksi sillä tarkkuudella, jota asian ratkaiseminen olisi vaatinut. Lapsen huoltoa koskevissa asioissa vieraan valtion lain sisällön yksityiskohtainen selvittäminen johtaa useasti siihen, että asian ratkaiseminen saattaa kohtuuttomasti viivästyä, silloinkin kun lapsen etu ilmeisesti vaatisi nopeata ratkaisua.

Näiden seikkojen johdosta ehdotetaan lain 18 §:n 4 momenttiin otettavaksi säännös siitä, että huollon määräytymiseen on sovellettava Suomen lakia, jos vieraan valtion lain sisältöä ei voida ilman kohtuutonta viivytystä selvittää. Tämä säännös tulisi sovellettavaksi sekä tuomioistuinmenettelyssä että hallintomenettelyssä. Tosiasiallisesti säännös merkitsisi sitä, että

viranomaisien tulisi tosin viran puolesta ottaa huomioon se, että huollon määräytymiseen on sovellettava vieraan valtion lakia. Jos viranomaisena ei kuitenkaan itse tuntisi vieraan valtion lain sisältöä tai sitä ei asiaan osallisen taholta voitaisi selvittää, voitaisiin asiassa yleensä soveltaa Suomen lakia. Vieraan valtion lain merkitys lapsen huollon määräytymisessä jäisi siten tosiasiallisesti melko vähäiseksi. Tätä lopputulosta ei kuitenkaan voida lapsen edun kannalta pitää yleensä haitallisena. On näet otettava huomioon, että kysymys 18 §:n soveltamisesta Suomessa tulee käytännössä kysymykseen lähinnä silloin, kun lapsella on Suomessa asuinpaikka. Jos Suomen lain soveltaminen vieraan valtion lain sijasta 4 momentin nojalla osoittautuisi jossakin suhteessa lapsen kannalta haitalliseksi, voitaisiin tällöin aina lapsen huollosta antaa sellainen päätös, joka parhaiten vastaisi lapsen etua.

Erityisesti on huomattava, että 18 § ei tule sovellettavaksi silloin, kun kysymys on Suomeen kaapatusta lapsesta ja lapsen palauttamista koskevassa oikeudenkäynnissä joudutaan harkitsemaan, ketä on pidettävä lapsen laillisena huoltajana. Tässä erityistapauksessa huoltajuuskysymys on ratkaistava lakiehdotuksen 32 §:n mukaisesti. Näissä tapauksissa kysymyksellä siitä, kuka on lapsen laillinen huoltaja, on asian ratkaisemisen ja lapsen edun kannalta olennainen merkitys. Tällöin vieraan valtion lain sisällön selvittämistä kuitenkin helpottaa se, että siinä voidaan käyttää hyväksi Haagin sopimuksen toimeenpanosta huolehtivia keskusviranomaisia.

19 §. Toimivalta lapsen asuinpaikan perusteella. Pykälään on otettu perussäännökset Suomen tuomioistuimen toimivallasta lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa sekä sosiaalilautakunnan toimivallasta vahvistaa sanottuja kysymyksiä koskeva sopimus. Ehdotetun 1 momentin mukaan Suomen tuomioistuimella olisi valta tutkia lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia, jos lapsella asian tullessa vireille on täällä asuinpaikka.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia on pantava vireille hakemuksella. Tällöin vireilletulon ajankohtana on hakemusasioden käsittelystä yleisessä alioikeudessa annetun lain (307/86) 7 §:n mukaan se ajankohta, jolloin hakemus on esitetty kansliassa tai istunnossa taikka toimitettu postitse tai lähetin välityksellä kansliaan. Jos lapsella sanottuna ajankohtana on asuinpaikka Suomessa, ei asian käsittelyä

estä se, että lapsen asuinpaikka vireilletulon ajankohdan jälkeen siirtyy vieraaseen valtioon. Toisaalta sekä yleisten prosessuaalisten periaatteiden että lakiehdotuksen 20 §:n nojalla on katsottava, että vaikka lapsella vireilletulon ajankohtana ei olekaan ollut asuinpaikkaa Suomessa, ei asiaa kuitenkaan saa jättää tutkimatta, jos toimivaltakysymystä harkittaessa lapsella voidaan todeta olevan asuinpaikka Suomessa.

Vastaavasti sosiaalilautakunta voisi 2 momentin mukaan vahvistaa huollosta tai tapaamisoikeudesta tehdyn sopimuksen, jos lapsella on täällä asuinpaikka. Tässä säännöksessä ei ole nimenomaista mainintaa siitä, mitä ajankohtaa sosiaalilautakunnan toimivallan kannalta olisi pidettävä ratkaisevana. Tämä johtuu siitä, että sopimuksen vahvistamismenettelyssä ei ole osoitettavissa mitään tiettyä asian vireilletuloa vastaavaa ajankohtaa. Sopimusta ei myöskään ole välttämätöntä tehdä sosiaalilautakunnan myötävaikutuksella eikä sosiaalilautakunnan vahvistamalle lomakkeelle. Sosiaalilautakunta voi vahvistaa myös vanhempien yksityisesti tekemän sopimuksen, jos sopimus on tehty kirjallisesti, se on asianmukaisesti päivätty ja molemmat vanhemmat ovat sen allekirjoittaneet (lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain 8 §:n 1 momentti). Menettelyn vapaamuotoisuuteen kuuluu myös se, että sopimusta ei tarvitse esittää sosiaalilautakunnan vahvistettavaksi jonkin asetetun määräajan kuluessa uhalla, että sopimus raukeaa. Sopimusmenettelyä silmällä pitäen 2 momentin säännöstä olisi tulkittava siten, että sosiaalilautakunnalla tulisi olla valta vahvistaa lapsen huollosta tehty sopimus sekä silloin, kun lapsella sopimusta tehtäessä on ollut asuinpaikka Suomessa, että myös silloin, kun lapsella sopimusta vahvistettaessa on Suomessa asuinpaikka. Sosiaalilautakunnan toimivalta vahvistaa sopimus ei tämän mukaisesti sulkeutuisi pois siinäkin tapauksessa, että lapsi sopimuksen teon jälkeen on saanut asuinpaikan vieraassa valtiossa ja että sopimus esitettäisiin sosiaalilautakunnan vahvistettavaksi vasta usean vuoden kuluttua sopimuksen teon jälkeen. Eri asia on, että näissä tapauksissa sosiaalilautakunta voi kieltäytyä vahvistamasta sopimusta, jos on aihetta olettaa, että aikoinaan tehty sopimus ei enää vastaa lapsen etua.

Asuinpaikan käsitettä on yksityiskohtaisesti tarkasteltu esityksen yleisperusteluissa (4.2. kohta). Kuten yleisperusteluissa on todettu,

asuinpaikan käsite saattaa useissa tapauksissa olla jossakin määrin tulkinnanvarainen. Tulkintavaikeuksien helpottamiseksi on 19 §:n 3 momenttiin otettu olettamasaäntö, jonka mukaan lapsella toimivaltakysymystä harkittaessa on oletettava olevan asuinpaikka Suomessa, jos lapsi on asunut täällä keskeytyksettä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen asian vireilletuloa. Säännöksen keskeinen merkitys on siinä, että se vapauttaa tuomioistuimen velvollisuudesta enemmälti selvittää asiaa, jollei käsittelyn kestäessä ilmene seikkoja, jotka antavat aiheen epäillä, että lapsen asuinpaikka olisi muualla. Säännös ei sitä vastoin tarkoita sitä, että lapsen olisi kaikissa tapauksissa asuttava Suomessa vähintään vuosi ennen kuin hänellä voitaisiin katsoa olevan täällä asuinpaikka. Lyhyempikin oleskelu voi perustaa asuinpaikan Suomessa, jos voidaan esittää selvitys siitä, että lapsen keskeinen elinympäristö on siirtynyt tänne.

Kun lapsi on kaapattu Suomeen, ei lapsen yleensä voida katsoa saaneen täällä lapsikaappauksen kautta asuinpaikkaa, jollei lapsen oleskelu ole muodostunut pysyväksi ja lapsen voida katsoa sopeutuneen kiinteästi uuteen asuinmaahansa. Tämän vuoksi Suomen tuomioistuimella ei säännönmukaisesti voida katsoa olevan valtaa tutkia lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa, jos kysymys on Suomeen kaapatusta lapsesta. Sanottua periaatetta on lisäksi täsmennetty lain 48 §:ssä. Pykälän mukaan tuomioistuin voi jättää lapsen huoltoa koskevan asian tutkimatta, jos on aihetta olettaa, että lapsi on luvatta tuotu Suomeen tai jätetty täältä palauttamatta. Tutkimatta jättämisen sijasta tuomioistuin voi kuitenkin myös lykätä asian käsittelyn sen selvittämiseksi, tullaanko lapsi määräämään palautettavaksi Haagin sopimuksen nojalla.

20 §. *Toimivalta muissa tapauksissa.* Lapsen asuinpaikka ei kuitenkaan ole yksinomainen Suomen tuomioistuimen toimivallan peruste. Poikkeuksellisesti huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia voidaan tutkia Suomen tuomioistuimessa, vaikka lapsella ei 19 §:n mukaisesti olisikaan asuinpaikkaa Suomessa. Ehdotetun 20 §:n mukaan asian tutkiminen Suomen tuomioistuimessa edellyttäisi ensiksikin joko, että lapsella on asian vireillepanoa edeltäneen vuoden aikana, ainakin jossain vaiheessa, ollut asuinpaikka Suomessa (1 momentin 1 kohta) tai sitä, että lapsella muutoin on kaikki asiaan vaikuttavat seikat huomioon ottaen läheinen yhteys Suomeen (1. momentin 2 kohta). Kum-

paisenkin perusteen osalta vaaditaan tämän lisäksi joko, että lapsi oleskelee Suomessa tai, että asian tutkimista muusta syystä voidaan pitää aiheellisenä. Viimeksi mainittujen edellytysten voidaan katsoa ilmentävän ratkaisun tehokkuusvaatimusta: jos sillä, että lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annettaisiin Suomessa ratkaisu, ei oletettavasti tulisi olemaan merkitystä enempää Suomessa kuin vieraassakaan valtiossa, ei asian tutkimista Suomessa ole pidettävä aiheellisenä. Huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian tutkiminen 20 §:n mukaan saattaa tulla kysymykseen esimerkiksi silloin, kun sekä vanhemmat että lapsi ovat vieraassa valtiossa pysyvästi asuvia Suomen kansalaisia, joilla on tarkoitus palata Suomeen ja he haluavat saada lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan asian ratkaistavaksi täällä vireille panemansa avioeroasian yhteydessä.

Pykälän 2 momentin mukaan avioliittokonvention 8 artiklan 2 kappaleen määräykset syrjäyttävät lakiehdotuksen 19 §:n ja 20 §:n 1 momentin säännökset. Avioliittokonvention 8 artiklan 2 kappaleen mukaan lapsen huoltoa koskevassa asiassa, joka pannaan vireille avioeron jälkeen, on pohjoismaisissa suhteissa yksinomainen toimivalta sen Pohjoismaan tuomioistuimella, missä sillä, johon kanne kohdistetaan, on kotipaikka. Määräyksen soveltamisala rajoittuu vain sellaisiin avioliittolapsen huoltoa koskeviin asioihin, jotka pannaan tuomioistuimessa vireille avioeron tai asumuseron jälkeen. Määräys ei näin ollen koske tapauksia, joissa suomalaisen sosiaalilautakunnan vahvistettavaksi jätetään vanhempien tekemä sopimus lapsen huollosta. Näissä tapauksissa sosiaalilautakunnan toimivalta määräytyy lakiehdotuksen 19 §:n 2 momentin mukaan lapsen asuinpaikan perusteella. Oikeuskäytännössä avioliittokonvention määräystä on tulkittu siten, että jos toinen vanhemmista on pannut avioeron jälkeen Suomen tuomioistuimessa vireille lapsen huoltoa koskevan asian, jossa hakijan vastapuolena on ollut toinen vanhemmista, asia on voitu tutkia ainoastaan silloin, kun sanotulla vastapuolella on ollut kotipaikka Suomessa. Sillä seikalla, että sekä hakijalla että lapsella olisi avioliittokonvention tarkoitetu kotipaikka Suomessa, ei sen sijaan ole merkitystä. Asiaan ei myöskään vaikuta, mistä tällaisessa vanhempien välisessä huoltoriidassa on kysymys, vaaditaanko hakemuksessa esimerkiksi yhteisen huollon purkamista ja huollon

uskomista yksin hakijalle, huollon uskomista hakijalle ja hänen uudelle aviopuolisolleen tai huollon siirtämistä hakijan vastapuolelta hakijalle taikka huollon uskomista kummallekin vanhemmalle yhteisesti.

Toisaalta näyttää siltä, että avioliittokonvention 8 artiklan 2 kappale tuskin on sovellettavissa tapaukseen, jossa vanhemmat ovat avieron jälkeen yhdessä tehneet hakemuksen lapsen huoltoon koskevassa asiassa, koska tällöin ei ole olemassa mitään avioliittokonvention edellyttämää "vastapuolta". Jos vanhemmat avieron jälkeen tekevät yhteisen hakemuksen, jossa he vaativat esimerkiksi huollon uskomista yhteisesti molemmille vanhemmille tai yhteisen huollon purkamista taikka huollon siirtoa toiselta vanhemmalta toiselle, määräytyisi Suomen tuomioistuimen toimivalta lapsen asuinpaikan perusteella (19 §:n 1 momentti).

Avioliittokonvention 8 artiklan 2 kappale ei myöskään näyttäisi soveltuvan tapaukseen, jossa hakemuksen on joko yksin tai yhdessä toisen vanhemman kanssa pannut vireille sosiaalilautakunta tai joku muu henkilö kuin lapsen vanhempi.

21 §. Toimivalta antaa väliaikaisia määräyksiä. Ehdotetun pykälän mukaan Suomen tuomioistuimella olisi valta antaa lapsen aseman turvaamiseksi väliaikaisia määräyksiä. Väliaikaisia määräyksiä voitaisiin antaa paitsi lapsen huoltajan tai vanhemman hakemuksesta myös sosiaalilautakunnan tekemästä hakemuksesta. Säännöstä on edellytetty sovellettavan vain poikkeuksellisissa tapauksissa, lähinnä silloin, kun kysymys on Suomeen kaapatusta lapsesta, jonka aseman turvaaminen vaatii väliaikaisen määräyksen antamista. Näissäkin tapauksissa väliaikaisen määräyksen antaminen voi tulla kysymykseen vain silloin, kun lapsen palauttamista koskevaa asiaa ei vielä ole pantu vireille Helsingin hovioikeudessa, koska tällaisen asian tultua vireille hovioikeus voi itse 40 §:n nojalla tarvittaessa antaa asianmukaiset väliaikaiset määräykset lapsen edun suojaamiseksi.

Kuten yleisperusteluissa on lausuttu, esityksellä ei ole tarkoitettu puuttua lastensuojeluviranomaisten kansainväliseen toimivaltaan. Näin ollen lastensuojeluviranomaiset voivat esimerkiksi ottaa lapsen kiireellisesti sosiaalilautakunnan huostaan 21 §:n estämättä.

22 §. Sovellettava laki. Kun Suomen tuomioistuin ratkaisee lapsen huoltoon tai tapaamisoikeutta koskevan asian tai sosiaalilautakunta harkitsee huollosta tai tapaamisoikeudesta teh-

dyn sopimuksen vahvistamista, on aina sovellettava Suomen lakia. Tuomioistuimenmenettelyssä on Suomen lakia sovellettava siitä riippumatta, perustuuko tuomioistuimen toimivalta 19 §:n vai 20 §:n säännöksiin vai onko kysymys väliaikaisen määräyksen antamisesta 21 §:n nojalla.

23 §. Päätösten tunnustaminen ja täytäntöönpano. Vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisella ja täytäntöönpanolla tarkoitetaan sitä, että vieraan valtion päätöstä pidetään Suomessa yhtä sitovana kuin jos päätös olisi Suomen tuomioistuimen antama ja että päätös vastaavasti pannaan täytäntöön samalla tavoin kuin Suomen tuomioistuimen antama päätös. Vieraan valtion päätöstä tunnustettaessa tai täytäntöönpantaessa ei vieraan valtion päätökselle Suomessa kuitenkaan anneta vaikutuksia laajemmalti kuin mitä päätöksellä olisi sen antaneessa valtiossa. Tämän mukaisesti vieraan valtion päätöksen tunnustaminen edellyttää, että päätös tunnustetaan oikeudellisesti sitovaksi sen antaneessa valtiossa. Jos päätös ei sen antaneessa valtiossa ole lainvoimainen eikä päätöksellä ennen lainvoimaiseksi tuloa ole tuossa valtiossa oikeudellista merkitystä, ei päätöstä myöskään Suomessa tämän mukaisesti tunnusteta sitovaksi oikeudelliseksi järjestelyksi. Vastaavasti vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus ja täytäntöönpano Suomessa edellyttävät sitä, että päätös on myös sen antaneessa valtiossa täytäntöönpanokelpoinen.

Vieraassa valtiossa lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annetun päätöksen käsite on 23 §:ssä ymmärrettävä varsin väljästi ottamalla muun ohella huomioon Euroopan neuvoston sopimuksen 1 artiklan c kohdan määräykset. Niiden mukaan lapsen huoltoon koskevalla päätöksellä tarkoitetaan viranomaisen päätöstä siitä osin kuin se koskee lapsen henkilökohtaista hoivaa, mukaan lukien oikeus päättää tämän asuinpaikasta tai oikeus tavata lasta. Sekä Suomessa että vieraissa valtioissa huollosta ja tapaamisoikeudesta voidaan antaa päätöksiä paitsi varsinaisessa tuomioistuimenmenettelyssä, myös yksinkertaisemmassa, perheoikeudellisten asioiden kannalta tuomioistuimenmenettelyä useasti tarkoituksenmukaisemmassa vapaamuotoisessa menettelyssä. Tämän mukaisesti vieraassa valtiossa annetulla päätöksellä tarkoitetaan paitsi tuomioistuimen varsinaisessa oikeudenkäynnissä antamaa päätöstä, myös muun viranomaisen, esimerkiksi sosiaali- tai lastensuo-

jeluviranomaisen antamaa päätöstä, kuten huostaanottoa tai huoltosopimuksen vahvistamista, sekä myös vanhempien tai muiden asiaan osallisten tekemää sopimusta, jos sanottu toimenpide tunnustetaan päätöksen veroiseksi siinä valtiossa, jossa se oli suoritettu.

Tämän lisäksi vieraassa valtiossa annettujen päätösten piiriin kuuluvat myös huollosta ja tapaamisoikeudesta annetut väliaikaiset määräykset. Yhteisenä piirteenä 2 momentissa tarkoitetuille päätöksille ja näihin verrattaville järjestelyille on se, että niissä on aina mukana jonkin tietyn valtion julkisen viranomaisen valvova myötävaikutus ja että tällaiset päätökset tai järjestelyt tunnustetaan oikeudellisesti sitoviksi ja mahdollisesti myös täytäntöönpanokelpoiksi siinä valtiossa, jonka viranomainen on osallistunut menettelyyn. Päätökseksi ei kuitenkaan katsota toimenpidettä, jonka osalta viranomaisella ei ole harkintavaltaa. Siten päätösten piiristä sulkeutuvat Ruotsin oikeuden mukaiset yhteishuoltosopimusten rekisteröinnit.

Toisaalta eräissä maissa on mahdollista järjestää lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevia kysymyksiä sitovasti myös pelkästään yksityisluontoisella sopimuksella tai tähän verrattavalla määräyksellä ilman, että mikään julkinen viranomainen on osallistunut päätöksentekoon. Siten esimerkiksi anglosaksisessa oikeuspiirissä pätevä huoltosuhde saattaa perustua yksin lapsensa huoltajana olleen vanhemman testamentissaan antamaan määräykseen, ja testamentin tekijän kuoltua tällainen määräys tulee päteväenä huoltojärjestelynä voimaan ilman minkään viranomaisen hyväksymistä tai vastaavaa myötävaikutusta. Pohjoismaissa Norjan oikeus tuntee järjestelmän, jonka mukaan vanhemmat voivat tietyissä rajoissa sopia siitä, kumman luona lapsen tulee asua, lapsen huollosta ja lapsen tapaamisoikeudesta. Tällainen vanhempien tekemä sopimus tunnustetaan oikeudellisesti sitovaksi huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaksi järjestelyksi, joskaan se ei ole täytäntöönpanokelpoinen. Päätökseen verrattava järjestely on myös edellä mainittu Ruotsin oikeuden mukainen yhteishuoltosopimuksen rekisteröinti, jolla on tietty täytäntöönpanokelpoisuus.

Näitä järjestelyjä silmällä pitäen ehdotetaan 23 §:n 3 momentissa, että myös tällaiset yksityiset sopimukset ja muut järjestelyt voitaisiin tunnustaa ja panna täytäntöön Suomessa sillä edellytyksellä, että nämä toimenpiteet olisivat oikeudellisesti sitovia ja täytäntöön pantavissa

siinä valtiossa, jossa lapsella oli järjestelyn toteuttamisen aikana asuinpaikka. Säännös ei siten ehdottomasti velvoita Suomea tunnustamaan ja panemaan täytäntöön tällaisia yksityisiä järjestelyjä, vaan säännös antaa ainoastaan mahdollisuuden käsitellä niitä samalla tavoin kuin sitovia ja täytäntöönpanokelpoisia päätöksiä. Tällaisten yksityisten järjestelyjen kannalta ratkaisevaa merkitystä ei ole sillä, missä valtiossa tällaiseen toimenpiteeseen on ryhdytty. Lähtökohtaisesti ratkaiseva merkitys on sen sijaan sillä, tunnustetaanko järjestely sitovaksi ja onko se täytäntöönpanokelpoinen lapsen asuinpaikkavaltiossa.

24 §. *Pohjoismaisten päätösten tunnustaminen ja täytäntöönpano.* Pykälän 1 momenttiin on otettu säännös, jonka mukaan muissa pohjoismaissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetut päätökset tunnustetaan ja pannaan Suomessa pyynnöstä täytäntöön ilman eri vahvistusta. Pohjoismaisen päätöksen perusteella voidaan siten täytäntöönpanomenettely panna vireille hakemalla täytäntöönpanoa asianomaiselta Suomen ulosotonhaltijalta.

Pykälän 2 momenttiin on otettu oikeusohje siitä, että tähän lakiin otetut tunnustamisen ja täytäntöönpanon kieltäytymisperusteet eivät estä tunnustamista ja täytäntöönpanoa sikäli kuin siihen on velvollisuus Pohjoismaita koskevan erityislainsäädännön nojalla. Tällä hetkellä säännös tarkoittaa avioliittokonventiota, pohjoismaista tuomiolakia ja huoltoa tai hoitoa koskevan päätöksen täytäntöönpanoa varten tapahtuvasta luovuttamisesta Islantiin, Norjaan, Ruotsiin tai Tanskaan annettua lakia (761/70).

25 §. *Muussa vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustaminen ja täytäntöönpano.* Myös muussa vieraassa valtiossa kuin jossakin pohjoismaassa annetut päätökset tunnustetaan 1 momentin mukaan Suomessa ilman eri vahvistusta. Sen sijaan näissä valtioissa annetut päätökset voidaan 2 momentin mukaan täällä panna täytäntöön vain, jos Helsingin hovioikeus hakemuksesta on vahvistanut, että päätös on Suomessa täytäntöön pantavissa.

Vaikka vieraassa valtiossa annetut päätökset tunnustetaan 1 momentin mukaan Suomessa ilman eri vahvistusta, saattaa eräissä tapauksissa olla tarpeellista, että kysymys vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta voidaan saattaa suomalaisen tuomioistuimen ratkaistavaksi pyytämättä samalla päätöksen vahvistamista täytäntöönpanokelpoiseksi. Tar-

vetta tähän saattaa olla esimerkiksi silloin, jos väestökirjanpitäjä on ottanut kielteisen kannan päätöksen tunnustamiskelpoisuuteen. Ratkaisu, jossa ulkomainen huoltopäätös tunnustetaan, saattaa myös helpottaa tapaamisoikeuden toteutumista silloin, kun on määrätty, että ulkomailta asuva lapsi tulee Suomeen tapaamista varten. Lapsen huoltajan on helpompi lähettää lapsi tapaamiseen tietäessään, että päätös, johon hänen huoltajuutensa perustuu, tunnustetaan Suomessa. Näin on etenkin niissä tapauksissa, joissa huoltajan asuinmaa ei ole liittynyt Haagin sopimukseen. Tämän johdosta ehdotetaan 1 momentissa, että Helsingin hovioikeus voisi hakemuksesta vahvistaa, että päätös tunnustetaan Suomessa.

Vieraassa valtiossa annettu päätös voidaan 2 momentin mukaan panna Suomessa täytäntöön ainoastaan, jos Helsingin hovioikeus on vahvistanut sen täytäntöönpanokelpoiseksi. Edellytyksenä sille, että päätös voitaisiin vahvistaa Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi on, että kysymyksessä on päätös, joka 23 §:n 1 ja 2 momentin sekä 25 §:n 1 momentin mukaan tunnustetaan Suomessa. Lisäksi edellytetään, että päätös on täytäntöönpanokelpoinen sen antaneessa valtiossa eli tuomiovaltiossa. Koska huollosta annetut päätökset sekä Suomessa että vieraissa valtioissa ovat varsin usein täytäntöönpanokelpoisia, vaikka päätös ei vielä olekaan lainvoimainen, ei täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistamisen edellytyksenä ole se, että päätös on saanut lainvoiman. Myös vieraassa valtiossa annetut väliaikaiset määräykset, jotka ovat päätöksen antaneessa valtiossa välittömästi täytäntöönpanokelpoisia, voidaan vahvistaa Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi. Jos lapsen huoltoa koskevaa asiaa ei kuitenkaan ole vieraassa valtiossa ratkaistu lainvoiman saaneella päätöksellä, voi hovioikeus 43 §:n 3 momentin nojalla päättää, että päätös voidaan panna Suomessa täytäntöön vasta kun se on saanut lainvoiman.

Päätöksen vahvistaisi hakemuksesta Helsingin hovioikeus. Huoltoa koskevan päätöksen osalta hovioikeus voi päätöksen vahvistamista harkitessaan vain joko hyväksyä tai hylätä hakemuksen. Hakemuksen hylkääminen sisältää samalla ratkaisun siitä, että päätöstä ei tunnusteta eikä se ole täytäntöönpanokelpoinen Suomessa. Huoltoa koskevan ratkaisun osalta hovioikeus ei sitä vastoin voi muuttaa annetun ratkaisun sisältöä. Tässä yhteydessä huoltoa koskevalla ratkaisulla tarkoitetaan

myös sellaista vieraassa valtiossa annettua päätöstä, jossa on vahvistettu esimerkiksi se, kumman vanhemman luona lapsen tulee pääasiallisesti asua.

Harkitessaan tapaamisoikeudesta annetun päätöksen vahvistamista täytäntöönpanokelpoiseksi Suomessa hovioikeus voi ehdotetun 25 §:n 3 momentin mukaan myös tietyissä rajoissa muuttaa päätöksen sisältöä. Tämä johtuu siitä, että vieraassa valtiossa tapaamisoikeudesta annetun päätöksen vahvistaminen täytäntöönpanokelpoiseksi Suomessa tulee oletettavasti esiin vain silloin, kun lapsi asuu Suomessa. Näissä tapauksissa alkuperäistä tapaamisoikeutta koskevaa päätöstä antaessaan ei vieraan valtion viranomaisen ole säännönmukaisesti voinut ottaa huomioon niitä olosuhteita, joissa tapaamisoikeus tulisi Suomessa toteutettavaksi. Antamalla hovioikeudelle valta muuttaa tai täsmentää päätöksessä mainittuja tapaamisen ja luonapidon ehtoja voidaan varmistaa lapsen edun toteutuminen muuttuneissa olosuhteissa. Tämän Euroopan neuvoston sopimuksen 11 artiklan 2 kappaleen mukaisen säännöksen käytännön merkitys jäänee kuitenkin verrattain vähäiseksi. Useissa tapauksissa on näet yksinkertaisinta, että tapaamisoikeuden toteuttamista haluava vanhempi panee yleisessä alioikeudessa vireille hakemuksen tapaamisoikeuden vahvistamisesta ja esittää hakemuksensa tueksi vieraan valtion antaman päätöksen.

26 §. *Lapsen poisviemisen luvattomuuden vahvistavan päätöksen täytäntöönpano.* Euroopan neuvoston sopimuksen 12 artikla sisältää määräyksen sen tilanteen varalta, ettei lapsen huollosta ollut sopimusvaltiossa annettua täytäntöönpanokelpoista päätöstä. Tällöin lapsen huolto on voinut määräytyä suoraan lain nojalla, tai kysymyksessä on ollut tosiasiallinen lapsesta huolehtiminen. Koska Euroopan neuvoston sopimus täytäntöönpanokonventiona edellyttää asiasta annettua päätöstä, on artiklassa rinnastettu huoltopäätökseen haltuunoton myöhemmin luvattomaksi vahvistava päätös eli niin sanottu *chasing order*.

Suomen lainsäädännön saattamiseksi sanottu artiklan mukaiseksi ehdotetaan 26 §:ssä säädettäväksi, että Helsingin hovioikeus voi hakemuksesta vahvistaa täällä täytäntöönpantavaksi sellaisen päätöksen, jossa lapsen poisvieminen tai palauttamatta jättäminen on todettu luvattomaksi. Vahvistamisen edellytyksenä on ensiksi, että päätös on annettu jossakin

Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa (1 kohta); päätöksen ei kuitenkaan tarvitse olla annettu siinä sopimusvaltiossa, josta lapsi on viety pois. Toinen edellytys on, että silloin, kun lapsi vietiin kansainvälisen rajan ylitse, ei ollut olemassa sopimusvaltiossa annettua päätöstä, joka voisi olla täytäntönnäpanon perusteena (2 kohta). Jos lapsen poisviemisen tai palauttamatta jättämisen luvatomaksi toteava päätös on annettu muussa valtiossa kuin sopimusvaltiossa, sitä ei voida vahvistaa täytäntönnäpantavaksi 26 §:n nojalla, vaan vahvistamisen edellytykset on arvioitava 23 ja 25 §:n nojalla.

27 §. *Tunnustamisesta ja täytäntönnäpanosta kieltäytymisen perusteet.* Pykälässä on lueteltu ne perusteet, joiden nojalla vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta ja täytäntönnäpantavaksi määrittämisestä voidaan kieltäytyä. Pykälän sanamuodosta ilmenee, että kieltäytyminen on harkinnanvaraista. Tämä merkitsee sitä, että tuomioistuin tai muu viranomaislainen ei ole velvollinen kieltäytymään vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta ja täytäntönnäpanosta, vaikka jokin kieltäytymisperuste olisi olemassa. Tunnustamisesta ja täytäntönnäpanosta kieltäytyminen jää siten viime kädessä tuomioistuimen tai muun viranomaisen harkintaan.

Lakiehdotuksen 25 §:n 1 momentin mukaan vieraassa valtiossa annetut päätökset tunnustetaan automaattisesti ilman eri vahvistusta. Tämän vuoksi vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta kieltäytyminen voi tulla kysymykseen paitsi silloin, kun Helsingin hovioikeuden ratkaistavaksi on saatettu vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista koskeva asia, myös silloin, kun kysymys lapsen huollosta tulee tätä ennen esiin ennakkokysymyksenä oikeudenkäynnissä tai hallintomenettelyssä. Jos vieraassa valtiossa annettu päätös on jo Helsingin hovioikeudessa vahvistettu, päätös on rinnastettava Suomen tuomioistuimen antamaan ratkaisuun, eikä sen tunnustamisesta tämän jälkeen enää voida oikeudenkäynti- tai hallintomenettelyssä kieltäytyä 27 §:n nojalla.

Pykälän 1 momentin 1 kohdan nojalla vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta ja täytäntönnäpanosta voidaan kieltäytyä, jos se johtaisi tulokseen, joka olisi ilmeisesti vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perhetä ja lapsia koskevia perusperiaatteita. Tämän mukaisesti kieltäytymisperustetta voidaan so-

veltaa esimerkiksi tapauksissa, joissa pyydetty toimenpide olisi ilmeisesti lapsen edun vastainen. Kieltäytymisperuste vastaa Euroopan neuvoston sopimuksen 10 artiklan 1 kappaleen a kohtaan sisältyvää *ordre public* -periaatetta.

Pykälän 1 momentin 2 kohta koskee olosuhteiden muuttumista kieltäytymisperusteena. Päätöksen tunnustamisesta ja täytäntönnäpanosta voitaisiin sen mukaan kieltäytyä, jos on ilmeistä, ettei toimenpide olosuhteiden muuttumisen johdosta enää vastaisi lapsen etua. Säännös perustuu Euroopan neuvoston sopimuksen 10 artiklan 1 kappaleen b kohtaan, jonka mukaisesti olosuhteiden muuttumisena voidaan ottaa huomioon ajan kuluminen, mutta ei pelkkää luvattomasta poisviemisestä aiheutunutta lapsen olinpaikan muuttumista.

Euroopan neuvoston sopimuksen 10 artiklan 1 kappaleen c kohdassa oikeutetaan kieltäytymään vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta ja täytäntönnäpanosta, jos huoltopäätökseen johtaneen menettelyn vireilletulohetkellä lapsen kansalaisuuteen tai asuinpaikkaan perustuvat liittymät ovat osoittaneet kohdevaltioon eikä vastaavia liittymiä ole olemassa tuomiovaltioon nähden. Tämä kieltäytymisperuste koskee myös tilannetta, jossa lapsi oli sekä tuomiovaltion että kohdevaltion kansalainen ja hänen asuinpaikkansa oli kohdevaltiossa. Pykälän 1 momentin 3 kohtaan ehdotetaan otettavaksi tätä vastaava säännös.

Pykälän 1 momentin 4 kohdassa säädetään tunnustamisen ja täytäntönnäpanon kieltäytymisperusteesta ristiriitaisten huoltoratkaisujen tilanteessa. Päätöksen tunnustamisesta ja täytäntönnäpanosta voitaisiin sen mukaan kieltäytyä, jos päätös on ristiriidassa sellaisen suomalaisen tai Suomessa täytäntönnäpanokelpoisen päätöksen kanssa, johon johtanut menettely oli alkanut ennen tunnustamista tai täytäntönnäpanoa koskevan hakemuksen vireilletuloa ja hakemuksen epääminen on lapsen edun mukaista. Ratkaisevana ajankohtana ei siis ole menettelyn vireilletulo siinä vieraassa valtiossa, jossa annetun päätöksen vahvistamista haetaan Suomessa, vaan tunnustamisen tai täytäntönnäpanon hakeminen täällä. Jos taas vahvistamista ei ole lainkaan haettu Helsingin hovioikeudelta, vaan jonkun muun viranomaisen tulee ennakkokysymyksenä ottaa kanta päätösten ristiriitaan, edellä sanottu merkitsee sitä, että hakemuksen hylkääminen voidaan perustaa yksin siihen, että se on lapsen edun mukaista. Suomessa annetulta tai täällä täytäntönnäpanokel-

poiselta kolmannessa valtiossa annetulta päätökseltä ei edellytetä lainvoimaisuutta.

Sanotussa 4 kohdassa oleva järjestely perustuu Euroopan neuvoston sopimuksen 10 artiklan 1 kappaleen d kohtaan, jonka tarkoituksena on estää lasta hallussaan pitävää henkilöä hankkimasta tunnustamisen tai täytäntöönpanon kieltäytymisperustetta panemalla vireille kohdevaltiossa oikeudenkäynnin tai muun lapsen huoltoa koskevan menettelyn saatuaan tietää, että vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista on haettu.

Jos päätös on annettu sellaisessa valtiossa, joka ei ole Euroopan neuvoston sopimuksen osapuoli, on syytä vaatia, että vieraan valtion viranomaisella on ollut hyväksyttävä toimivaltan peruste tutkia asia ja antaa siinä päätös. Muussa tapauksessa päätöksen tunnustaminen ja täytäntöönpano on evättävä. Pykälän 2 momentissa säädettäväksi ehdotetun epäsuoran toimivaltasäännöksen nojalla hyväksyttävä toimivalta voi perustua siihen, että lapsella oli asuinpaikka (19 §) päätöksen antaneen valtion alueella, taikka siihen, että päätöksen antaneen viranomaisen toimivalta perustui lakiehdotuksen 20 §:n toimivaltaperusteita vastaavaan seikkaan.

Pääsäännön mukaan tuollaisen vieraan valtion päätöksen tunnustaminen ja sen täytäntöönpanokelpoisuus edellyttää toisin sanoen sitä, että päätöksen on antanut joko lapsen asuinpaikkavaltion viranomainen tai että lapsella oli asuinpaikkaan verrattava läheinen yhteys päätöksen antaneeseen valtioon. Vaikkakaan tällaista yhteyttä päätöksen antaneeseen valtioon ei ollut olemassa, ei vieraan valtion päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta kuitenkaan voida aina kieltäytyä, jos lapsella ei ole asuinpaikkaa Suomessa. Näissä tapauksissa kieltäytymismahdollisuus sulkeutuu pois, jos päätös voitaisiin tunnustaa ja panna täytäntöön lapsen asuinpaikkavaltiossa. Jos esimerkiksi päätöksen lapsen huollosta on antanut se valtio, jonka kansalainen toinen lapsen vanhemmista on, eikä lapsella ollut mitään tosiasiallista tai oikeudellista yhteyttä päätöksen antaneeseen valtioon, voidaan tällainen päätös yleensä jättää Suomessa tunnustamatta ja panematta täytäntöön. Jos kuitenkin lapsella tunnustamista harkittaessa on asuinpaikka jossakin toisessa valtiossa, joka hyväksyy vanhemman kansalaisuuden toimivallan perusteeksi, ei päätöksen tunnustamisesta ja

täytäntöönpanosta kuitenkaan Suomessa voitaisi kieltäytyä.

28 §. *Vastapuolen poissaolon vaikutus tunnustamiseen ja täytäntöönpanoon.* Tässä pykälässä asetetaan lisäedellytykset päätöksen vahvistamiselle, jos vastapuoli ei ole ollut saapuvilla asiaa käsiteltäessä. Tällainen päätös voidaan tunnustaa ja panna täytäntöön Suomessa vain, jos haaste tai kutsu, joka sisältää ilmoituksen asian olennaisesta sisällöstä, on annettu vastapuolelle tiedoksi asianmukaisesti ja riittävän ajoissa, jotta hän olisi ehtinyt vastaamaan asiassa (1 momentin 1 kohta). Asianmukaiseksi menettelyksi ei voida katsoa tiedoksiantoa kuultamalla tai muulla vastaavalla muodollisella tavalla, vaan kutsu on saatettava tosiasiallisesti vastapuolen tai hänen asiamiehensä tietoon. Riittävä aika taas riippuu olosuhteista, kuten esimerkiksi siitä, kuinka kaukana vastapuolen asuinpaikasta asian käsittely tapahtui. Selvyyden vuoksi lienee syytä todeta, ettei vahvistamisasian vastapuolen tarvitse olla sama henkilö, joka on ollut lapsen huoltoasiassa vastapuolena.

Toisena lisäedellytyksenä poissaolotapauksissa on, että päätöksen antaneen viranomaisen toimivalta on perustunut vastapuolen asuinpaikkaan, vanhempien viimeiseen yhteiseen asuinpaikkaan, jos ainakin toisen asuinpaikka edelleen oli siellä, tai lapsen asuinpaikkaan (1 momentin 2 kohta).

Pykälän 2 momentin mukaan päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa ei kuitenkaan estä se, ettei tiedoksiantoa ole toimitettu 1 momentin 1 kohdassa säädetyin tavoin, jos tämä on johtunut siitä, että vastapuoli on salannut olinpaikkansa toiselta osapuolelta. Tällaisessa tapauksessa tiedoksianto on voitu pätevästi toimittaa esimerkiksi kuuluttamalla.

Säännösehdotus vahvistamisen lisäedellytyksistä vastapuolen poissaolotilanteissa perustuu Euroopan neuvoston sopimuksen 9 artiklan 1 kappaleen a ja b kohtaan.

29 §. *Tunnustamista tai täytäntöönpanoa koskevan asian lykkääminen.* Pykälään ehdotetaan sisällytettäväksi Euroopan neuvoston sopimuksen 10 artiklan 2 kappaleen mukaiset tunnustamis- tai täytäntöönpanoasian lykkäämisperusteet. Pykälän 1 kohdan mukaan asia voidaan lykätä, jos vieraassa valtiossa annettuun päätökseen on haettu muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin. Kansainvälisessä prosessioikeudessa yleisesti sovelletun niin sanotun alueperiaatteen mukaisesti muutoksenhakukei-

non luokitteleminen varsinaiseksi tai ylimääräiseksi ratkaistaan sen valtion lain mukaan, jossa käytävästä menettelystä on kysymys. Siten varsinaisen muutoksenhakukeinon käyttämiseksi voidaan tuomiomaan lainsäädännöstä riippuen katsoa myös turvautuminen sellaiseen muutoksenhakukeinoon, jossa voidaan nojautua vain tiettyihin, rajoitettuihin muutosperusteisiin tai jonka osalta ylempi tuomioistuin ei saa tutkia asiaa tosiasiakysymyksen osalta.

Toinen lykkäämisperuste on pykälän 2 kohdan mukaan se, että lapsen huoltoa tai tapaa-misoikeutta koskevaa asiaa käsitellään täällä oikeudenkäynnissä, joka on pantu vireille ennen kuin vastaava menettely oli aloitettu tuomiovaltiossa. Vahvistamishakemus voidaan kuitenkin 27 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan lapsen edun sitä vaatiessa hylätä myös silloin, kun vieraassa valtiossa annettu päätös on ristiriidassa sellaisen Suomessa annettun päätöksen kanssa, johon johtanut menettely on alkanut vieraassa valtiossa aloitettua menettelyä myöhemmin, mutta ennen kuin ulkomaisen päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa on täällä haettu. Tämä merkitsee käytännössä sitä, että vahvistamisasiaa ei yleensä ole syytä ratkaista, jos lapsen huoltoa tai tapaa-misoikeutta koskevaa asiaa käsitellään Suomessa oikeudenkäynnissä, joka oli pantu vireille ennen kuin ulkomaisen päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa koskeva hakemus oli tehty.

Vielä asia voidaan lykätä, jos lapsen huoltoa tai tapaa-misoikeutta koskevan muun päätöksen täytäntöönpanoa tai tunnustamista koskeva menettely on vireillä. Se, kumpi ulkomaisista päätöksistä joutuu väistymään, ratkaistaan ehdotetun 27 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan.

5 luku. Lapsen palauttaminen Haagin sopimuksen nojalla

Yleistä. Kansainvälisiä lapsikaappauksia koskevan Haagin sopimuksen tärkeimmän alueen muodostaa sopimuksen asettama velvoite huolehtia luvattomasti poisviedyn tai palauttamatta jätetyn lapsen nopeasta ja turvallisesta palauttamisesta lailliselle huoltajalleen. Nämä velvoitteet on yksityiskohtaisesti säännelty sopimuksen I, II ja III luvussa, minkä lisäksi velvoitteita täsmentäviä määräyksiä sisältyy myös sopimuksen V lukuun.

Lapsen palauttamista koskevien velvoittei-

den lisäksi sopimuksen IV luku velvoittaa sopimuspuolia huolehtimaan kansainvälisluontoisissa tapauksissa tapaa-misoikeuden järjestämisestä ja tehokkaasta turvaamisesta. Tapaa-misoikeuden järjestämistä koskevia velvoitteita on noudatettava siitä riippumatta, onko tapauksessa ollut kysymys kansainvälisestä lapsikaappauksesta vai ei. Tapaa-misoikeuden vahvistamisessa ja toteuttamisessa sopimusvaltioiden keskusviranomaiset ovat velvolliset antamaan kansainvälistä oikeusapua samalla tavoin kuin silloin, kun kysymys on lapsen palauttamista koskevasta hakemuksesta. Tapaa-misoikeuden järjestämistä ja toteuttamista koskevien Haagin sopimuksen velvoitteiden täyttäminen ei Suomen osalta edellytä lain tasoista sääntelyä, koska jo voimassa olevat Suomen lain säännökset tapaa-misoikeuden vahvistamisesta ja täytäntöönpanosta riittävät sinänsä täyttämään Haagin sopimuksen asettamat velvoitteet.

Tapaa-misoikeuden järjestämisen ja turvaamisen osalta on tarpeen antaa ainoastaan asetuksen taseisia säännöksiä. Haagin sopimus edellyttää kuitenkin sitä, että myös tapaa-misoikeutta koskevissa asioissa oikeudenkäynti on maksuton samalla tavoin kuin lapsen palauttamista koskevassa asiassakin (26 artiklan 2 kappale). Oikeudenkäyntien maksuttomuus tapaa-misoikeutta koskevassa asiassa ehdotetaan tässä laissa toteutettavaksi siten, että maksuttomuudesta säädettäisiin 49 §:n antaman valtuutuksen nojalla asetuksella.

30 §. Määräys lapsen palauttamisesta. Pykälä ilmaisee Haagin sopimuksen perusvelvoitteen, luvattomasti kaapatun lapsen määräämisen heti palautettavaksi sekä lapsen palauttamista koskevien säännösten soveltamisan henkilöön nähden (*ratione personae*). Viimeksi mainittujen säännösten mukaan lapsen palauttamista koskevia oikeusohjeita on sovellettava silloin, kun kaappauksen kohteeksi joutuneella lapsella välittömästi ennen luvaton poisviemistä tai palauttamatta jättämistä oli asuinpaikka Haagin sopimuspuolena olevan valtion alueella.

Pääsäännön mukaan lapsen palauttamista koskevia säännöksiä voidaan soveltaa edellä sanotuin tavoin vain sopimuksen osapuolina olevien valtioiden välisissä suhteissa. Kuitenkin lakiehdotuksen 49 §:ssä ehdotetaan annettavaksi asetuksenantovaltuus, jonka nojalla lapsen palauttamista koskevien säännösten soveltamisalaa voitaisiin laajentaa ulottuvaksi myös

lapsiin, joilla ei ollut asuinpaikkaa Haagin sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa.

Haagin sopimuksessa soveltamisala on lisäksi rajoitettu siten, että sopimuksen soveltaminen lakkaa lapsen täyttyessä 16 vuotta (4 artikla). Tätä määräystä vastaavaa säännöstä ei ole kuitenkaan otettu 30 §:n säännöksiin. Tämän sijasta Haagin sopimuksen lapsen ikärajaa koskeva rajoitus on ilmaistu 34 §:n 2 momentissa ja 46 §:n 3 momentissa. Ensin mainitun säännöksen mukaan lasta ei voida määrätä palautettavaksi lapsen täytettyä 16 vuotta. Jälkimmäisen mukaan annettu määräys lapsen palauttamisesta raukeaa itsestään silloin, kun lapsi täyttää 16 vuotta.

31 §. *Toimivaltainen tuomioistuin.* Lapsen palauttamista koskevia asioita käsittelee koko maassa ensimmäisenä oikeusasteena Helsingin hovioikeus. Kuten lakiehdotuksen 37 §:n 1 momentista ilmenee, menettely on tarkoitettu kii-reelliseksi, summaariseksi prosessiksi, jossa asia edellytetään yleensä ratkaistavaksi lähinnä keskusviranomaisen toimesta tuomioistuimelle toimitettavan asiakirja-aineiston perusteella. Lapsen palauttamista koskeva asia pannaan vireille hakemuksella.

32 §. *Luvaton poisvieminen ja palauttamatta jättäminen.* Pykälässä on Haagin sopimuksen 3 artiklaa vastaavasti määritelty lapsikaappauksen, luvattoman poisviemisen ja luvattoman palauttamatta jättämisen käsite, jolla lapsen palauttamista koskevia säännöksiä sovellettaessa on ratkaiseva merkitys.

Lapsikaappauksen määrittely sisältää kolme kriteeriä. Ensiksikin edellytetään, että lapsen poisvieminen tai palauttamatta jättäminen loukkaa lapsen huoltoa koskevia oikeuksia. Toisena vaatimuksena on, että näitä oikeuksia oli poisviemisen tai palauttamatta jättämisen hetkellä tosiasiallisesti käytetty taikka olisi käytetty, jos poisviemistä tai palauttamatta jättämistä ei olisi tapahtunut. Kolmanneksi lapsen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä ei ole pidettävä luvattomana, jos huoltoa koskevien oikeuksien haltija on antanut menettelyyn suostumuksensa taikka on sen joko nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksynyt.

Lapsen huoltoa koskevien oikeuksien käsite on ymmärrettävä laajassa merkityksessä. Huoltoa koskevien oikeuksien luonnehdinta on erillisenä säännöksenä otettu lakiehdotuksen 33 §:ään. Tämän säännöksen mukaan huoltoa koskevilla oikeuksilla tarkoitetaan oikeuksia ja

velvollisuuksia huolehtia lapsen henkilöä koskevista asioista, erityisesti oikeutta määrätä lapsen asuinpaikasta.

Huoltoa koskevien oikeuksien piiriin kuuluu sekä lapsen yksityisoikeudellinen huolto että myös sellaiset oikeudet ja velvollisuudet huolehtia lapsen henkilöstä, jotka perustuvat lapsen huostaanottoon tai tähän verrattavaan lastensuojelulliseen toimenpiteeseen. Huoltoa koskevat oikeudet saattavat kuulua joko yksin yhdelle henkilölle taikka yhdessä kahdelle tai useammalle henkilölle. Huoltoa koskevien oikeuksien haltijana voi tulla kysymyksen myös julkinen viranomainen tai siihen rinnastettava järjestö tai laitos. Huoltoa koskevat oikeudet saattavat kuulua myös yhteisesti yhdelle tai useammalle henkilölle ja lisäksi julkiselle viranomaiselle.

Silloin kun huoltoa koskevat oikeudet kuuluvat yhteisesti yhdelle tai useammalle taholle, on kutakin tahoa itsenäisesti pidettävä 33 §:ssä tarkoitettujen huoltoa koskevien oikeuksien haltijana. Tällöin merkitystä ei ole sillä, miten oikeudet ja velvoitteet huoltajien kesken ovat jakautuneet. Esimerkiksi silloin, kun lapsen huolto on uskottu yhteisesti molemmille vanhemmille ja samalla määrätty, että lapsen tulee asua toisen vanhempansa luona, on huoltoa koskevien oikeuksien katsottava kuuluvan yhteisesti kumpaisellekin vanhemmalle. Jos se vanhemmista, jonka luona lapsen tulee asua, ilman toisen vanhemman suostumusta vie lapsen vieraaseen valtioon, on kysymyksessä lapsikaappaus, joka loukkaa toisen vanhemman huoltoa koskevia oikeuksia.

Lapsen ottaminen sosiaalilautakunnan huostaan tai tähän rinnastettava toimenpide ei useiden valtioiden lainsäädännön mukaan lakkausta vanhempien asemaa huoltajana, vaikka lapsi siirrettäisiin esimerkiksi lastensuojelulaitokseen, jossa lähin huolenpito lapsesta kuuluisi sosiaaliviranomaisille. Tällaisissa tapauksissa huoltoa koskevien oikeuksien on katsottava kuuluvan yhdessä huoltajiksi jääville vanhemmille ja asianomaisille sosiaaliviranomaisille tai lastensuojelulaitokselle.

Huoltoa koskevien oikeuksien kannalta ei ole merkitystä sillä, miten oikeuksien haltijan asemaa on oikeuksien perustana olevassa lainsäädännössä tai päätöksessä kuvattu ja mitä nimityksiä tällöin on käytetty. Esimerkiksi silloin, kun tuomioistuin uskoo lapsen huollon yksin toiselle vanhemmista ja samalla määrää, ettei tämä vanhempi saa ilman toisen vanhem-

man suostumusta viedä lasta vieraaseen valtioon, voitaneen huoltoa koskevien oikeuksien yleensä katsoa kuuluvan vanhemmille yhteisesti. Toisaalta on syytä korostaa, että pelkkä tavanomainen tapaamis- tai luonapito-oikeus ei sinänsä kuulu nyt tarkoitettussa merkityksessä huoltoa koskevien oikeuksien piiriin. Lapsikaappauksena ei näin ollen voida pitää sitä, että yksin lapsensa huoltajana oleva vanhempi vie lapsen vieraaseen valtioon ilman tapaamiseen oikeutetun vanhemman suostumusta tai jopa vastoin tämän ilmaisemaa nimenomaista tahtoa.

Kysymystä, kenelle huoltoa koskevien oikeuksien katsottava kuuluvan, on pykälän 1 momentin 1 kohdan mukaisesti arvosteltava sen valtion oikeusjärjestyksen mukaan, missä lapsella välittömästi ennen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä oli asuinpaikka. Huoltoa koskevien oikeuksien haltijan asema voi siten perustua välittömästi lakiin, joka vuorostaan saattaa olla joko asuinpaikkavaltion sisäinen laki tai sen toisen valtion laki, jonka asuinpaikkavaltion kansainvälinen yksityisoikeus osoittaa sovellettavaksi laiksi (*renvoi*).

Huoltoa koskevien oikeuksien perustana voi myös olla tuomioistuimen tai muun viranomaisen antama päätös. Päätös saattaa samoin olla joko lapsen asuinpaikkavaltion tuomioistuimen tai viranomaisen antama taikka olla annettu vieraassa valtiossa. Jälkimmäisessä tapauksessa edellytyksenä kuitenkin on, että vieraassa valtiossa annettu päätös täyttää tunnustamisen edellytykset lapsen asuinpaikkavaltiossa. Sitä vastoin ei vaadita, että lapsen asuinpaikkavaltio olisi erityisessä menettelyssä vahvistanut, että päätös tunnustetaan päteväksi, vaikka tällainen vahvistamismenettely muutoin olisi asetettu vieraan valtion päätöksen voimaantulon edellytykseksi lapsen asuinpaikkavaltiossa.

Huoltoa koskevien oikeuksien perustana olevana päätöksenä saattaa olla myös väliaikainen ratkaisu lapsen huollosta. Huoltoa koskevat oikeudet saattavat asuinpaikkavaltiossa tämän lisäksi perustua paitsi välittömästi lain sääntöeseen ja viranomaisen päätökseen, myös mihin muuhun perusteeseen tahansa, jonka asuinpaikkavaltion oikeusjärjestys tunnustaa oikeudellisesti merkitseväksi. Huoltoa koskevien oikeuksien perustana voi siten tulla kysymykseen esimerkiksi vanhempien välinen sopimus. Suomen lainsäädännön kannalta voidaan katsoa, että tällaiseksi sopimukseksi riittää jo

vanhempien kirjallisesti tekemä sopimus, vaikka sopimusta ei vielä olisikaan sosiaalilautakunnan toimesta vahvistettu, jos tällainen sopimus selvästi täyttäisi ne edellytykset, joiden vallitessa sopimus voitaisiin vahvistaa.

Sen kysymyksen arviointi, missä valtiossa lapsella on asuinpaikka tapauksissa, joissa lapsen väitetään jääneen luvattomasti palauttamatta, saattaa eräissä tapauksissa olla ongelmallista. Jos lapsen asuinpaikkavaltion tuomioistuimessa on vireillä lapsen huoltoa koskeva oikeudenkäynti, jossa lapsen huolto vaaditaan siirrettäväksi yksin lapsensa huoltajana olevalta vanhemmalta toiselle vanhemmalle, kysymyksessä ei ole luvaton lapsen poisvieminen, jos yksin lapsen huoltajana oleva vanhempi oikeudenkäynnin aikana vie lapsen vieraaseen valtioon ilman toisen vanhemman suostumusta. Näin ei ole laita siinäkään tapauksessa, että huoltajavanhempi on vienyt lapsen pois sen johdosta, että hän uskoo tuomioistuimen hyväksyvän huollon siirron, ja pyrkii estämään tämän ratkaisun toteuttamisen. Jos tällaisessa tapauksessa tuomioistuin välittömästi lapsen poisviemisen jälkeen siirtää lapsen huollon toiselle vanhemmalle, vaikkapa väliaikaisella määräyksellä, voitaneen kuitenkin katsoa, että näissä olosuhteissa huoltoa koskevat oikeudet kuuluvat nyt tälle toiselle vanhemmalle ja että kysymyksessä on lapsikaappaus, koska lapsen asuinpaikka edelleen on päätöksen antaneessa valtiossa ja lapsen poisvienyt aikaisempi huoltaja kieltäytyy palauttamasta lasta. Kysymyksessä on toisin sanoen lapsen luullinen poisvieminen, joka välittömästi tämän jälkeen annetun huoltopäätöksen johdosta on muuttunut lapsen luvattomaksi palauttamatta jättämiseksi.

Lapsikaappauksia koskevien säännösten tarkoituksena ei ole suojata pelkästään huoltoa koskevia muodollis-juridisia oikeuksia. Tämän vuoksi lapsikaappauksen voidaan katsoa olevan kysymyksessä vain silloin, kun huoltoa koskevien oikeuksien haltija on myös joko tosiasiallisesti käyttänyt tällaisia oikeuksia tai hän olisi käyttänyt niitä, jos lapsikaappausta ei olisi tapahtunut. Jos tuomioistuin esimerkiksi on uskonut lapsen huollon yksin toiselle vanhemmista, mutta lapsi on jäänyt pysyvästi huollosta erotetun vanhempansa hoidettavaksi eikä huoltajavanhempi ole lainkaan pitänyt yhteyttä lapseen, ei kysymyksessä ole lapsikaappaus, jos lasta hoitava vanhempi vie lapsen vieraaseen valtioon. Jos taas tuomioistuin

on oikeudenkäynnissä siirtänyt lapsen huollon yksinhuoltajana olevalta vanhemmalta toiselle vanhemmalle ja aikaisemmin huoltajana ollut vanhempi vie lapsen vieraaseen valtioon estääkseen uuden huoltopäätöksen toteuttamisen, on kysymyksessä lapsikaappaus siitäkin huolimatta, että huoltajaksi uudella päätöksellä tullut vanhempi ei tosiasiallisesti ole toiminut huoltajana.

33 §. Huoltoa koskevat oikeudet. Pykälään on otettu Haagin sopimuksen 5 artiklaa vastaava huoltoa koskevien oikeuksien luonnehdinta, jota ei ole tarkoitettu tarkkarajaiseksi määritelmäksi. Tätä säännöstä on käsitelty jo edellä 32 §:n yhteydessä.

34 §. Palauttamismääräyksen antamisesta kieltäytymisen perusteet. Pykälässä on lueteltu tyhjentävästi ne perusteet, joiden vallitessa lapsen palauttamista koskeva hakemus voidaan hylätä. Ehdotetut säännökset vastaavat Haagin sopimuksen 12 ja 13 sekä 4 artiklan määräyksiä. Ensiksikin hakemus voidaan hylätä silloin, kun hakemus Helsingin hovioikeudelle on tehty vasta vuosi sen jälkeen kun lapsen luvaton poisvieminen tai palauttamatta jättäminen tapahtui ja palauttaminen olisi vastoin lapsen etua. Lapsen etua harkittaessa on ennen muuta kiinnitettävä huomiota siihen, miten lapsi on kaappauksen jälkeen sopeutunut uuteen ympäristöönsä Suomessa ja miten hänen elinolosuhteitaan Suomessa on arvioitava. Samalla on lisäksi pyrittävä arvioimaan, millaisia vaikutuksia lapsen palauttaminen tulisi aiheuttamaan lapsen vastaisen kehityksen kannalta sekä millaisiin olosuhteisiin lapsi palauttamisen jälkeen joutuisi. Lapsen olosuhteita ja lapsen etua punnittaessa on luonnollisesti erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen ja hänen vanhempiensa sekä muiden lapselle läheisten henkilöiden välisiin ihmissuhteisiin.

Jos palauttamista koskeva hakemus on sitä vastoin tehty edellä tarkoitetun yhden vuoden määräajan kuluessa, voidaan palauttamista koskeva hakemus hylätä ainoastaan suhteellisen rajoitetuilla, lapsen asemaan liittyvillä perusteilla. Hakemuksen hylkääminen tulee ensiksi kysymykseen silloin, kun olisi vakava vaara siitä, että lapsi palauttamisen johdosta joutuisi alttiiksi ruumiillisille tai henkisille vaurioille tai jos lapsi muutoin joutuisi sietämättömiin olosuhteisiin. Tämän kieltäytymisperusteen soveltaminen ei edellytä välittömän konkreettisen vaaran olemassaoloa, vaan riittävänä voidaan pitää sitä, että objektiivisesti todetta-

vien seikkojen perusteella vaaraa voidaan pitää todennäköisenä. Tyypillisenä tämän säännöksen soveltamisalan piiriin kuuluvana tilanteena voidaan pitää sitä, että lapsi jouduttaisiin lähettämään sotatoimialueelle taikka että lapsi joutuisi elämään esimerkiksi pakolaisleirissä tai vastaavissa lapsen kannalta selvästi haitallisissa olosuhteissa.

Toiseksi lapsen palauttamisesta voidaan kieltäytyä lapsen vastustuksen johdosta. Tällöin edellytyksenä on kuitenkin se, että lapsi on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyssasteen, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota ja että kysymys on todella lapsen itsenäiseen harkintaan perustuvasta ratkaisusta. Tätä säännöstä tulkittaessa voidaan lähtökohtana pitää lapsen huollosta ja tapaamisoi-keudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain 6 §:ssä vahvistettuja periaatteita. Sanotun säännöksen mukaan 12 vuotta täyttäneellä lapsella on aina oikeus kieltää täytäntöönpano ja täytäntöönpanosta on kieltäydyttävä tätä nuoremman lapsen vastustaessa täytäntöönpanoa, ”jos lapsi on niin kehittynyt, että hänen tahtonsa voidaan kiinnittää huomiota”. Lapsen mielipiteen selvittämisestä ehdotetaan säädettäväksi 39 §:ssä.

Varsinaisena kieltäytymisperusteena ei voida pitää sitä, että lapsi ennen palauttamismääräyksen antamista täyttää 16 vuotta. Näissä tapauksissa lapsi siirtyy Haagin sopimuksen soveltamisalan ulkopuolelle, ja hakemus on aina viran puolesta hylättävä.

6 luku. Vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista ja lapsen palauttamista koskeva menettely

35 §. Keskusviranomainen. Euroopan neuvoston sopimus ja Haagin sopimus edellyttävät, että kukin sopimusvaltio nimeää keskusviranomaisen huolehtimaan sopimuksessa määritettyjen tehtävien hoitamisesta (Haagin sopimuksen 6 ja 7 artikla, Euroopan neuvoston sopimuksen 2 — 6 artikla). Keskusviranomaisena toimisi 35 §:n mukaisesti Suomessa oikeusministeriö. Keskusviranomaisen tehtävistä säädettäisiin tarkemmin asetuksella.

Pykälän 2 momenttiin on otettu säännös sosiaalihuollon viranomaisten sekä poliisiviranomaisten velvollisuudesta antaa oikeusministeriölle virka-apua muun muassa kansainvälisissä lapsikaappaustapauksissa.

36 §. Hakemus. Pykälä koskee sekä vieraassa

valtiossa annetun päätöksen vahvistamista että lapsen palauttamista. Sen 1 momentin mukaan hakemuksen päätöksen vahvistamisesta voi tehdä se henkilö, viranomainen tai laitos, jolle on annettu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva oikeus. Tämä oikeus ilmenee vahvistettavasta päätöksestä. Silloin, kun tuomiovaltio on Euroopan neuvoston sopimuksen osapuoli, hakemuksen voi hakijan puolesta tehdä myös oikeusministeriö.

Lapsen palauttamista koskevan hakemuksen voi tehdä joko se henkilö, viranomainen tai laitos, jonka oikeuksia on 32 §:n tarkoittamalla tavalla loukattu, tai tämän puolesta oikeusministeriö.

Kun oikeusministeriö tekee yllä mainituissa tapauksissa hakemuksen hakijan puolesta, oikeusministeriön ei tarvitse hankkia hakijan antamaa valtuutusta puhevallan käyttämistä varten, vaan ministeriöllä on valta käyttää hakijan puhevaltaa välittömästi lain nojalla. Oikeusministeriö voi kuitenkin valtuuttaa asiamiehen käyttämään oikeusministeriön asiamiehenä ja toimeksiannon mukaisesti hakijan puhevaltaa asiassa. Tähänkään valtuutukseen oikeusministeriön ei tarvitse hankkia hakijan lupaa tai suostumusta.

Oikeusministeriö käyttää kuitenkin aina puhevaltaa hakijan puolesta ja hakijan nimissä ja toimii siten ainoastaan hakijan asiamiehenä. Hakijalla on aina valta päättää, että hän käyttää joko itse tai valtuuttamansa asiamiehen välityksellä asiassa puhevaltaa. Näissäkään tapauksissa ei ole estettä sille, että hovioikeus kuulee asiassa myös oikeusministeriötä Euroopan neuvoston sopimuksen tai Haagin sopimuksen keskusviranomaisen ominaisuudessa.

Pykälän 2 momenttiin on otettu säännökset hakemuksessa käytettävästä kielestä, hakemuksen muodosta sekä siitä, mitä tietoja hakemuksen tulee sisältää. Nämä säännökset vastaavat Euroopan neuvoston sopimuksen 13 artiklan ja Haagin sopimuksen 8 artiklan 2 kappaleen määräyksiä. Asianmukaista on, että hakemuksen ollessa puutteellinen tai virheellinen hovioikeus kehottaa hakijaa huolehtimaan puutteellisuuksien korjaamisesta ja hakemuksen täydentämisestä.

Pykälän 3 momentti koskee hakemuksen liitteitä. Tarvittavat liiteasiakirjat on yleensä laadittu vieraalla kielellä. Hakemukseen on tällöin liitettävä asiakirjojen oikeaksi todistetut käännökset suomen tai ruotsin kielelle, jollei hovioikeus myönnä tästä poikkeusta. Poikke-

uksen myöntäminen tulee kysymykseen erityisesti silloin, kun asiakirja on norjan- tai tanskankielinen. Koska käännösten laatiminen vie usein runsaasti aikaa ja siten viivyttaa asian ratkaisemista, on suotavaa, että hovioikeus muutoinkin myöntäisi poikkeuksia silloin, kun asiakirja on laadittu kielellä, jota hovioikeudessa ymmärretään.

Kun hakemus on tehty keskusviranomaisena toimivan oikeusministeriön välityksellä, oikeusministeriön asiana on huolehtia tarvittavista käännöksistä ja sen tulee Euroopan neuvoston sopimuksen 5 artiklan 3 kohdan ja Haagin sopimuksen 26 artiklan 2 kappaleen mukaisesti myös vastata käännösten kustannuksista. Näitä kuluja ei myöskään asian lopputuloksesta riippumatta voida periä takaisin hakemuksen tekijältä.

37 §. *Päätöksen vahvistamista ja lapsen palauttamista koskevan asian käsittely.* Pykälän 1 momentin mukaan vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista ja lapsen palauttamista koskeva asia on käsiteltävä kiireellisenä. Kiireellisen käsittelyn tehostamiseksi on 1 momenttiin lisäksi otettu Haagin sopimuksen 11 artiklaa vastaava säännös siitä, että hovioikeuden on oikeusministeriön tai hakijan pyynnöstä annettava selvitys viivytyksen syistä, jos palauttamista koskevaa asiaa ei ole ratkaistu kuuden viikon kuluessa siitä, kun hakemus on tehty hovioikeudelle.

Lapsen palauttamisesta annettava määräys saattaa jäädä käytännössä merkityksettömäksi, jos lapsi viedään pysyväisluonteisesti ulkomaille asian käsittelyn ollessa kesken. Pykälän 2 momenttiin on sen vuoksi otettu säännös, jonka mukaan tuomioistuim voi lykätä asian käsittelyn toistaiseksi tai jättää hakemuksen tutkimatta. Säännös vastaa Haagin sopimuksen 12 artiklan 3 kappaletta. Päättäessään asian lykkäämisestä hovioikeus voisi määrätä, että asian käsittelyä jatketaan vasta hakijan ilmoittettua lapsen palauttamisesta Suomeen tai hakijan esittettyä muita seikkoja, joiden vuoksi ratkaisun antamista on pidettävä tarpeellisenä. Tällainen seikka voi olla esimerkiksi se, että lapsen oleskelusta Suomessa on saatu uutta selvitystä.

Koska Helsingin hovioikeus käsittelee lapsen palauttamista koskevat asiat ensimmäisenä oikeusasteena koko maassa, riippumatta lapsen olinpaikasta, on pykälän 3 momenttiin katsottu tarpeelliseksi ottaa säännökset siitä, että hovioikeus voi pitää istunnon myös tuomiopiiriinsä

tai muun hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluvan alioikeuden istuntopaikassa. Istuntojen pitäminen hovioikeuden ulkopuolella voinee kuitenkin tulla kysymykseen vain poikkeuksellisissa tapauksissa, lähinnä todistajien tai lapsen kuulemiseksi.

Oikeudenkäyntimenettelyssä vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista ja lapsen palauttamista koskevista asioista on 4 momentin mukaan muutoin noudatettava soveltuvin osin, mitä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetussa laissa säädetään. Tämän säännöksen soveltamisen kannalta on aihetta koroistaa, että lapsen palauttamista koskeva oikeudenkäyntimenettely on ennen kaikkea tarkoitettu summaarisesti, nopeaksi oikeudenkäynniksi, jonka tarkoituksena on ainoastaan ratkaista, määrätäänkö lapsi palautettavaksi omaan asuinpaikkavaltioonsa. Erityisesti tämä koskee niitä tapauksia, joissa palauttamishakemus on tehty vuoden kuluessa lapsen kaappaamisesta. Menettelyssä ei tällöin tule ratkaistavaksi sitä aineellisoikeudellista kysymystä, miten lapsen huolto olisi lapsen edun kannalta parhaiten ratkaistava. Näin on asia myös silloin, kun on kysymys vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamisesta. Lapsen huoltoa koskevaa asiaa ei tällöinkään tutkita uudelleen koko laajuudessaan. Tämän johdosta ei mainituissa oikeudenkäynneissä voida soveltaa sellaisinaan niitä lain säännöksiä, jotka koskevat lapsen olosuhteiden ja lapsen edun selvittämistä varsinaisessa lapsen huoltoa koskevassa oikeudenkäynnissä.

38 §. *Asiaan osallisen kuuleminen.* Tämän pykälän mukaan asiaan osalliselle on vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista tai lapsen palauttamista koskevista asioista varattava tilaisuus tulla asiassa kuulluksi ennen kuin hakemukseen suostutaan. Tämä merkitsee sitä, että kuulemista ei tarvitse toimittaa, jos hakemus tulee heti hylättäväksi taikka jätetään tutkimatta. Kuulemisvaatimus ei muutenkaan ole ehdoton, vaan siitä voidaan luopua, jollei asiaan osallisen olinpaikka ole tiedossa tai kuuleminen aiheuttaisi viivästystä asian käsittelyssä.

39 §. *Lapsen kuuleminen.* Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi lapsen mielipiteen selvittämisestä ennen kuin hovioikeus ratkaisee hakemuksen lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpantavaksi määräämisestä tai lapsen palauttamisesta. Säännöksen mukaan hovioikeuden on selvitet-

tävä lapsen mielipide, jos lapsi on saavuttanut sellaisen iän ja kypsytyden, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota. Säännös vastaa Euroopan neuvoston sopimuksen 15 artiklan 1 kappaleen a kohtaa sekä Haagin sopimuksen 13 artiklan 2 kappaletta.

Pykälän 2 momentin mukaisesti lapsen mielipide selvitetään noudattamalla soveltuvin osin lain 15 ja 16 §:ää. Tällöin on kuitenkin otettava huomioon, että kyseessä ei ole varsinainen lapsen olosuhteiden ja lapsen edun selvitys, vaan pelkästään lapsen mielipiteen selvittäminen. Lapsi voi ilmaista sen sanallisesti tai se voidaan havaita muutoin, esimerkiksi lapsen käyttäytymisestä.

Lapsen mielipiteellä on merkitystä päätettäessä lapsen palauttamisesta ja arvioitaessa lapsen etua tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta kieltäytymistä koskevien perusteiden yhteydessä. Lapsen palauttamista koskeva hakemus voidaan 34 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaisesti hylätä aina, jos riittävän iän ja kypsytyden saavuttanut lapsi vastustaa palauttamista. Lapsen huoltoa koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta voidaan 27 §:n 1 momentin nojalla taas kieltäytyä, jos tunnustaminen ja täytäntöönpano olisi ilmeisesti vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perhettä ja lapsia koskevia perusperiaatteita (perheoikeudellinen ordre public). Ilmeinen ristiriita lapsen edun kanssa on tämän mukaisesti kieltäytymisperuste. Kieltäytymisperusteen muodostaa saman momentin 2 kohdan mukaan myös se seikka, että päätös ei olosuhteiden muuttumisen vuoksi ilmeisesti enää vastaa lapsen etua. Lapsen edun arvioinnissa riittävän iän ja kypsytyden saavuttaneen lapsen mielipide on tärkeä näkökohta. Säännöksen sisältö vastaa myös lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 12 artiklaa.

Pykälän 3 momentin mukaan hovioikeuden on pyydettävä sosiaalilautakuntaa toimittamaan selvitys lapsen mielipiteestä kiireellisesti. Koska kysymyksessä on pelkkä lapsen mielipiteen selvitys, sosiaalilautakunnan on mahdollista toimittaa se niin nopeasti, ettei se merkittävästi hidasta tunnustamis- ja täytäntöönpanomenettelyä.

40 §. *Väliaikainen määräys.* Pykälän mukaan hovioikeus voi asiaa käsitellessään antaa väliaikaisen määräyksen siitä, kenen luona lapsen tulee asua, tapaamisoikeudesta ja tarvittaessa myös lapsen huollosta. Kuten säännöksen sanamuoto osoittaa, tällaisia määräyksiä harkit-

taessa tulisi erityisesti pitää silmällä lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanon tai lapsen palauttamisen turvaamista. Tarkoituksena on, että esimerkiksi lapsen Suomeen luvattomasti tuonut vanhempi ei oikeudenkäynnin aikana onnistu viemään lasta johonkin toiseen maahan tai Suomessa tuntemattomaan olinpaikkaan. Tämän lisäksi väliaikaisten määräysten antaminen tapaamisoikeudesta saattaa olla välttämätöntä, jotta voidaan turvata se, että hakija, jolta lapsi on luvatta viety pois, voi oikeudenkäynnin aikana pitää yhteyttä lapseensa.

Lakiehdotuksen 21 §:n mukaan alioikeudella on valta antaa vastaavia väliaikaisia määräyksiä silloin, kun lapsi oleskelee Suomessa, mutta Suomen tuomioistuimella ei ole toimivaltaa tutkia lapsen huoltoa koskevaa asiaa. Tätä säännöstä on edellytetty voitavan soveltaa muun muassa silloin, kun kysymys on Suomeen luvattomasti tuodusta lapsesta, mutta lapsen palauttamista koskevaa asiaa ei vielä ole pantu Helsingin hovioikeudessa vireille. Jos sitä vastoin asia on jo tullut vireille Helsingin hovioikeudessa, mahdollisten väliaikaisten määräysten antaminen on siirtynyt yksinomaan hovioikeuden asiaksi.

41 §. Maksuton oikeusapu ja lapsen palauttamisesta aiheutuvat kustannukset. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa ja lapsen palauttamista koskevissa asioissa on hakijalle ehdotetun 1 momentin mukaan pyynnöstä myönnettävä maksuton oikeudenkäynti korvausvelvollisuudesta valtiolle siitä riippumatta, millainen hakijan taloudellinen asema on ja myös riippumatta asian laadusta. Ulkomaisen päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevassa asiassa maksuton oikeudenkäynti myönnettäisiin tämän pykälän nojalla kuitenkin ainoastaan silloin, kun päätös oli annettu valtiossa, joka on Euroopan neuvoston sopimuksen osapuoli.

Kun hakemus on tehty oikeusministeriön välityksellä, oikeusministeriön velvollisuutena on aina huolehtia siitä, että hakemusta tehtäessä pyydetään myös maksutonta oikeudenkäyntiä. Jos taas hakija on itse suoraan pannut asian vireille käyttämättä hyväksi keskusviranomaisena toimivan oikeusministeriön palveluksia, on maksuttoman oikeudenkäynnin pyytäminen hakijan asiana. Ehdotetun 1 momentin säännökset vastaavat Euroopan neuvoston so-

pimuksen 5 artiklan 3 kappaleen sekä Haagin sopimuksen 26 artiklan 2 kappaleen määräyksiä.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa ja lapsen palauttamista koskevassa asiassa on noudatettava oikeudenkäymiskaaren yleisiä oikeudenkäyntimenettelyä koskevia säännöksiä, jollei toisin ole säädetty. Tämän mukaisesti oikeudenkäyntimenettelyssä on sovellettava myös oikeudenkäymiskaaren 21 luvun oikeudenkäyntikuluja koskevia säännöksiä. Hovioikeus voi siten hyväksyessään hakemuksen näiden säännösten nojalla velvoittaa hakijan vastapuolen korvaamaan hakijan oikeudenkäyntikulut siltä osalta kuin niitä ei suoriteta maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla. Oikeudenkäyntikuluihin ei kuitenkaan voida lukea niitä kustannuksia, jotka aiheutuvat lapsen palauttamisesta, joista ennen muuta matkakulut voivat kohota varsin huomattaviksi. Tämän vuoksi pykälän 2 momenttiin on otettu Haagin sopimuksen 26 artiklan 4 kappaleelta vastaava säännös, jonka mukaan hakijan vaatimuksesta vastapuoli voidaan velvoittaa suorittamaan hakijalle korvausta myös niistä kuluista, jotka aiheutuvat lapsen palauttamisesta. Säännös koskisi myös tapauksia, joissa vahvistetaan, että lapsen huollosta annettu päätös on täytäntöönpanokelpoinen.

Pykälän 3 momentti koskee oikeusministeriölle aiheutuneiden kustannusten korvaamista. Tällaisia ovat muun muassa hovioikeudelle jätettyjen asiakirjojen kääntämisestä aiheutuneet kulut. Euroopan neuvoston sopimuksen 5 artiklan 3 kappaleen ja Haagin sopimuksen 26 artiklan 2 kappaleen mukaan oikeusministeriö ei saa vaatia niistä korvausta hakijalta. Sitä vastoin ei ole estettä sille, että hakijan vastapuoli voitaisiin velvoitetaan korvaamaan oikeusministeriölle nämä kulut silloin, kun vastapuoli häviää asian. Tällöinkin sovellettaisiin oikeudenkäymiskaaren 21 luvusta ilmeneviä perusteita. Korvaus voitaisiin kuitenkin jättää tuomitsematta tai sen määrää alentaa, jos korvausvelvollisuus muodostuisi asianomaisen taloudellisiin olosuhteisiin nähden kohtuuttomaksi.

Kun hakijalle on myönnetty maksuton oikeudenkäynti, kulujen korvaamiseen joudutaan soveltamaan myös maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain (87/73) säännöksiä. Sen 21 §:n mukaan maksuttoman oikeudenkäynnin saaneen vastapuoli joutuu asian hävitessään

korvaamaan valtiolle sen varoista mainitun lain nojalla maksettaviksi määrätty kustannukset, jollei se ole hänen taloudellisiin oloihinsa nähden kohtuutonta. Ehdotettua 3 momenttia sovellettaisiin ainoastaan niihin kustannuksiin, jotka eivät tule korvattaviksi valtiolle maksuttomasta oikeudenkäynnistä annetun lain nojalla.

42 §. *Muutoksenhaku vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanoa tai lapsen palauttamista koskevassa asiassa.* Pyrittäessä estämään kansainvälisiä lapsikaappauksia toimenpiteiden nopeus on keskeisen tärkeää. Tämä seikka on otettu huomioon Euroopan neuvoston sopimuksen 14 artiklassa ja Haagin sopimuksen 11 artiklassa. Niiden mukaan sopimusvaltiot ovat velvolliset noudattamaan nopeaa menettelyä lapsen huoltoa koskevien päätösten tunnustamisessa ja täytäntöönpanossa sekä lapsen palauttamisessa.

Menettelyn joutuisuuden turvaamiseksi on aiheellista estää se, että mahdollisuutta valittaa päätöksestä käytettäisiin pelkästään sen täytäntöönpanon viivyttämiseksi. Tämä on otettu huomioon ehdotuksen 43 §:ssä, jonka mukaan hovioikeuden antama ratkaisu voidaan yleensä panna täytäntöön, vaikka se ei ole lainvoimainen.

Täytäntöönpanon tapahtuminen lainvoimaa vailla olevan päätöksen nojalla voi toisaalta synnyttää vaikeasti arvioitavia tilanteita tapauksissa, joissa korkein oikeus muuttaa hovioikeuden päätöstä esimerkiksi sen johdosta, että se katsoo näytetyksi sellaisen perusteen, jonka nojalla päätöksen täytäntöönpanosta tai lapsen palauttamisesta voidaan kieltäytyä. Jos päätös on jo pantu täytäntöön, valituksen hyväksyminen saattaa tosiasiallisesti jäädä vaille merkitystä, sillä mainitut sopimukset eivät sisällä velvoitetta, jonka nojalla lapsi tulisi näissä tapauksissa palauttaa Suomeen. Myös lapsen kannalta saattaa olla vahingollista siirtää häntä edestakaisin vanhempiensa välillä. Lapsen etua silmällä pitäessään korkein oikeus voi siten joutua hylkäämään valituksen, joka olisi voitu hyväksyä ennen hovioikeuden ratkaisun täytäntöönpanoa.

Jotta valituksella voisi olla todellista merkitystä, valitus on saatava vireille hyvin nopeasti sen jälkeen, kun hovioikeus on antanut ratkaisunsa. Valituksen nopea vireilletulo edistää myös sitä, että korkein oikeus voi erityisesti tulkinvaraisissa tapauksissa arvioida ennen hovioikeuden päätöksen täytäntöönpanoa, on-

ko täytäntöönpano toistaiseksi kiellettävä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 23 §:n nojalla. Pykälässä ehdotetaan sen vuoksi, että ratkaisuun, jolla lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annettu ulkomainen päätös on vahvistettu täytäntöönpantavaksi tai jolla lapsi on määrätty palautettavaksi, sovelletaan tavanomaista lyhyempää valitusaikaa. Määräaika valituksen tekemiseen olisi 14 päivää siitä päivästä, jona hovioikeuden ratkaisu annettiin.

Silloin, kun hovioikeus on hylännyt päätöksen täytäntöönpantavaksi määräämistä tai lapsen palauttamista koskevan hakemuksen tai kun asiassa on kysymys pelkästään ulkomaisen päätöksen tunnustamisesta, sovellettaisiin normaalia oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 13 ja 5 §:n mukaista valitusaikaa. Valitusajan lyhentämistä ei näissä tapauksissa voida perustella edellä mainituilla syillä. Lisäksi on huomattava, että se osapuoli, jolle tällainen päätös on vastainen, asuu yleensä ulkomailla, ja tarvitsee tästä johtuvien käytännön syiden tähden pitemmän valitusajan.

7 luku. Erinäiset säännökset

43 §. *Lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus.* Pykälän 1 momentti vastaa voimassa olevan lain 19 §:n säännöstä.

Pykälän 2 momentin mukaan lapsen palauttamisesta annettu hovioikeuden päätös voidaan heti panna täytäntöön, vaikka se ei ole saanut lainvoimaa. Hovioikeudella ei siten ole valtaa päättää, että palauttamista koskeva päätös voitaisiin panna täytäntöön vasta sen saatua lainvoiman. Jos asiassa on haettu muutosta korkeimmalta oikeudelta, voi korkein oikeus sitä vastoin ennen muutoksenhakuasian ratkaisemista määrätä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 23 §:n nojalla, ettei hovioikeuden päätöstä ole toistaiseksi pantava täytäntöön tai ettei täytäntöönpanoa ole jatkettava.

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistaminen täytäntöönpanokelpoiseksi Suomessa ei edellytä sitä, että päätös on saanut lainvoiman. Ainoana edellytyksenä tältä osin on, että päätöksen tulee olla täytäntöönpanokelpoinen päätöksen antaneessa valtiossa. Ehdotetun 3 momentin mukaan tällainen vieraassa valtiossa annettu päätös olisi yleensä täytäntöönpanokelpoinen välittömästi sen jälkeen, kun hovioikeus on päätöksen vahvistanut, vaikka vahvistamispäätös ei olisikaan saa-

nut lainvoimaa. Hovioikeus voisi kuitenkin vahvistaessaan vieraassa valtiossa annetun päätöksen siirtää täytäntöönpanokelpoisuutta myöhemmäksi. Tällöin hovioikeus voisi päättää, että päätös on pantavissa täytäntöön vastan jälkeen, kun vieraassa valtiossa annettu päätös on saanut lainvoiman, tai vasta sen jälkeen, kun vieraan valtion päätöksen vahvistava hovioikeuden päätös on tullut lainvoimaiseksi.

44 §. Päätöksen lähettäminen ulosotonhaltijalle. Kun hovioikeus on antanut määräyksen vieraassa valtiossa annetun lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta tai lapsen palauttamisesta, tapahtuu määräyksen täytäntöönpano virkateitse siten, että hovioikeus lähettää määräyksen asianomaiselle toimivaltaiselle ulosotonhaltijalle ja kehottaa tätä kiireellisesti huolehtimaan täytäntöönpanosta. Jos hovioikeus on määrännyt, että päätös voidaan panna täytäntöön vastan jälkeen, kun vieraassa valtiossa annettu päätös tai hovioikeuden antama päätös on saanut lainvoiman, tulee määräys lähettää ulosotonhaltijalle vasta tämän ajankohdan jälkeen. Jos taas korkein oikeus on muutoksenhaun johdosta hyväksynyt hakemuksen, sen tulee vastaavasti lähettää päätöksensä ulosotonhaltijalle.

45 §. Vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpano. Vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanoa koskevien yleisten periaatteiden mukaisesti menettely tapahtuu noudattaen täytäntöönpanovaltion lakia. Tätä vastaavasti on pykälän 1 momenttiin on otettu säännös siitä, että vieraassa valtiossa annettu päätös pannaan Suomessa täytäntöön lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetun lain mukaisessa järjestyksessä.

Pykälän 2 momentti koskee tilannetta, jossa on kysymys 26 §:ssä tarkoitettujen lapsen poisvievien tai palauttamatta jättämisen luvottomaksi toteavan ulkomaisen päätöksen eli niin sanotun chasing orderin täytäntöönpanosta. Myös tässä suhteessa chasing order rinnastetaan lapsen huoltoa koskevaan päätökseen.

46 §. Lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpano. Esityksessä ehdotetaan, että palauttamismääräyksen täytäntöönpano tapahtuu tehostetusti. Ulosotonhaltijan tulee tavallisesti määrätä ulosottomies heti noutamaan lapsi. Jos kuitenkin on aihetta otaksua, että lapsen olinpaikka täytäntöönpanon estä-

miseksi salataan, voidaan käyttää myös uhkakko lasta luvottomasti luonaan pitävän tai vuttamiseksi lapsen luovuttamiseen. Palauttamismääräystä täytäntöönpanossa ei siten määrätä toimitettavaksi sovitteleva. Palauttamismääräyksen täytäntöönpanossa voidaan kuitenkin tarpeen vaatiessa ryhtyä myös mainitun lain 10 §:ssä tarkoitettuihin turvaamistointenpiteisiin.

Pykälän 2 momentti koskee niitä perusteita, joiden nojalla ulosotonhaltija voi evätä lapsen palauttamista koskevan määräyksen täytäntöönpanon. Säännös merkitsee edellä mainitun täytäntöönpanolain 6 ja 7 §:n soveltamisalan rajoitusta. Rajoitus koskee niitä tapauksia, joissa hakemus on tehty ennen kuin vuosi oli kulunut lapsen luvottomasta poisviemisestä. Täytäntöönpano voidaan näissä tapauksissa evätä ainoastaan sillä perusteella, että palauttaminen on vastoin lapsen tahtoa. Lapsen edellytetään silloin saavuttaneen sellaisen iän ja kypsyyden, että hänen tahtonsa on syytä kiinnittää huomiota. Tämä täytäntöönpanon este vastaa Haagin sopimuksen 13 artiklan 2 kappaleen määräyksiä.

Silloin, kun lapsen palauttamista koskeva hakemus on tehty vuoden tai pitemmän ajan kuluttua lapsikaappauksesta, sovelletaan palauttamismääräyksen täytäntöönpanossa edellä mainitun täytäntöönpanolain 6 ja 7 §:ää normaalisti. Täytäntöönpanohakemus voidaan silloin siis evätä lapsen vastustamisen vuoksi (6 §) ja siksi, että olosuhteet päätöksen antamisen jälkeen ovat muuttuneet niin olennaisesti, että on lapsen edun mukaista saattaa huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva asia tuomioistuimen ratkaistavaksi (7 §).

Lapsen palauttamista koskevan määräyksen antamista tai määräyksen täytäntöönpanoa ei Haagin sopimuksen mukaan estä se, että lapsen palauttamisesta vastaavan, lapsen olinpaikkavaltion tuomioistuin tai muu viranomainen olisi lapsikaappauksen jälkeen ennättänyt antaa lapsen huollosta päätöksen, jossa lapsen huolto olisi uskottu joko lapsikaappaukseen syyllistyneelle vanhemmalle tai muulle henkilölle (17 artikla). Palauttamismääräyksen täytäntöönpanoa ei estä sekään, että sosiaalilautakunta olisi ottanut lapsen huostaansa ja että sosiaalilautakunta katsoisi lapsen edun olevan vaarassa, jos lapsi palautetaan. Lakia valmisteltaessa on katsottu tarkoituksenmukaiseksi, että tämä seikka todettaisiin nimenomaisesti 46 §:n 3 momentissa. Säännös ei kuitenkaan ole

tyhjentävä. Lapsen palauttamista ei myöskään estä se, että lapsikaappauksen jälkeen lapsi olisi tuotu Suomeen ja lapseksiottaminen olisi vahvistettu täällä Suomen tuomioistuimen antamalla päätöksellä. Täytäntöönpano kuitenkin raukeaa 3 momentin mukaan silloin, kun lapsi täyttää 16 vuotta ennen täytäntöönpanon loppuun saattamista. Tämä säännös vastaa Haagin sopimuksen 4 artiklan sisältöä.

47 §. *Poisviemisen tai palauttamatta jättämisen luvattomuuden vahvistaminen.* Säännös tulee sovellettavaksi tilanteissa, joissa lapsi on kaapattu Suomesta vieraaseen valtioon. Jos hänet halutaan saada palautetuksi Euroopan neuvoston sopimuksen perusteella, tulee hakemuksen perustua lapsen huollosta annettuun päätökseen taikka lapsen poisviemisen jälkeen annettuun päätökseen, jossa poisvieminen on todettu luvattomaksi. Haagin sopimus ei edellytä tällaista päätöstä. Tästä huolimatta saattaa eräissä tapauksissa myös Haagin sopimusta sovellettaessa asian käsittelyä nopeuttaa ja selvittää se, että Suomesta on saatavissa tuomioistuimen antama päätös, jossa lapsikaappauksen on vahvistettu tapahtuneen eli niin sanottu chasing order.

Tähän pykälään on otettu edellä tarkoitetun päätöksen antamista koskeva säännös, joka asiallisesti vastaa jo voimassa olevassa laissa (18 §) olevaa säännöstä. Tällainen päätös voidaan siten antaa myös tapauksessa, jossa lapsi on kaapattu sellaiseen vieraaseen valtioon, joka ei ole kummankaan edellä mainitun sopimuksen osapuoli.

48 §. *Luvattomasti poisviedyn tai palauttamatta jätetyn lapsen huoltoa koskevan asian käsittely.* Haagin sopimukseen ei sisälly sellaista ehdotonta toimivaltasääntöä, joka estäisi lapsen olinpaikkavaltiota tutkimasta lapsen huoltoa koskevaa asiaa lapsikaappauksen tapahtuttua. Tällaisen varsinaisen toimivaltasäännöksen sijasta on sopimuksen 16 artiklaan kuitenkin otettu määräys siitä, että lapsen olinpaikkavaltion tuomioistuimet tai muut viranomaiset eivät saa antaa asiaratkaisua lapsen huollosta sen jälkeen kun nämä viranomaiset ovat saaneet tiedon lapsikaappauksesta, ennen kuin Haagin sopimusta sovellettaessa on joko päätetty, että lasta ei palauteta tai lapsen palauttamista koskevaa hakemusta ei ole tehty kohtuullisessa ajassa siitä, kun lapsikaappaus saatettiin tuomioistuimen tai viranomaisen tietoon.

Sanottua Haagin sopimusmääräystä vastaa-

va säännös on otettu tähän pykälään. Säännös on jossakin määrin Haagin sopimusmääräystä yksityiskohtaisempi. Sen mukaan tuomioistuimen on joko jätettävä asia tutkimatta tai lykättävä asian käsittely sen selvittämiseksi, tullaanko lapsi määräämään palautettavaksi, jos tuomioistuimella on aihetta olettaa, että lapsi on luvatta tuotu Suomeen tai jätetty täältä palauttamatta. Pykälä voi käytännössä tulla sovellettavaksi vain, jos lapsella välittömästi ennen kaappausta on ollut asuinpaikka valtiossa, joka on Haagin sopimuksen osapuoli tai valtiossa, johon lapsen palauttamista koskevat säännökset on ulotettu sovellettaviksi 49 §:n 2 momentin nojalla mahdollisesti annettavalla asetuksella.

Tässä yhteydessä on aihetta todeta, että esitykseen ei sisälly säännöstä, joka estäisi lapsen lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian tutkimisen Suomessa sen jälkeen, kun asia on pantu vireille tai siitä on annettu päätös toisessa sopimusvaltiossa. Euroopan neuvoston sopimus ei tätä edellytä. Sitä vastoin vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista koskevan hakemuksen jättäminen Helsingin hovioikeuteen saa aikaan samanlaisen vireilläolovaikutuksen (*lis pendens*) kuin kotimainen oikeudenkäynti yleensäkin. Tämä saattaa estää lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian tutkimisen toisessa tuomioistuimessa.

49 §. *Asetuksenantovaltuus.* Tarkemmat säännökset lain täytäntöönpanosta annettaisiin asetuksella. Muun muassa säännökset siitä, mitä kieliä voidaan käyttää keskusviranomaiselle osoitettavassa hakemuksessa ja siihen liittyissä asiakirjoissa, on syytä sisällyttää asetukseen.

Pykälän 2 momentin mukaan asetuksella voidaan säätää, että lapsen palauttamista koskevia säännöksiä on joko kokonaisuudessaan tai osittain sovellettava myös silloin, kun kysymyksessä on lapsi, jolla ei ole asuinpaikkaa sellaisessa vieraassa valtiossa, joka on Haagin sopimuksen osapuoli. Näin voitaisiin esimerkiksi vastavuoroisuuden edellytyksellä joustavasti toteuttaa lapsen palauttamista koskeva järjestely sellaisen valtion kanssa, joka ei ole Haagin sopimuksen osapuoli.

Pykälän 3 momentin mukaan asetuksella voidaan myös säätää maksuttoman oikeudenkäynnin myöntämisestä 41 §:n 1 momentin osoittamien perusteiden mukaisesti kansainvälisluonteisissa, tapaamisoikeutta koskevassa

asiassa. Asetuksessa voitaisiin muun muassa Euroopan neuvoston sopimuksesta ja Haagin sopimuksesta saatavien kokemusten pohjalta säätää asiasta tarkoituksenmukaisella tavalla.

Voimaantulo- ja soveltamissäännös. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan samanaikaisesti kun Euroopan neuvoston sopimus ja Haagin sopimus tulevat Suomeen nähden voimaan. Sen vuoksi lain voimaantuloajankohdasta tulee säätää asetuksella.

Pykälän 2 momentin mukaan lakia on sovellettava myös ennen tämän lain voimaantuloa välittömästi lain nojalla syntyneeseen tai vieraan valtion ennen lain voimaantuloa antamaan päätökseen perustuvaan huoltosuhteeseen.

Pykälän 3 momentin mukaan lapsen palauttamista koskevia säännöksiä on sovellettava myös silloin, kun lapsi on tuotu luvottomasti Suomeen ennen lain voimaantuloa. Haagin sopimus ei tähän velvoita, mutta on tarkoituksenmukaista, että tuomioistuimien voi näissäkin tapauksissa tutkia palauttamisen edellytysten käsilläolon. Ehdotuksen 34 §:n 1 momentin 1 kohdasta seuraa, että taannehtiva soveltaminen voi käytännössä tulla kysymykseen lähinnä tapauksissa, joissa lapsen luvaton poisvieminen on tapahtunut vuoden sisällä ennen lain voimaantuloa. Vuoden määräaika, jota tarkoitetaan mainitussa lainkohdassa, lasketaan tässäkin tilanteessa siitä ajankohdasta, jolloin lapsi on viety luvottomasti pois huoltajaltaan tai jätetty hänelle palauttamatta, eikä lain voimaantulosta.

1.2. Laki ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta

8 §. Voimassa olevan lain 8 §:n mukaan viranomainen tai muu julkisoikeudellinen toimielin voi pyytää päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa silloin, kun viranomaisella on perintävaltuus oman valtionsa lain mukaan ja viranomainen on elatusapupäätöksen johdosta suorittanut elatusapua elatusapuun oikeutetulle. Säännös vastaa Haagissa 2 päivänä lokakuuta 1973 elatusapua koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta tehdyn yleissopimuksen 19 artiklan määräyksiä. Suomi on ratifioinut sanotun yleissopimuksen ja se on tullut voimaan 1 päivänä heinäkuuta 1983 (SopS 35/83).

Pykälää ehdotetaan muutettavaksi siten, että viranomaisen perintävaltuus tunnustettaisiin nykyistä laajempaan. Ehdotetun muutoksen mukaan viranomaisen perintävaltuuden tunnustamisen välttämättömänä edellytyksenä ei enää olisi, että viranomainen olisi elatustuen muodossa tai tätä vastaavan järjestelmän mukaisesti ennalta suorittanut elatusapua elatusapuun oikeutetulle. Perintävaltuus tunnustettaisiin myös silloin, kun viranomaisella olisi velvollisuus suorittaa perityt elatusavut perinnän jälkeen elatukseen oikeutetulle.

Muutosehdotus merkitsisi sitä, että viranomaisen perintävaltuus tunnustettaisiin laajempaan kuin mihin edellä mainittu Haagin sopimus velvoittaa. Muutoksen voimaan saattaminen ei kuitenkaan olisi ristiriidassa mainitun Haagin sopimuksen kanssa, koska sopimus ei estä sitä, että sopimusvaltiot tunnustavat viranomaisen perintävaltuuden laajemmalti kuin mitä sopimus vaatii.

2. Tarkemmat säännökset ja määräykset

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamista koskevan lakiehdotuksen 49 §:n mukaan tarkempia säännöksiä lain täytäntöönpanosta annettaisiin asetuksella. Lisäksi asetuksella voitaisiin ulottaa lakiehdotuksen 5 luvun säännökset koskemaan myös tapauksia, joissa kysymys on lapsesta, jolla on asuinpaikka muussa vieraassa valtiossa kuin valtiossa, joka on Haagin sopimuksen osapuoli. Näin voitaisiin esimerkiksi vastavuoroisuuden edellytyksellä joustavasti toteuttaa lapsen palauttamiseen tähtäävä järjestely sellaisen valtion kanssa, joka ei ole Haagin sopimuksen osapuoli. Asetuksella voitaisiin myös säätää maksuttoman oikeudenkäynnin myöntämisestä tavanomaisesta poikkeavin perustein kansainvälisluonteisissa lapsen tapaamisoikeutta koskeissa asioissa.

3. Voimaantulo

Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamista koskeva laki on tarkoitettu saattaa voimaan samana ajankohtana, jolloin Euroopan neuvoston sopimus ja Haagin sopimus Suomen ratifioitua ne tulevat Suomeen nähden voimaan. Sen vuoksi lakiehdotus

tuksen voimaantulosäännöksen 1 momentissa ehdotetaan lain voimaantulosta säädettäväksi asetuksella.

Ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:n muuttamista koskeva lakiehdotus ei ennen voimaantuloa edellytä hallinnollisia tai muita valmistelevia toimenpi-

teitä. Tämän johdosta laki ehdotetaan tulevaksi voimaan välittömästi sen jälkeen kun se on hyväksytty ja vahvistettu.

Edellä esitetyn perusteella annetaan Eduskunnan hyväksyttäväksi seuraavat lakiehdotukset:

1.

Laki

lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8 päivänä huhtikuuta 1983 annetun lain (361/83) 8 §:n 1 momentti, 13 §, 16 §:n 1 momentti, 4 luvun otsikko ja 18—20 § sekä

lisätään 16 §:ään uusi 3 momentti, lakiin uusi 21—29 § ja 5—7 luku, jolloin nykyinen 21 § siirtyy uuteen 7 lukuun 50 §:ksi, seuraavasti:

8 §

Sopimuksen vahvistaminen

Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti ja se on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsella on asuinpaikka. Sosiaalilautakunnan on, harkitessaan voidaanko sopimus vahvistaa, otettava huomioon lapsen etu ja lapsen omat toivomukset siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Sopimus on jätettävä vahvistamatta, jos kumpikaan lapsen vanhemmista ei ole lapsen huoltaja.

13 §

Oikeuspaikka

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on pantava vireille sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsella on asuinpaikka.

Jos lapsella ei ole asuinpaikkaa Suomessa, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on pantava vireille sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsella on viimeksi ollut Suomessa asuinpaikka tai, jos lapsella ei ole ollut Suomessa asuinpaikkaa, sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsen vanhemmilla tai jommallakummalla vanhemmista tai huoltajaksi esitetyllä henkilöllä on asuin-

paikka. Jos mikään tuomioistuin ei edellä sanotun mukaan ole toimivaltainen, asia on pantava vireille Helsingin raastuvanoikeudessa.

16 §

Selvityksen hankkiminen sosiaalilautakunnalta

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on tuomioistuimen hankittava selvitys sen kunnan sosiaalilautakunnalta, missä lapsella, lapsen vanhemmilla, huoltajalla ja huoltajaksi esitetyllä on asuinpaikka. Jos tällaisella henkilöllä ei ole asuinpaikkaa Suomessa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa henkilö oleskelee. Selvitystä ei kuitenkaan ole hankittava, jos on ilmeistä, että se ei ole tarpeen asian ratkaisemisen kannalta.

Selvitykseen voidaan ottaa myös sellaista tietoa, joka sosiaalihuoltolain (710/82) 57 §:n 1 momentin mukaan on pidettävä salassa, jos tämä on lapsen edun kannalta välttämätöntä.

4 luku

Kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset

18 §

Lapsen huolto välittömästi lain nojalla

Jos lapsella syntymän, avioliiton solmimisen

tai muun huollon määräytymisen kannalta ratkaisevan tapahtuman aikaan oli asuinpaikka Suomessa, lapsen huolto määräytyy välittömästi lain nojalla Suomen lain mukaan.

Jos lapsella 1 momentissa tarkoitettuna ajan-kohtana ei ollut asuinpaikkaa Suomessa, lapsen huolto määräytyy välittömästi lain nojalla sen valtion lain mukaisesti, jota toimivaltaisen viranomaisen on sovellettava siinä valtiossa, jossa lapsella sanottuna ajankohtana oli asuinpaikka.

Vieraan valtion lain säännökset voidaan 2 momenttia sovellettaessa jättää huomioon ottamatta, jos:

1) vieraan valtion lain soveltaminen johtaisi tulokseen, joka olisi ilmeisesti vastoin Suomen oikeusjärjestyksen peruseränteitä; tai

2) vieraan valtion lain soveltaminen johtaisi tulokseen, joka olisi ilmeisessä ristiriidassa lapsen edun kanssa.

Jos vieraan valtion lain sisältöä ei voida ilman kohtuutonta viivytystä selvittää, on huollon määräytymiseen sovellettava Suomen lakia.

19 §

Toimivalta lapsen asuinpaikan perusteella

Suomen tuomioistuin voi tutkia lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian, jos lapsella asian tullessa vireille on Suomessa asuinpaikka.

Sosiaalilautakunta voi vahvistaa sopimuksen lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta, jos lapsella on Suomessa asuinpaikka.

Lapsella, joka on asunut Suomessa keskeytyksettä vähintään vuoden ajan välittömästi ennen asian vireille tuloa, on katsottava olevan täällä asuinpaikka, jollei asiassa muuta ilmene.

20 §

Toimivalta muissa tapauksissa

Suomen tuomioistuin voi tutkia lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan asian, vaikka lapsella ei asian tullessa vireille ole asuinpaikkaa Suomessa, jos lapsi oleskelee Suomessa tai asian tutkimista muusta syystä voidaan pitää aiheellisenä ja:

1) lapsella on asian vireillepanoa edeltäneen vuoden aikana ollut asuinpaikka Suomessa; tai

2) lapsella on kaikki asiaan vaikuttavat seikat huomioon ottaen muu läheinen yhteys Suomeen.

Tämän lain estämättä on Suomen tuomiois-

tuimen toimivallasta lapsen huoltoa koskevassa asiassa voimassa, mitä Suomen, Islannin, Norjan, Ruotsin ja Tanskan kesken tehdyn, avio-
liittoa, lapseksiottamista ja holhousta koskevia kansainvälis-yksityisoikeudellisia määräyksiä sisältävän sopimuksen (SopS 20/31) 8 artiklan 2 kappaleessa määrätään.

21 §

Toimivalta antaa väliaikaisia määräyksiä

Suomen tuomioistuin voi antaa väliaikaisen määräyksen siitä, kenen luona lapsen tulee asua, tapaamisoikeudesta tai lapsen huollosta, jos tätä on lapsen edun turvaamiseksi pidettävä aiheellisenä, vaikka Suomen tuomioistuimella ei olekaan toimivaltaa tutkia asiaa.

Väliaikaisesta määräyksestä on soveltuvin osin voimassa mitä 17 §:ssä säädetään.

22 §

Sovellettava laki

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa ratkaistaessa ja sopimusta vahvistettaessa sovelletaan Suomen lakia.

23 §

Päätösten tunnustaminen ja täytäntöönpano

Vieraassa valtiossa lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta annettu päätös tunnustetaan ja pannaan pyynnöstä Suomessa täytäntöön siten kuin jäljempänä säädetään.

Vieraassa valtiossa annetulla päätöksellä tarkoitetaan tuomioistuimen tai muun viranomaisen antamaa päätöstä tai väliaikaista määräystä sekä sopimuksen vahvistamista, jos sanottu toimenpide tunnustetaan päätöksen veroiseksi siinä valtiossa, jossa toimenpide on suoritettu.

Ilman viranomaisen myötävaikutusta tehty sopimus tai annettu määräys lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta voidaan tunnustaa ja panna täytäntöön Suomessa kuten vieraassa valtiossa annettu päätös, jos sanottu toimenpide oli oikeudellisesti pätevä ja pantavissa täytäntöön siinä valtiossa, jossa lapsella oli asuinpaikka.

24 §

Pohjoismaisten päätösten tunnustaminen ja täytäntöönpano

Päätös, joka on annettu Islannissa, Norjassa,

Ruotsissa tai Tanskassa, tunnustetaan ja pannaan Suomessa täytäntöön ilman eri vahvistusta.

Päätöstä, joka on annettu 1 momentissa tarkoitettussa valtiossa, ei voida tämän luvun nojalla jättää tunnustamatta eikä sen täytäntöönpanosta kieltäytyä, jos päätös on tunnus-tettava tai pantava täytäntöön sen mukaan kuin siitä erikseen säädetään.

25 §

Muussa vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustaminen ja täytäntöönpano

Päätös, joka on annettu muussa kuin 24 §:ssä mainitussa vieraassa valtiossa, tunnustetaan Suomessa ilman eri vahvistusta. Helsingin hovioikeus voi kuitenkin hakemuksesta vahvistaa, että päätös tunnustetaan Suomessa.

Päätös, joka 1 momentin mukaan tunnustetaan Suomessa ja voidaan panna täytäntöön siinä valtiossa, jossa päätös on annettu (*tuomiovaltiossa*), voidaan panna täytäntöön Suomessa, jos Helsingin hovioikeus hakemuksesta on vahvistanut, että päätös on pantavissa täällä täytäntöön.

Kun hovioikeus vahvistaa, että vieraassa valtiossa tapaamisoikeudesta annettu päätös voidaan panna täytäntöön Suomessa, hovioikeus voi samalla muuttaa tai täsmentää päätöksessä mainittuja tapaamisen tai luonapidon ehtoja siten kuin se katsoo lapsen edun kannalta sopivaksi.

26 §

Lapsen poisviemisen luvattomuuden vahvistavan päätöksen täytäntöönpano

Helsingin hovioikeus voi hakemuksesta vahvistaa, että päätös, jossa lapsen poisvieminen tai palauttamatta jättäminen on todettu luvattomaksi, on pantavissa täällä täytäntöön, jos:

1) päätös on annettu valtiossa, joka on Euroopan neuvoston jäsenvaltioiden Luxemburgissa 20 päivänä toukokuuta 1980 lasten huoltoa koskevien päätösten tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta sekä lasten huollon palauttamisesta tekemän yleissopimuksen (*Euroopan neuvoston sopimus*) osapuoli; ja

2) silloin, kun lapsi vietiin kansainvälisen rajan ylitse, ei ollut Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa annettua päätöstä, joka voisi olla täytäntöönpanon perusteena.

27 §

Tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta kieltäytymisen perusteet

Vieraassa valtiossa annettu päätös voidaan jättää tunnustamatta ja sen täytäntöönpanosta voidaan kieltäytyä, jos:

1) päätöksen tunnustaminen tai täytäntöönpano johtaisi tulokseen, joka olisi ilmeisesti vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perhettä ja lapsia koskevia peruseriaatteita;

2) on ilmeistä, että päätöksen tunnustaminen tai täytäntöönpano ei olosuhteiden muuttumisen johdosta enää vastaisi lapsen etua;

3) silloin, kun päätökseen johtanut menettely pantiin vireille tuomiovaltiossa, lapsi oli Suomen kansalainen tai hänen asuinpaikkansa oli Suomessa eikä hänellä ollut tällaista yhteyttä tuomiovaltioon, tai lapsi oli sekä tuomiovaltion että Suomen kansalainen ja hänen asuinpaikkansa oli Suomessa; tai

4) päätös on ristiriidassa sellaisen Suomessa annetun päätöksen tai Suomessa täytäntöönpanokelpoisen kolmannessa valtiossa annetun päätöksen kanssa, johon johtanut menettely on alkanut ennen kuin tunnustamista tai täytäntöönpanoa on haettu, ja hakemuksen epäminen on lapsen edun mukaista.

Jos päätös on annettu sellaisessa vieraassa valtiossa, joka ei ole Euroopan neuvoston sopimuksen osapuoli, päätös voidaan jättää tunnustamatta ja sen täytäntöönpanosta kieltäytyä myös, jos päätöksen antaneella viranomaisella ei 19 ja 20 §:ssä säädettyjen perusteiden mukaan olisi ollut toimivaltaa tutkia asiaa ja lapsella on asuinpaikka Suomessa tai jos päätöstä ei tämän johdosta tunnusteta eikä panna täytäntöön siinä vieraassa valtiossa, jossa lapsella on asuinpaikka.

28 §

Vastapuolen poissaolon vaikutus tunnustamiseen ja täytäntöönpanoon

Jos vastapuoli ei ole ollut saapuvilla asiaa käsiteltäessä, päätös voidaan tunnustaa tai panna täytäntöön Suomessa vain, jos:

1) haaste tai kutsu, joka sisältää ilmoituksen asian olennaisesta sisällöstä, on annettu vastapuolelle tiedoksi asianmukaisesti ja riittävän ajoissa, jotta hän olisi ehtinyt vastaamaan asiassa; ja

2) päätöksen antaneen viranomaisen toimivalta on perustunut vastapuolen asuinpaik-

kaan, vanhempien viimeiseen yhteiseen asuinpaikkaan, jos ainakin toisen asuinpaikka edelleen oli siellä, tai lapsen asuinpaikkaan.

Päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa ei kuitenkaan estä se, että tiedoksiantoa ei ole toimitettu 1 momentin 1 kohdassa säädettyin tavoin, jos tämä on johtunut siitä, että vastapuoli on salannut olinpaikkansa toiselta osapuolelta.

29 §

Tunnustamista tai täytäntöönpanoa koskevan asian lykkääminen

Päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa koskeva asia voidaan lykätä, jos:

1) päätökseen on haettu muutosta varsinaisin muutoksenhakukeinoin; tai

2) lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevaa asiaa käsitellään Suomessa oikeudenkäynnissä, joka on pantu vireille ennen kuin vastaava menettely oli aloitettu tuomiovaltiosta; taikka

3) lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan muun päätöksen täytäntöönpanoa tai tunnustamista koskeva menettely on vireillä.

5 luku

Lapsen palauttaminen Haagin sopimuksen nojalla

30 §

Määräys lapsen palauttamisesta

Suomessa oleva lapsi, joka on luvattomasti viety pois siitä valtiosta, jossa lapsella oli asuinpaikka, taikka jätetty luvattomasti palauttamatta, on määrättävä heti palautettavaksi, jos lapsella välittömästi ennen luvaton poistamista tai palauttamatta jättämistä oli asuinpaikka valtiossa, joka on Haagissa 25 päivänä lokakuuta 1980 kansainvälisestä lapsikaappauksesta tehdyn yksityisoikeuden alaa koskevan yleissopimuksen (*Haagin sopimus*) osapuoli.

31 §

Toimivaltainen tuomioistuin

Määräyksen lapsen palauttamisesta antaa hakemuksesta Helsingin hovioikeus.

32 §

Luvaton poisvieminen ja palauttamatta jättäminen

Lapsen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä on pidettävä luvattomana, jos:

1) se loukkaa lapsen huoltoa koskevia oikeuksia, jotka kuuluvat henkilölle, laitokselle tai muulle toimielimelle, joko yksin tai yhdessä, sen valtion oikeusjärjestyksen mukaan, missä lapsella välittömästi ennen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä oli asuinpaikka; ja

2) näitä oikeuksia oli poisviemisen tai palauttamatta jättämisen hetkellä tosiasiallisesti käytetty, joko yksin tai yhdessä, taikka olisi käytetty, jos poisviemistä tai palauttamatta jättämistä ei olisi tapahtunut.

Lapsen poisviemistä tai palauttamatta jättämistä ei ole pidettävä luvattomana, jos 1 momentin 1 kohdassa tarkoitettujen oikeuksien haltija on antanut menettelyyn suostumuksensa taikka on sen joko nimenomaisesti tai hiljaisesti hyväksynyt.

33 §

Huoltoa koskevat oikeudet

Lapsen huoltoa koskevilla oikeuksilla tarkoitetaan tässä luvussa oikeuksia ja velvollisuuksia huolehtia lapsen henkilöä koskevista asioista, erityisesti oikeutta määrätä lapsen asuinpaikasta.

34 §

Palauttamismääräyksen antamisesta kieltäytymisen perusteet

Lapsen palauttamista koskeva hakemus voidaan hylätä, jos:

1) hakemus on tehty sen jälkeen kun vuosi on kulunut lapsen luvattomasta poisviemisestä tai palauttamatta jättämisestä ja lapsen palauttaminen olisi vastoin lapsen etua;

2) on vakava vaara, että palauttaminen saattaisi lapsen alttiiksi ruumiillisille tai henkille vaurioille taikka että lapsi muutoin joutuisi sietämättömiin olosuhteisiin; tai

3) jos tuomioistuin toteaa lapsen, joka on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyden, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota, vastustavan palauttamista.

Lasta ei voida määrätä palautettavaksi, kun hän on täyttänyt 16 vuotta.

6 luku

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista ja lapsen palauttamista koskeva menettely

35 §

Keskusviranomainen

Euroopan neuvoston sopimuksessa sekä Haagin sopimuksessa tarkoitettuna keskusviranomaisena toimii Suomessa oikeusministeriö.

Valtion ja kunnan sosiaalihuollon viranomaisten sekä poliisiviranomaisten tulee antaa oikeusministeriölle pyynnöstä virka-apua lapsen olinpaikan ja lapsen olosuhteiden selvittämiseksi, vieraassa valtiossa annetun lapsen huoltoa koskevan päätöksen täytäntöönpanon ja lapsen palauttamisen turvaamiseksi sekä lapsen luvattoman poisviemisen ehkäisemiseksi.

36 §

Hakemus

Hakemuksen, joka koskee sen vahvistamista, että vieraassa valtiossa annettu päätös tunnustetaan tai että se on pantavissa täytäntöön Suomessa, voi tehdä se, jolle on annettu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva oikeus. Hakemuksen lapsen palauttamisesta voi tehdä se, jonka oikeutta on 32 §:ssä tarkoitettu tavoin loukattu. Palauttamishakemuksen ja Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevan hakemuksen voi tehdä myös oikeusministeriö tai ministeriön valtuuttama asiamies.

Hakemus on tehtävä kirjallisesti suomen tai ruotsin kielellä. Hakemuksesta tulee käydä ilmi:

- 1) henkilötiedot, jotka koskevat hakijaa, lasta sekä vastapuolta;
- 2) lapsen syntymäaika, jos tieto siitä on saatavissa;
- 3) vaatimuksen perusteet; sekä
- 4) saatavissa olevat tiedot lapsen olinpaikasta ja henkilöstä, jonka oletetaan pitävän lasta luonaan.

Hakemuksen liitteenä olevasta vieraskielisestä asiakirjasta on annettava oikeaksi todistettu

käännös suomen tai ruotsin kielelle, jollei Helsingin hovioikeus myönnä tästä poikkeusta.

37 §

Päätöksen vahvistamista ja lapsen palauttamista koskevan asian käsittely

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista ja lapsen palauttamista koskeva asia on käsiteltävä kiireellisenä. Jos lapsen palauttamista koskevaa asiaa ei ole ratkaistu kuuden viikon kuluessa hakemuksen tekemisestä, hovioikeuden on oikeusministeriön tai hakijan pyynnöstä annettava selvitys niistä seikoista, jotka ovat viivyttäneet asian ratkaisemista.

Lapsen palauttamista koskevan hakemuksen käsittelyä voidaan lykätä tai jättää hakemus tutkimatta, jos on aihetta olettaa, että lapsi on viety toiseen valtioon. Lykätessään asian hovioikeus voi määrätä, että asian käsittelyä jatketaan vasta hakijan ilmoitettua lapsen palauttamisesta Suomeen tai esitettyä muita seikkoja, joiden nojalla ratkaisun antaminen on katsottava tarpeelliseksi.

Hovioikeus voi pitää istunnon myös tuomiopiiriinsä taikka muun hovioikeuden tuomiopiiriin kuuluvan alioikeuden istuntopaikassa.

Oikeudenkäynnissä on muutoin soveltuvin osin noudatettava, mitä tässä laissa säädetään oikeudenkäynnistä lapsen huoltoa tai tapaa-misoikeutta koskevassa asiassa.

38 §

Asiaan osallisen kuuleminen

Ennen kuin vieraassa valtiossa annetun päätöksen vahvistamista tai lapsen palauttamista tarkoittavaan hakemukseen suostutaan, on asiaan osalliselle varattava virkateitse tilaisuus tulla asiassa kuulluksi, jos kuultavan olinpaikka on tiedossa, jollei tämä aiheuta viivästystä asian käsittelyssä.

39 §

Lapsen kuuleminen

Ennen kuin hovioikeus ratkaisee hakemuksen vieraassa valtiossa annetun, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta tai lapsen palauttamisesta, hovioikeuden on selvitettävä lapsen mielipide, jos lapsi on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyden, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota.

Lapsen mielipiteen selvittämisessä on soveltuvin osin noudatettava, mitä 15 ja 16 §:ssä säädetään.

Hovioikeuden on pyytäessään selvitystä sosiaalilautakunnalta kehoitettava sitä toimittamaan selvitys kiireellisesti.

40 §

Väliaikainen määräys

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa sekä lapsen palauttamista koskevaa asiaa käsitellessään hovioikeus voi lapsen edun suojaamiseksi ja lapsen palauttamisen turvaamiseksi antaa väliaikaisen määräyksen siitä, kenen luona lapsen tulee asua, tai tapaamisoikeudesta taikka lapsen huollosta.

41 §

Maksuton oikeusapu ja lapsen palauttamisesta aiheutuvat kustannukset

Lapsen palauttamista koskevassa asiassa ja Euroopan neuvoston sopimuksen osapuolena olevassa valtiossa annetun, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevan päätöksen tunnustamista ja täytäntöönpanoa koskevassa asiassa hakijalle on pyynnöstä myönnettävä maksuton oikeudenkäynti korvausvelvollisuudesta valtiolle, vaikka maksutonta oikeudenkäyntiä ei muutoin voitaisi myöntää.

Kun tuomioistuin määrää lapsen palautettavaksi tai vahvistaa, että lapsen huoltoa koskeva päätös voidaan panna täytäntöön, se voi samalla hakijan vaatimuksesta velvoittaa hakijan vastapuolen suorittamaan hakijalle korvausta niistä kuluista, jotka aiheutuvat lapsen palauttamisesta.

Jos hakijan vastapuoli häviää 1 momentissa tarkoitetun asian, hänet on velvoitettava korvaamaan oikeusministeriölle asiassa aiheutuneet kustannukset samojen perusteiden mukaan kuin asiaan osallisten oikeudenkäyntikulujen korvaamisesta on säädetty. Korvaus voidaan jättää tuomitsematta tai sen määrää alentaa, jos korvausvelvollisuus muodostuisi asianomaisen taloudellisiin oloihin nähden kohtuuttomaksi.

42 §

Muutoksenhaku vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpanoa tai lapsen palauttamista koskevassa asiassa

Määräaika valituksen tekemiseen Helsingin

hovioikeuden ratkaisusta, jolla on vahvistettu, että vieraassa valtiossa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettu päätös voidaan panna täällä täytäntöön, tai jolla lapsi on määrätty palautettavaksi, on 14 päivää siitä päivästä, jona hovioikeuden ratkaisu annettiin.

Muutoksenhausta hovioikeuden ratkaisuun on muutoin voimassa, mitä oikeudenkäymiskaaren 30 luvussa säädetään.

7 luku

Erinäiset säännökset

43 §

Lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus

Tuomioistuimen päätös lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta taikka siitä, kenen luona lapsen tulee asua, voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty.

Helsingin hovioikeuden antama päätös, jossa lapsi on määrätty palautettavaksi, voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa.

Vieraassa valtiossa annettu päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta voidaan panna heti täytäntöön, kun Helsingin hovioikeus on vahvistanut, että päätös voidaan panna Suomessa täytäntöön, vaikka hovioikeuden päätös ei ole saanut lainvoimaa. Hovioikeus voi kuitenkin määrätä, että päätös voidaan panna täytäntöön vasta sen jälkeen kun vieraassa valtiossa annettu päätös tai hovioikeuden antama päätös on saanut lainvoiman.

44 §

Päätöksen lähettäminen ulosotonhaltijalle

Kun tuomioistuin on vahvistanut, että vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva päätös on pantavissa täytäntöön, tai määrännyt lapsen palautettavaksi, sen tulee, mikäli päätös voidaan 43 §:n mukaan panna täytäntöön, viran puolesta lähettää päätös asianomaiselle ulosotonhaltijalle ja kehottaa tätä kiireellisesti huolehtimaan päätöksen täytäntöönpanosta.

45 §

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpano

Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi vahvis-

tettu, vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskeva päätös pannaan täytäntöön siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (523/75) säädetään. Täytäntöönpanoon ei kuitenkaan saa ryhtyä sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös 26 §:ssä tarkoitettuun päätökseen, jossa lapsen poisvieminen tai palauttamatta jättäminen on todettu luvattomaksi.

46 §

Lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpano

Lapsen palauttamisesta 30 §:n nojalla annettu määräys on vastapuolta kuulematta pantava heti täytäntöön määräämällä lapsi noudettavaksi tai, jos on aihetta otaksua, että lapsen olinpaikka täytäntöönpanon estämiseksi salataan, asettamalla uhkasakko siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa säädetään.

Jos lapsi on määrätty palautettavaksi hakeemuksesta, joka oli tehty ennen kuin vuosi oli kulunut lapsen luvattomasta poisviemisestä tai palauttamatta jättämisestä, määräys lapsen palauttamisesta voidaan jättää panematta täytäntöön ainoastaan, jos ulosotonhaltija toteaa lapsen, joka on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyden, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota, vastustavan palauttamista.

Määräys lapsen palauttamisesta on pantava täytäntöön siitä riippumatta, mitä lapsen huollosta tai lapsen ottamisesta sosiaalilautakunnan huostaan on mahdollisesti päätetty. Palauttamiseen ei kuitenkaan saa ryhtyä sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta.

47 §

Poisviemisen tai palauttamatta jättämisen luvattomuuden vahvistaminen

Jos lapsi, jolla on Suomessa asuinpaikka, on luvatta viety pois Suomesta tai luvatta jätetty palauttamatta vieraasta valtiosta, voi tuomioistuimien hakemuksesta vahvistaa, että poisviemistä tai palauttamatta jättämistä on pidettävä

32 §:n nojalla luvattomana. Tuomioistuimen antamaan päätökseen, jossa on vahvistettu, että poisviemistä tai palauttamatta jättämistä on pidettävä luvattomana, ei saa hakea muutosta.

48 §

Luvattomasti poisviedyn tai palauttamatta jätetyn lapsen huoltoa koskevan asian käsittely

Jos Suomen tuomioistuimessa on vireillä lapsen huoltoa koskeva asia ja tuomioistuimella on aihetta olettaa, että lapsi on luvattomasti tuotu Suomeen tai jätetty täältä palauttamatta, tuomioistuimen on jätettävä asia sillä kertaa tutkimatta tai lykättävä asian käsittely sen selvittämiseksi, tullaanko lapsi määräämään palautettavaksi.

49 §

Asetuksenantovaltuus

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.

Asetuksella voidaan säätää, että lapsen palauttamista koskevia säännöksiä on joko kokonaisuudessaan tai osittain sovellettava myös silloin, kun kysymyksessä on lapsi, jolla ei ole asuinpaikkaa sellaisessa vieraassa valtiossa, joka on Haagin sopimuksen osapuoli.

Asetuksella voidaan lisäksi säätää, että hakijalle on myönnettävä maksuton oikeudenkäynti 41 §:n 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaisesti myös tapaamisoikeutta koskevassa asiassa.

Tämä laki tulee voimaan asetuksella säädettävänä ajankohtana.

Tämän lain säännöksiä huollon määräytymisestä välittömästi lain nojalla sekä säännöksiä vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta on sovellettava myös silloin, kun huollon määräytymisen peruste on syntynyt taikka päätös on annettu ennen tämän lain voimaantuloa.

Tämän lain lapsen palauttamista koskevia säännöksiä on sovellettava Suomessa olevaan lapseen, joka on luvattomasti jätetty palauttamatta, vaikka lapsi olisi tuotu Suomeen ennen tämän lain voimaantuloa.

2.

Laki

ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta 8 päivänä huhtikuuta 1983 annetun lain (370/83) 8 § seuraavasti:

8 §

Viranomainen tai muu julkisoikeudellinen toimielin (*viranomainen*) voi elatusapuun oikeutetun sijasta pyytää päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa, jos viranomaisella on tähän oikeus oman valtionsa lain mukaan sekä

velvollisuus suorittaa perittävät elatusavut joko ennakkona tai perinnän jälkeen elatusapuun oikeutetulle.

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 .

Helsingissä 14 päivänä toukokuuta 1993

Tasavallan Presidentti

MAUNO KOIVISTO

Oikeusministeri *Hannele Pokka*

1.

Laki

lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti
muutetaan lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8 päivänä huhtikuuta 1983 annetun lain (361/83) 8 §:n 1 momentti, 13 §, 16 §:n 1 momentti, 4 luvun otsikko ja 18—20 § sekä *lisätään* 16 §:ään uusi 3 momentti, lakiin uusi 21—29 § ja 5—7 luku, jolloin nykyinen 21 § siirtyy uuteen 7 lukuun 50 §:ksi, seuraavasti:

Voimassa oleva laki

Ehdotus

8 §

Sopimuksen vahvistaminen

Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti ja se on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsella on kotipaikka. Sosiaalilautakunnan on, harkitessaan, voidaanko sopimus vahvistaa, otettava huomioon lapsen etu ja lapsen omat toivomukset siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Sopimus on jätettävä vahvistamatta, jos kumpikaan lapsen vanhemmista ei ole lapsen huoltaja.

8 §

Sopimuksen vahvistaminen

Sopimus lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tehtävä kirjallisesti ja se on esitettävä vahvistettavaksi sen kunnan sosiaalilautakunnalle, missä lapsella on *asuinpaikka*. Sosiaalilautakunnan on, harkitessaan voidaanko sopimus vahvistaa, otettava huomioon lapsen etu ja lapsen omat toivomukset siten kuin 10 ja 11 §:ssä säädetään. Sopimus on jätettävä vahvistamatta, jos kumpikaan lapsen vanhemmista ei ole lapsen huoltaja.

13 §

Oikeuspaikka

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on pantava vireille sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsella on kotipaikka.

13 §

Oikeuspaikka

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on pantava vireille sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsella on *asuinpaikka*.

Jos lapsella ei ole asuinpaikkaa Suomessa, lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva asia on pantava vireille sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsella on viimeksi ollut Suomessa asuinpaikka tai, jos lapsella ei ole ollut Suomessa asuinpaikkaa, sen paikkakunnan tuomioistuimessa, missä lapsen vanhemmilla tai jommallakummalla vanhemmista tai huoltajaksi esitetyllä henkilöllä on asuinpaikka. Jos mikään tuomioistuin ei edellä sanotun mukaan ole toimivaltainen, asia on pantava vireille Helsingin raastuvanoikeudessa.

Voimassa oleva laki

Ehdotus

16 §

*Selvityksen hankkiminen
sosiaalilautakunnalta*

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on tuomioistuimen hankittava selvitys sen kunnan sosiaalilautakunnalta, missä lapsella, lapsen vanhemmilla, huoltajalla ja huoltajaksi esitetyllä on kotipaikka. Selvitystä ei kuitenkaan ole hankittava, jos on ilmeistä, että se ei ole tarpeen asian ratkaisemisen kannalta.

16 §

*Selvityksen hankkiminen
sosiaalilautakunnalta*

Lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on tuomioistuimen hankittava selvitys sen kunnan sosiaalilautakunnalta, missä lapsella, lapsen vanhemmilla, huoltajalla ja huoltajaksi esitetyllä on *asuinpaikka*. Jos tällaisella henkilöllä ei ole asuinpaikkaa Suomessa, selvitys on hankittava sen kunnan sosiaalilautakunnalta, jossa henkilö oleskelee. Selvitystä ei kuitenkaan ole hankittava, jos on ilmeistä, että se ei ole tarpeen asian ratkaisemisen kannalta.

4 luku

Erinäiset säännökset

18 §

Määräys lapsen palauttamisesta

Jos lapsi, jolla on Suomessa kotipaikka, on viety ulkomaille ilman huoltajan suostumusta, tuomioistuin voi huoltajan tekemästä hakemuksesta määrätä, että lapsi on palautettava. Määräys voidaan antaa myös silloin, kun lapsi on viety ulkomaille huoltajan suostumuksella, mutta lasta ei ole palautettu sovittuun, edellytetyn tai kohtuullisen ajan päätyttyä.

Edellä 1 momentissa tarkoitettu määräys on annettava, jollei ole ilmeistä, että huoltaja on antanut suostumuksensa menettelyyn taikka on hyväksynyt sen, joko nimenomaisesti tai hiljaisesti. Asiaa käsiteltäessä ei asiaan osallisten kuuleminen ole tarpeen, jos tämä aiheuttaisi viivytystä asian käsittelyssä.

Päätökseen, jossa lapsi on määrätty palautettavaksi, ei saa hakea muutosta.

Selvitykseen voidaan ottaa myös sellaista tietoa, joka sosiaalihuoltolain (710/82) 57 §:n 1 momentin mukaan on pidettävä salassa, jos tämä on lapsen edun kannalta välttämätöntä.

(Ehdotuksen 4, 5 ja 6 luku uusia; ks. lakiehdotusta)

(ks. 47 §)

19 §

*Lainvoimaa vailla olevan päätöksen
täytäntöönpano*

Tuomioistuimen päätös lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta ja siitä, kenen luona lapsen tulee asua, voidaan panna heti täytäntöön, vaikka se ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty.

(ks. 43 § 1 mom.)

*Voimassa oleva laki**Ehdotus*

20 §

Asetuksen antamisvaltuus

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.

(ks. 49 §)

(ks. 19 §)

7 luku

Erinäiset säännökset

43 §

Lainvoimaa vailla olevan päätöksen täytäntöönpanokelpoisuus

Tuomioistuimen päätös lapsen huollosta tai tapaamisoikeudesta taikka siitä, kenen luona lapsen tulee asua, voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa, jollei päätöksessä ole toisin määrätty.

Helsingin hovioikeuden antama päätös, jossa lapsi on määrätty palautettavaksi, voidaan panna heti täytäntöön, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa.

Vieraassa valtiossa annettu päätös lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta voidaan panna heti täytäntöön, kun Helsingin hovioikeus on vahvistanut, että päätös voidaan panna Suomessa täytäntöön, vaikka hovioikeuden päätös ei ole saanut lainvoimaa. Hovioikeus voi kuitenkin määrätä, että päätös voidaan panna täytäntöön vasta sen jälkeen kun vieraassa valtiossa annettu päätös tai hovioikeuden antama päätös on saanut lainvoiman.

44 §

Päätöksen lähettäminen ulosotonhaltijalle

Kun tuomioistuin on vahvistanut, että vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskeva päätös on pantavissa täytäntöön, tai määrännyt lapsen palautettavaksi, sen tulee, mikäli päätös voidaan 43 §:n mukaan panna täytäntöön, viran puolesta lähettää päätös asianomaiselle ulosotonhaltijalle ja kehottaa tätä kiireellisesti huolehtimaan päätöksen täytäntöönpanosta.

45 §

Vieraassa valtiossa annetun päätöksen täytäntöönpano

Suomessa täytäntöönpanokelpoiseksi vahvistettu, vieraassa valtiossa annettu lapsen huoltoa

Voimassa oleva laki

Ehdotus

ja tapaamisoikeutta koskeva päätös pannaan täytäntöön siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa (523/75) säädetään. Täytäntöönpanoon ei kuitenkaan saa ryhtyä sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta.

Mitä 1 momentissa säädetään, sovelletaan myös 26 §:ssä tarkoitettuun päätökseen, jossa lapsen poisvieminen tai palauttamatta jättäminen on todettu luvattomaksi.

46 §

Lapsen palauttamisesta annetun määräyksen täytäntöönpano

Lapsen palauttamisesta 30 §:n nojalla annettu määräys on vastapuolta kuulematta pantava heti täytäntöön määräämällä lapsi noudettavaksi tai, jos on aihetta otaksua, että lapsen olinpaikka täytäntöönpanon estämiseksi salataan, asettamalla uhkasakko siten kuin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun päätöksen täytäntöönpanosta annetussa laissa säädetään.

Jos lapsi on määrätty palautettavaksi hakemuksesta, joka oli tehty ennen kuin vuosi oli kulunut lapsen luvattomasta poisviemisestä tai palauttamatta jättämisestä, määräys lapsen palauttamisesta voidaan jättää panematta täytäntöön ainoastaan, jos ulosotonhaltija toteaa lapsen, joka on saavuttanut sellaisen iän ja kypsyyssasteen, että lapsen mielipiteeseen on aiheellista kiinnittää huomiota, vastustavan palauttamista.

Määräys lapsen palauttamisesta on pantava täytäntöön siitä riippumatta, mitä lapsen huollosta tai lapsen ottamisesta sosiaalilautakunnan huostaan on mahdollisesti päätetty. Palauttamiseen ei kuitenkaan saa ryhtyä sen jälkeen kun lapsi on täyttänyt 16 vuotta.

47 §

Poisviemisen tai palauttamatta jättämisen luvattomuuden vahvistaminen

Jos lapsi, jolla on Suomessa asuinpaikka, on luvatta viety pois Suomesta tai luvatta jätetty palauttamatta vieraasta valtiosta, voi tuomioistuimien hakemuksesta vahvistaa, että poisviemistä tai palauttamatta jättämistä on pidettävä 32 §:n nojalla luvattomana. Tuomioistuimen antamaan päätökseen, jossa on vahvistettu, että poisviemis-

(ks. 18 §)

Voimassa oleva laki

Ehdotus

tä tai palauttamatta jättämistä on pidettävä luvattomana, ei saa hakea muutosta.

48 §

(ks. 20 §)

Luvottomasti poisviedyn tai palauttamatta jätetyn lapsen huoltoa koskevan asian käsittely

Jos Suomen tuomioistuimessa on vireillä lapsen huoltoa koskeva asia ja tuomioistuimella on aihetta olettaa, että lapsi on luvottomasti tuotu Suomeen tai jätetty täältä palauttamatta, tuomioistuimen on jätettävä asia sillä kertaa tutkimatta tai lykättävä asian käsittely sen selvittämiseksi, tullaanko lapsi määräämään palautettavaksi.

49 §

Asetuksenantovaltuus

Tarkemmat säännökset tämän lain täytäntöönpanosta annetaan asetuksella.

Asetuksella voidaan säätää, että lapsen palauttamista koskevia säännöksiä on joko kokonaisuudessaan tai osittain sovellettava myös silloin, kun kysymyksessä on lapsi, jolla ei ole asuinpaikkaa sellaisessa vieraassa valtiossa, joka on Haagin sopimuksen osapuoli.

Asetuksella voidaan lisäksi säätää, että hakijalle on myönnettävä maksuton oikeudenkäynti 41 §:n 1 momentissa säädettyjen perusteiden mukaisesti myös tapaamisoikeutta koskevassa asiassa.

Tämä laki tulee voimaan asetuksella säädettävänä ajankohtana.

Tämän lain säännöksiä huollon määräytymisestä välittömästi lain nojalla sekä säännöksiä vieraassa valtiossa annetun päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta on sovellettava myös silloin, kun huollon määräytymisen peruste on syntynyt taikka päätös on annettu ennen tämän lain voimaantuloa.

Tämän lain lapsen palauttamista koskevia säännöksiä on sovellettava Suomessa olevaan lapseen, joka on luvottomasti jätetty palauttamatta, vaikka lapsi olisi tuotu Suomeen ennen tämän lain voimaantuloa.

2.

Laki

ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta annetun lain 8 §:n muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan ulkomailla annetun elatusapua koskevan päätöksen tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta 8 päivänä huhtikuuta 1983 annetun lain (370/83) 8 § seuraavasti:

Voimassa oleva laki

8 §

Jos viranomainen tai muu julkisoikeudellinen toimielin (*viranomainen*) on tässä laissa tarkoitettujen päätösten johdosta suorittanut elatusapua elatusapuun oikeutetulle, viranomainen voi elatusapuun oikeutetun sijasta pyytää päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa, jos viranomaisella on oikeus tähän oman valtionsa lain mukaan.

Ehdotus

8 §

Viranomainen tai muu julkisoikeudellinen toimielin (*viranomainen*) voi elatusapuun oikeutetun sijasta pyytää päätöksen tunnustamista tai täytäntöönpanoa, jos viranomaisella on tähän oikeus oman valtionsa lain mukaan *sekä velvollisuus suorittaa perittävät elatusavut joko ennakkona tai perinnän jälkeen elatusapuun oikeutetulle.*

Tämä laki tulee voimaan _____ päivänä
kuuta 19 .